

PIRSIYARÎYA KURD

MÊJÛWA KURDAN Û NIHA WAN

Bi alîkariya Komela Xwendekarên Kurdistan li Ewropa
- KSSE - batîye çapkirin

PÊŞGOTIN	3
PÊŞEKÎ	5
MÊJÛWA KURDISTAN, KOKA KURD Û MÊJÛWA WAN	6
CİYOGRAFIYA KURDISTANË	9
Kurd û karêن wan ji bona Bajartîya Misulmanîyê û Zanyariya	
Erebi	16
Hinek ji Peyvîn Mêjûvan û Lâgervanên Firengî li ser Kurd	17
Destpêkirina Pevgûnê di navbera Kurd û Turkan de	19
Mêjûwa Şüresen Kurd û Pêşveketinê wan	22
KAR Û BARÊN ZANISTÎ Û XEBATA SIYASÎ	29
KURD PIŞTÎ DESTÜRA OSMANI	30
DI PÊLA CENGA GİSTÎ DE	33
PIŞTÎ SER RAWESTANDINA GİSTÎ	35
PEYMANA SÊVER	38
Besê Seyem: Kurdistan	38
Sûresa Welaîyi Mezin der sala 1925 de	42
Barkirinê bi darê zorê û serbiîn	46
CIVATA "XWEYIBÛN" YA KURD	49
REWSA NIHA	50
Hovîti û Serbirinê nuh	52
GOTINEKE TEVAYÎ	
JI BONA NETEWË EREBÎYÎ COMERD	56
Xuyaniyek li ser Serbirin û Hovîtiyên, yên ku ew berê hatine binavkirin, em didin pêşkeşkirin:	58

(Civata Xweyibûni Kurdiyi Welaiperwet)

- Belavoka Pêncem -
- Dr. Beleç Şerîkh
- Werger Dr. M. S. CUMA
- Çapa Deum -

PÊŞGOTIN

Kwendevanen hêjal! Vayc ez ji bona nav detsen we vê Nameya Xweylbûn: Pirsîaryâ Kurd, Mêjûwa Kurdistan û Neha wan bi Zimanê Kurdi, Zaravayê Kurnancî didim danin. Weiger pir wîrya ye, ku belê dê pir kêmâni ji di vê wergerandinâ Kurdi de ji Erebî bête ditin; ji ber pir nav bi Erebî hanîne nivîsandin. Min li gora zanebuna xwe ew bi Kurnancî datin nivîsandin. Ez ji neha de héviyâ lêbhûrandinê ji Kwendevan û Rexnevanan didim kirin. Ez pir hêvidarim, ku çapkirinê dîni tê, yanji wergerandinê dîni tê deha başir û bi rêk û péktirbin.

Xwendevanen giambil! Ev Nameya hanê di sala 1930 de, bigin berî Şest Sali bi Zimanê Erebî û yê Fîrensi hatîye nivîsandin. Gava Mero wê niha ji xwe te dide xwendin, tê bêje, ku belê iro yanji donet ev Nameya hanê hatîye nivîsandin. Wê ne nerxê xwe û nejî wê nûrbûna xwe ji jî navâ desten xwe bigir di her warkê de nedayc' herdan. Ew bi rengeki zanisîyi pîri bilind bi kuri, bi İlhevhati, bi givastî û hêji bêtir bi gîhasî hatîye nivîsandin. Ew bi xwe bi canê Insîkiyedîcê Kurdiyî bigûr hatîye nivîsandin. Weha ji me re bir û haveriyên ve Nameya hanê pir bilind, dûr û kûr û hêji bêtir rast û dûrust têtin dijin. Ev rasiya hanê ji ji me re mezînbûna kanîya zanebuna Nivîsan, gewrebuña serpêhatiya wina û qûbûna tegiñistuna wina di mîjûwa Mirovanyê de bi giştî û di mîjûwa Kurd de bi taybeti bi diyari dide derxistin. Ger em bêr hûr û kûr di nava dêr û rezén ve Nameya hanê de li ser ronahiya van Şest Salen çûyî de ji nûve rûdanen ve pêle di xebata mîjûwa kundi stanê de li wan bidin temâşekirin, dê eme cacek din dûrbîn û pêşbinîya vi Nivîsanê Hozan bidin dijin.

Di nava van pêlîn Şesi Sali de guhertinen mezin li sertranseri Cihanê û her wchaji di xebata Netewê Kurd de ji hanîn dijin, lîbelêji tevílivêji lênerinen ve Nameya hanê ji di Amanca Xebata Kurd de müyekî keta wan ji ew hêji ne hatîne guhertin: 1. Serxwebûna Kurdistan û Pêkanîna Dewleteke Miliyi Serbixwe. Jîyan bi xwe ve bi xwe her û her bi neçarı li ser kurdan dide neçakirin. Hêji bêti tevaya serpêhati û mîjûwa xebata me di vi şest salen çûyî de bi darê zore li ser me dide neçakirin, ku 2. Bingîte Serxwebûna Kurdi herdu Remanen bingehîyi pir bi nerx û durist bi carekê bi diyari di nava dêr û rezén remanen ve Nameya hanê de ji berî Şest salî ve hanîne eşkerckirin. Serxwebûna Kurdistan û pêkanîna Dewleteke Miliyi Serbixwe ev Mafeyekî Serûşîyi Netewê Kurd bi xwe ye. Ev Mafeyekî hanê nayece dan, lebelê bi darê zore ew tête sitandin. Vayc em dibini, bê ka çawa Netewê kurdi Perçekirin ew ji bona vi Mafeyekî xweyi Perest xebat û têkoşinê dide kirin.

Her û her ew hêji dara Azadîya xwe bi xwina paki Kec û Lawen xwe dile avdan. Her wchaji em dibinin bê ka çawa Faşya Borcuwaziya Torani, Farisi û ya Erebî ji Dewle-mendîya Welate me dide talankirin û bi serdeji bi hemu çekën wêrankirinêyî berê ji bona talankirina qirkirin. Weha Faşya Erebî vayc jete mema çekën wêrankirinêyî berê ji bona talankirina Kûdîsana me û Kole û Bendekirina Mîletê me didin têkîm; ji ber veji vayc Sêwyen Efled, Qertelen Beşkardê kûdîsana meyî şérin û ciwan bi Bomben Kimyawî û Biyolocî didin barandin, da ku ew tevaya Jindariyê li ser Xakê me bidin qirkirin. Ev Çepel, Gurî û Koñiyê mîjûwe pir nezanin, ew bi vi karê hanê bêir û bêir goristana xwe di nava Kûdîsana de didin kurkirin û pengizandina xwe jj nava xakê me didin hilczirin û bi Serxwebûna Kurdistanê ji bona tevaya Dunyayê re didin mujdekirin. Jibervîjî Xebata Kurdistanê ji bona Serxwebûna û Pêkanîna Dewleteke Miliyi Serbixwe bêhnekê ji nayete rawestandin, na hêji bêir ev xebata perest şev û roj ji vayc ew li her

çar perçen Kurdistanê ji tête gûrkirin. Ger bi ave jî ma be, dê Pirêk û Zarokên Helebce talankirina kurdistana me bi carekê û tola xwe ji Qertelen Fasîyên Bexdadê bidin sitandin. Xebata Mîletê Kurd bi saya xebata Cemawerên wi bi darê zore û bi hinera pêşvegûna qanûnen jînê bi serxwebûnê û pêkanîna Dewleteke Miliyi Serbixwe dê bête bi tac û xelakirin.

Ez hêvidarim, ku Zanevanen Kurdish û bêtir û bêtir li remanen ve Nameya hanê bi wîrdi, hûrbûn û dûrbîn li wan bidin lêvenerandin û liberketin, da ku ew ji serpêhatiyen mejûwa me süd û kelk bidin wergirtin, ji bona ku ew gorîyên gîhandina Armanca meyi perest di serxwebûn û pêkanîna Dewleteke Miliyi Serbixwe de bidin kêmkrin û dema gîhandina wêna bidin kurtkirin. Her wehaji ez hêvidarim, ku Zanevanen Kurdish û bêtir û bêtir li ser mejûwa Xweylbûnê betin rawestandin û wê ji bona Xelkenê kurdistane bidin diyarkirin, da ku em bêtir li ser mejûwa xebata xwe betin agefährdarîkin û serpêhatiyen pir bi nerx jê bidin wergirtin. Livederê ji ez dixwazim bidin diyarkirin, ku di nava Gundê meyi li pasvemayî de ji min çavên xwe li ser bir û baweriyen Xweylbûnê û li ser desten Peyen Xweylbûnê date vekirin û li ser desten wan ji di rotiya xwe de ji ez hatim perwederdekin. Ev ji bi saya Seydayê Abdul-Oedus û Birayê wi Mele Mihemedê Cimilê Scyla hate kirin. Ji ber ve ji ez wergendina ve Nameya hanêyi Kurdi ji ji bona wan Herdû Mirovan didim pêşkeşkirin

Berlin di 18. Güvana Sala 1989 de

Dr. M. S. Cuma

MÊJÜWA KURDISTAN, KOKA KURD Ú MÊJÜWA WAN

Di nava van qend salen dawi de bi veketina Şüreğen Kurdiyi liddhev û bi vegerandin rûdanen wan ji awia Çhané wan bi ser xwe ve dane kişandin, situnen rojnaman dane degirtin ú Pirsiyariya Kurdi di nava Jimara giringutin Pirsiyaren Welatiyi gisti de dane dan. Lîbelêjî tevilvejî hemû ragiyandinen li ser van Şüreğen hanê ji bes û bi tenha xwe bi nüçeyen kaniyên Turki ve didan giêdan. Weha bi vi tengi rasti hate posandin û derew û buxtan li ser van Şüreğen Welatiyi xurû li ser Pirsiyariya Mirovanîyi bitis hatin belavkirin.

Weha Welatperwejîn Kurdên Xebatvan, yênu ku wan şerê Turkan kîrîn û hejî ew ji bona liberxwedana Hebuna xweyi Mili û OI Perestiyen xwe şerê wan dikin, bawerin, ku liberxwedan ji bona Mateyên wani perestî nikare bête kîrin, ger ku ew li ser hinera Çekan neyetic avakirin, ji ber ku bes û bi tenha Dujimîncin wan bi véya tene didin bawerkirin.

Wisa ji ber peydabûna gumanê di nava hinavênen Welatperwejîn Kurdan de bi karina rabuna Netewen Rojhîlai, yênu ku pîtanîya wan ji ji nava desten zalbuna Dewlejîn Impiriyali nalîne dikin, bi alîkarîkînîna Mirovanîye ji bona Mîlefî Kurdiyi siemkê, ji ber ku Netewen Rojhîlai weha ji hev hatin çîrandin û ev di bin tengayen Diavî û Siyasi de dijin, yênu ku koka wan ji harbina Dewlejîn Ewropî ji bona bi cihâna dilbijandîn xweyi nehişî di wan xwe ji destanen, ji Belan û ji wêrankirinan li ser avamîye û xwejî date hisin, Welatperwejîn Kurdi bi neçarı berê xwe ji bona Xebata Metriyali dane and û wan bes û bi tenha berê xebata xwe ber bi hêza Çekdarî ve datin vekirin, da ku ew Mateyên xweyi talankirî bidin vegerandin û Azadiya xweyi xuwarî bidin sitandin.

Weha gava Civata "Xweyîbûni" Kurdi dit, bê ka kanîyên Turki gi ji derew û buxtanan didin belavkirin û wehaji li gelji bê ka Kanîyên bikîte gitirjîn Turki gi jehre didin riandin. Weha wanen bi vi rengi sîpehîbuna van Şüreğen Welatiyi Perestî dane gemarkirin, yênu ku ji bona wan xwin hate rijandin û can ji bona hêjatîn armanc hatin gorkirin. Vê şeweyê ragiyandina hanê di nava pir Civat û Desteyen Çhané de di nava dütîtin û nézkitîrin Mîlefîan de kîra wê cihe xwe dit. Her wehaji pêrejî wê cihe xwe li nik Netewen Erebîyi Medj ji dit, yê ku wi li ser desen Serpereşîya Turki rengîn pir cûda ji zordarîye û siembarîye daye xwarin. Wisa vê ragiyandina Turkiyi hanê di nava hin ji wan Mîlefîan de date këskîn, ku wê cihe rastîye bi cihe derewê date veguhirin.

Wetov bi vi rengi Civata - Xweyîbûn - xwe neçar dit, ku ew Belavokekê bide belavkirin, da ku ew têde Netewan û nemaze Netewen Erebî li ser Kurd û Kurdistanê bide naskirin, rasiya Şüreğen bide diyarkirin, yênu ku ew di nava pêkê û ya din de li ser xakê Kurdistanê têin dadan û her wehaji pêrejî da ku ew Cewhera Pirsiyariya Kurdi û Qonaxen wêyi tani ncha ji bide derxistin.

Weha di destpêkirina mejîwê de li çiayen pesarîn Sûri Neteweyek bi navê Gutu - Goti - diyan. Goti bi têgîstîna Servan tete liberxistin, ger ku ew ji bona zimanê Aşûri bi Gardou bête wergerandin. Weha Sitrabo cv têgîstîna hanê ji bona diyarkirina nave Kardak di Neqsa xwe de date bi kararin, a ku wi di sala 60 de berî zayîne date danin. Weha Goti xwedan alîyeke mezin ji Bajartiyê bun, ji ber wan ji xwe re berterî pir fîreh ji bona belavkirina Jîritiya xwe di nava Netewen Hemsayen xwe de mina Elamîyan, Hitîtan û Babylon bi nivîsandina Mixî dane peydakirin.

Weha Lêkolandinê Zanistîyen Anthropologie - Autropoloci - û Ethnologie - Etnoloçi - bi diyarîyen zanistîyen diyar didin derxistin, ku kurd bi xwe ji Arîyan têin daktekin û ew Arîyen hanê mejîwê xwe bi van çiayen han ve dane gitandin û oxelkén cih yêne berê li gel wan bi kîra demê û Jîritiya wan, a ku wan date peydakirin, hatin tevhîcikirin. Neha cudadûn di navbera Zanistîvanan de li ser dema hatina wan Arîyan ji bona vi Welati û ew ji ku hatine têc ditin. Nuhîrin Dîdar li ser van herdû pîsiyaran dide xuyanikirin, ku ew ji bona vi Welati beri mejîwê ji alîye Iskendinaya hatine.

Wehaji gerji dema barkirina wan kengî be û cihe wê ji kude be, hîç guman bi rengîkî lê navêye kîrin, ku herdû rastîyen têb bi carekê ji bal Zanistîvanen Karnas di Zanistîyen Antropoloçi û Etnoloçi de didin derxistin: 1. Ku Kurd ji Netewen Arî têin daktekin û ew ji Dunden wanî paqijin. 2. Ku Kurd beri mejîwê ji bona vi Welate hanê hatine, e ku ew niha li ser dijin. Weha Kurd di direjîya dema Şahin Şanîya Aşûriyan de li ser Serxwebûna xwe date parastin, lîbelê ew li gel Médya li hevhatin, têb ku wan Nineva datin vegirin û himen Şahîn Şâhiya Aşûriyi bi navkîrî datin herfîndin. Weha ew di dawîya dawî de ji bona berdestî Kîros naçarburun, e ku wi Babil date vekirin. Her wehaji wan ji bona Dunden vi Vekirînî Leşkerî Kurdiyi bi relk û pêk didan pêşkeşkîn.¹

Weha Bave mejîwê Hîrodotê Yunanî, e ku perçeyen pêkhati je Sipahê Xerxes - Kîsta - diye bi navkîrîn, Sipahê kurd bi van herdû navan Saspirîns û Alâradîns dide binavkirin, di wê hafîye pêkahîn, ew bi xwe ji nala rengê Bajartiyâ Goti tete derketin, a ku wi ew li Bakur li

¹Li İstiklîkîya Ingiliz, li Mêjûwa Mitta Kurdan ji bal Dauret ve Şîr Sultan Menûdu, li İstiklîkîya Elmanî 6 yar
Firçanîjî gewe, li Nîfîsîka "Mêjûwa Neteweyekî Nîsa" ji bal dauret ve Gîyanî sala 1900 û li Nîfîsîka "Li ser Kaka Kurda" ya
Mayo Cozî Çerîk û mal 1866 de bide tenaqekirin.

Kardokya, li Mèdya û her wehajî a ku wi li Asûr bi xwe ji dayc afirandin. Ev ji ji ber Eşra Gulherî niha ew bawerdike û her wehajî Sopen li Welatê wê derketî dîdin derxistin, ku ew ji reha (Guhderzin). Ev goina hane ji Serokeki Gotî tête wegerandin, mîna ku Goran ji bawerdikin, ku ew ji Zaruwén Guhderzin kiyû bin, e ku Lawekî wi bi navé Reham dihatte binavkirin, ku ew ji bal Behmen Guyanî ji bona wérankirina Qodsé û dîlkirina Cuhan hate rîkin. Reham di nava nîsistiken Erebî de bi navé Bext Nescîr hate bi nav û dengkirin û di pişte ew ji bona ser textê Patîşahîye hate hilkişandin û Dünden wî bi navén Patîşahîne Goran hatin bi navkirin û navén wan li ser hînek ji kevîn Biston li Qesra Şérîn hatine neqîskirin. "Guhderz Kiyû" Merovekî rastî bû.

Bi her awayekî ji Netewé Kurdi neha ji bi her çar Gelén xwe ve ji "Kurmanç, Goran, Lor û Gulher" ji kevinetirin Netewen Añ tîm jîmartin, yén ku wan Jîfîtyeke zor ges di Basîya İranî û Welatên dorhela wê de datin pekanin. Weha ew li ser tevaya Èlén Birayen xweyi Arfiyî pêşî zaltbûn û zimane wanî Kurdi bi zimaneki giştî bû, ku pê tevaya Èl û Netewan der Şahînşahiya dîjekînji ji kaniyên Dicle û Firate Tani Dilava Fanisi dihatin axivin. Paytexît vê Pehlevî yanî bi Pehlewân û Pehlewanaan dihate binavkirin. Hic güuman lê nayête kinin, ku evaya ji gotina Goñi yanji Gardû bi liberketina Şervan yanji Pehlewân hatîye wegerandin.

Her wehajî evaya ji pişta peyya Pehlewân beramber bi Kurd di Fanisi de dile gitrin, mîna ku ev peyya Kurd di Nîvîsta Şâhnâma Firdosî de didê derxistin. Her wehajî hejî di nava Èlén Kund de serâserî Kurdistane de bawermendîyeke giştî tête peydakirin, ku peyya Kurd ji bona vi Miletê hanê hatîye dan, ji ber ku ew di tevaya dewranîn mîjûwê de bi mîrxasyeke pîr mezin û gernas her û her hatîye naskirin.²

Her wehajî delilekî din ji dilek xuyanîstan, ku Kurd ji Miletê Arfiyî Kevnar tête jîmartin, ji ber Oldariya wiyi' Welafiyî Mirî li Kurdistane tâni belavbûna Muslimmanîye bi xwe ew "Oldariya Zerdeşî bû", a ku ew bes û bi tenha di nava Miletê Arî de dihate naskirin. Ew bi xwe di nava tevaya Miletê Arî de Oldariyeke Welafiyî giştî bû. Teví derbasbûna pir heyaman ji li ser windabûna vê Oldariya hanê ji hejî li hin hîlîn Kurdistane ji bi sedan Xek xwe pê ve didin giredean.

Muslimmanîti li Kurdistane li ser Desîn Xalid İbin El-Welid û Xeyrad İbin Xenem Hogirêni bi nav û deng hate belavkirin. Em li vê derê ji dirwazin bûdin bi bîrxistin, ku Kurd di pişte re ji li pênavê parastina Serxwebûn û Azadiya xwe de, a ku ew bi zikmatî ji bona wan an evindare, tanî pêla Xulefayen Abasîyan ji can û malen xwe didat gorikirin. Weha li Bakurê Kurdistanê ji bona Serxwebûnê di nava salen 888 û 905 Zayîn de serên xwînaviyî pir sengin hatin kinin. Hic gûman têde niye, ku dema zériniyî Kurdi di Sedsalen Navi de bi xwe ew dema Sultan Selah Edîne Eyûbi bû, yê ku wi Dewletka Kurdiyî Muslimmanîti li pîmanîya Hîlén Rojhîlata Nêzîk de ji Herem û Şahsamanan date dandin, a ku ew ji Jérî Qesqasê tanî Sena Yemenê li Jor û Jér û ji deşta Dicîlê tanî Terablosa Rojava li Rojhîlât û Rojava dihate dijekîrin.

Di dewrana vegirtina Teter û Mengolyan de ji bona Welatên Muslimmanîye ji Rojhîlât ve tanî Rojava ve ú wêrankirina wana ji bona avanyîn Jîritiyê û Bajartiyê ve wehajî Welate Kurdistan vegirvanen Wêranker li gel parastina xwedmoxtariya xwe bi negari hate jérdestkirin.

Di pişte re İranîyan Kermensah û dorthêla wê ji xwe re dane vegirtin û ew tev li Welatê xwe dane kitin. Lâbelê ji perçê heri gewre ji Kurdistane ew bi xwe di nava Minşenîn Welaîti de dihate pergekirin, yen ku ew hin caran bi Hebûna xweyi Mili ve dihatin parastin û hin carê din ji bi Kwendoxtarîya xwe ve dihatin parastin, teví ku ji hin ji Dewîtêne Gewre ew ji xwe re dabûn vegirtin.

Weha vê zînetâ hanê bi vi tengê hanê date dîjekîrin, tanî ku Sultan Selîmê Turki ceng li ser Şah Ismayîle Setewî date dazanîn. Mîren Kurd xwe tev li Sultan Selîm kîrin. Ji wê rojê de Kurdistane hêdi hêdi dest bi windakirina serxwebûna xwe date kitin. Teví ku Netewê Kurd û Netewê Farisî herdû ji ji Arî tîne xwar û ew herdû ji ji yek Bavîki derşîyî bû. Weha cuda bûna Rêjîka Oldariyê di navbera herdû Netewen Musulman de hate derketin, yén ku ew ji yek Bunyad û Bavîki tenc xwar Piranya Netewê Faris ji xwe re bi minîti Rêja Şîte date wcergirin. Piranya Netewê Kurdi li ser Rêja Sunî xwe date hisin. Vê yeka hanê di nava wan de jihevdûrkirina Rêjîti date derkitin, ji ber di wê dewranê de dildarîyê Oldariyê li ser tevaya Welat dihatin zalkirin û ew li ser tevaya dildarîyê dîni Mirovanîyê dihatin vegirtin. Hic li ser Keseki bi carekê vesâtî nebû, ku ger dildarîn Kurdayî Oldariyê dijî Şah Ismayîle Setewîyi Şîn bête tevdan, de dilen wan ji bona Sultan Selîmê Sunî betin lêdan. Hic güuman têde nebû, ku dê ew tev li yê dawi bêtin kîrin û dê ew bi tevaya germbûna cekk û hinavên xwe ve bi ser yê yekem ve xwe bidin rakîşandin. Sultan Selîmê yekem giringbûna ve deqa hanê date naskirin. Bi lez û bez û hejî ew li Sebazzana "Amasya" bû, wî Zanevanê demê Horzanê İdrisê Bedîsi, yê ku ew li gel wî ji bona bi rêvebinina kar û baran dihate ditin, ji bona Mîren Kurdistane date rîkirin, ji ber wan ew pir bi basî didan naskirin û bi qencî û zanebûna wî ew pê dihatin rûnîştin. weha bi vi rengî vi Zanîstvanê hanê pişriyariya Selîmê yekem dijî Şah Ismayîle Setewî ji ber cîlik wîyi bilind di nava Mîren Kurdan de û her wehajî aghchalarîya wiyi' pir li ser tewesî û sincîya Kurd date bi serxistin. Wetow tevaya Mîren Kurd di şerî Çîldarîyî bi nav û dîlikin re tev li Sultan Selîm bûn. Ev ji bi xwe ji ji bona pêxistina reva pîs bi Sipâhê Şah Ismayîle Setewî bütce sebekirin.

Ey rûdana hanêvî giring di mîjuwa Turki de nala despêkînina belavbûna deshilatiya Turkîn Osmanîli di Asya Navîni de tête derketin. Her wehajî wergirtina wana navé Xilatetê bi vegirtina wana ji bona Misîs, a ku ji bona wan cîmekî mezin di cihana Muslimmanîye de date danin, ew ji bi xwe ji yek ji encamîn vi şerê hanê û bi serketina bi carekê ji bona Turkan bi yametiya Wîsa pişti bi dawî hatina vi şerê hanê û bi serketina bi carekê ji bona Sultan Peymanek di navbera Mîren Kurdan de û Selîmê vi Zanîstvanê hanêyî dîlsor ji bona Sultan Peymanek di navbera Mîren Kurdistane ji bona Yekem de hate giredean. Di ve peymana hanê de Turkan Sepercîsi li Kurdistane ji bona Mîren Kurdan, yén ku ew Mîmesînîye ji Dondêñ xwe re li dû xwe didin hîştin, her yek li Mîmesînîya xwe li gora Yasa û Rewesîten kevnar datin hîştin. Li ser wan divabû, ku ew Sipâhîn Serbîkwe û di bin serpereştiya xwe de ji bona Dewletê bidin pêşkeskirin, gava ku ew li gel Dewleteke dîni mezin bide şekirin û her wehajî divabû, ku ew her sal komike nişankirin ji peran ji bona xîzna Dewletê bidin dan. Weha bi vi rengî Kurdistan li gora vê peymana hanê jêdesti Deshilatiya Osmanî bû. Sultan Selîm Fermanen isermorkiri bi benden vê peymana hanê ve date derkirin û pêreji diyari û xelat ji bona Mir û Melan date belavkirin. Wehajî wi ji bona İdrisê Bedîsiyî Hozan re ji Diyarîyeke pir mezin li gel Fermanekê Sultanî date tûrankirin, ya ku ew têde dildarîya xwe beramber bi Şex ve dike derxistin û ew wî bi hest Kirasen Teşrifîya Mezin li gel şürekî pir bi nerx bi desitîkî zêre xurûyî zérîn û 12000

² ji Pegomya Erbet ji Nîvîcka "Şerîf Name" fîrat di Mîjîwa Kurdistane de, a ku ew li Osabit di aña 1930 hatîye cepkirin.

Zérén Dokî dide xelatkiirin.³
 Weha ev dewrana hanê ji mêtjuwe nala bextiyariya Turkan û belavbina Deshilafîya wana di Asya û Cihana Muslimanîye de tête derketin. Her wehajî pêrejî ev dewrana hanê ji nala jêdestiya Kurdistanê di bin serdarîya Turkan de dide desipêkirin û pêrejî li gel ji desanen Mili û belayen Civaki ji li ser Kurdistanê û Mîletê kurdî belengaz hejî ji wê çaxê de ji têtin kirin.

CİYOGRAFİYA KURDISTANË

SERÜŞT Û AV Û BA:

Kurdistan ji gola Ormîyê ji Jorî Rojhîlat tanî Meleyê de Jêrê Rojava de xwe dide dijêjîrin. Ew heremeke çiyayî ye û ew di navbera Dereca 34, 39 panbûne de û di navbera Dereca 37 – 46 dijêjûnê de tête ketin.⁴

Kurdistan bi çiyayîn berzi bilind ji hemû semtan ji bil perçê Jêrî Rojava tête dorhêkîrin. Ew ji bal Çeman têtin avdan, tête pékhatin. Baştîrin aliyan çandinîye bi xwe ew perçê Jetî û yê Jêrî Rojhîlat bi xwe ye, ji ber Çemê Dicle û Fîratê li gel rûbarên xweyi mîna zabê mezin, zabê biçuk û xabûre têde têtin ditin.

Bilindirin çiyayen Kurdistanê ew di Jêrî Rojhîlat de têtin ketin. Ew pir bi daristanan têtin vegirin û bi desînnek nekêm ji bona çandinîye pir baş têtin dorhekkirin. Ji ber vê ji Mero her tijekirin. Reza çiyayen di navbera sinorê Turki û yêni ïrani de ew bi xwe ji kalîn, ne danistan û ne ji şinayı di nava wan de têtin ditin. Ew ji tehten hiski ajişriji xwedan lej, nik û zinareñ pir bilind têtin pékhatin. Weha ev perçevê çiyayî hanê li ser bi hêzîrin û mîrrastîrin Sipah girtina wi nayêc ditin.

Tevîjî piyâya çeman û rûbaran ji van aliyen hanê mîna Fîratê û rûbarên wi û Dicle û rûbarê ker ew bi xwe ji bona derya Qezwînê tête herikandin. Wehajî hin ji rîbar û cihökên rojhîlat gola "Ormîyê" têtin herikandin, a ku ew di nava Welaîe Ecman de tête ketin.

CANDIN:

Tevî ku Kurdistan ji mina Heremeke çiyayî hatîye bi nav û dengekirin, lîbelê di rassîya rastiyê de ew bi xwe berî her tişî Welâcî Çandinîye ye. Li piyâya hêfîn Kurdistanê û nemaze li wan hêfîn, yênu ku ba û ava wan sargem û xweşin, werz, rez, hemû rengên darêngîr û darêngîr tuwan, yênu ku ew ji bona xwedikirina Kumîn Hevîrmîşê û mîşen hingiv didin yarmetikirin, û bistanen şinayetiyê û yêne mîwe têtin pikirin.

Her wehajî li piranîya Hêlén Kurdistanê ji mina li Diyarbekir, Mîrdîne û Sîrê rengêن pir ji dûşabê "Hingîvî Tîrî" têtin peydakirin. Her wehajî kurdistan pir bi Lajwerd û Mencememê xwe ve dewlemeende. Li Kurdistanê beren Çandinîye bi hemû rengên xwe ve têtin pîkirin. Ji giringirin beren Çandinîye evin:

Genim, Ceh, Garis bi herdû rengên xwe ve, Tûin bi bastırin celebên xwe ve, Kitän, Kindir, Kuncî, Pembo, Reha mîkkî, Mazû, Pivaz, Sir, Fasoli, Behîv, Gûz, Zîrfîsteq, Hejîr, Bîndeq, Zeyrûn, Sâv Hîrî, Mîsmîş, Xor, Hûlî, Gîlas, Eloce, Hînar, Tîrî bi hemû celebên xwe ve, Tû û hejî bêtr ji meweyen di Welaten sâgermî de têtin ditin.

Her wehajî pir beren Çandinîye dinji ji Mewîjî, Hingîvî, Mîwîyên zuhakîri bi hemû celebên xwe ve, Doshaben şerîn, yênu ku ew ji Mêwa hatîne givastîn, Şîma, Penê, Doşab, Rûn, Masiyêñ sor û yênu zuhakîri, Desteyen pir baş ji Hîriyê, ji Çerm, ji Zeytê, ji Tovê Kitanê, ji Kumê Hevîrmîşê û pir rengêن xavi Hevîrmîşê ji bona Derve têtin rîkin.

MENCEM Û LAJWERD

Li Eşkenê Mencemeneke Mis(Sifîr) gewre xwedan navekî Cihanîyî mezin tête ditin. Her wehajî li bajarokê Paolo ji Mencemeneke Mis (Sifîr) bi Zîv ve tête ditin. Li Silwane, li Cezira Botan Mencemem Komîre têtin ditin. Li hin cihan ji Wilayata Diyarbekirê Mencemem Zér û Zîv têtin ditin. Li Melbenda Sérîte Dermanavan Kebrîtiyî germin di zivisantane de û sand de havîne de têtin ditin. Her wehajî li ser kenaren Çemî Botan ji Bir û Kanîyên Nefîte ji têtin ditin. Wehajî li Maden li Melbenda Sérîte Mencemem Hesin, Gûle (Zîring) li Komîre têtin ditin. Li Melbenda Nîox Mencena Zér tête ditin. Li nik "Wane" û di dorhêla wêna de Mencemem pir dewlemeend bi Komîre, bi Gule (Zîring), bi Mis (Sifîr), bi Perçek (Qesdir), bi Beraqis, bi Nefîte, bi Gêç, bi Gîre û Cemento têtin peydakirin. Li nîziki Bajare Argîş û Bajarokê Cole Mîrgê Dermanavan Kebriti têtin ditin. Li dorchela Basgagê Dermanavan Hesini têtin ditin û her wehajî di dola Zab de ji Dermanavan Sarî Karbonî têtin ditin. Li Melbenda Kîxê Mencemeneke Hesini tête ditin. Wehajî li Bajakê Kemax ji Mencemeneke Komîre û Gûle (Zîring) ji tête peydakirin. Li Melbenda Kîskîm Mencemeneke Mefeq û pola tête ditin. Li Xînês Nefît û Mencemem Gîre, Gêç û yênu din têtin ditin. Li Azîzcan û Basîlî ji Gêç û Gîre ji tête peydakirin. Her wehajî li nîziki Azîzcan û Çiyayê Agîrî Darxê ji kanyen pîr ji Dermanavan ji bona Seşşakan ji têtin ditin. Di naverasta Keban Maden de li Wilayeta Xarpûte Mencemeneke ji Gule (Zîring) tête ditin. Li Çemçekzik ji Mencemeneke Komîre tête ditin. Her wehajî li Melbenda Dêrsinê ji pir Kanîyên Dermanavan ji têtin peydakirin, ku hejî ne rengên wan ji ne ji navêñ wan ji têtin naskirin.

³ Li "Şerîf Nama" fardî di Mîjîva Kurdistanê de û Mîjîva Hammar ya Dewleta Osmanî, Bergî çarem ji wîzgeraudina Turki.

Cekirina Ber û Mehîfuran li Rojhîlati Kurdistanê pir bi pêşketi ye. Ew Çekirina hanê çekirina cihî ye û pê Pîrek di dema xweyi valan de di nava şevê dirêj de xwe pê didin mijûkirin. Her wehaji Teşî û Tevinkirin bi giştî tanî radeyekî bi pêşketi ye. Hinin ji navê pertâlén Hirî, Pemböyi û Hêvîmîş em didin dan, ji yên Kurdistan bi wan tête bi nav û dengkirin: Perde, Çarçev, Hêzar, Çapan, Satan, Pentel, Çit, Kitän, Kunbar, Kulav, Rayix, Rajér, Tel, Bef, Mahfür, Fers, Peto, Kejok, Şal û Şapik, Pentelê bi tayên Ziv û Qesçbê hatine tevinkirin û Desteyen Destimalen Serşokkê. Her wehaji Çekirina Çerm û Gemarkanyâ wana bi hemû rengên xwe ve di nava Kurdistanê tête belavkirin. Her wehaji Zerîngerî, Xîşikari û gewherkarî li Kurdistanê jî tete kirin. Nemaze xîşirkirina Çekan mina Destikên Sur, Xencer, Demançan li ser terze Rojhîlatiyî kevin tête çekirin. Her wehaji seniyen Ziv, Arîdankên Ziv, Darîkên Ziv têtin çekirin. Wisa ji kareñ li ser Diranen Fil, li ser Sisem(Avenos) û li ser Kehrenanê Zer û Res jî tête kirin. Her wehaji Zinkerî, Dartıraş bi hemû rengên xwe ve tanî radeyekî li Kurdistanê bi pêşvetetine. Wehaji li hin Hêlan ji çend Sabûnkerî, Rengrêjî û hin ji Karxanen din li ser terzê nuh têtin ditin. Weha ji li Médîne rengeki ji Sabûna pir başî binerx tête ditin. Ew ji zeyta Fîsteqa tête çekirin û jê re "Betüm" tête gotin.

TERŞ Û DEWAR

Em ji bona we amarekê bi dewlemendiya giştiyi Terş li Kurdistanê didin pêşkeşkin, ya ku ew bi rîkînna wana ji bona Welaten donhela xwe hatîye bi nav û dengkirin. Li Kurdistanê 13 478 257 Serî Mêşin, 8 185 899 Serî Bizin, 2 395 148 Serî Dewar û 1 721 850 Serî Çel têtin ditin.⁵

SERJIMARA XELKÊ

Gerji çijî em di vi warê hanê de ji bir û bawerîyekê bi carekê jî nikarin bidin, ji ber destik û desigchênen têkiri ji bona zanîna jimareke rast ji bona Serjimara Xelkên Kurdistanê nayête biadesketin. Lêbelê tevlîvîjî emê de tiştekî nêzîki rastiyê bidin binavkirin. Eviy dê ji lêgeran-dina di hemû Serjimaren pir de û texminen cuda de bête derxistin, yê ku ew tanî niha di vi warê hanê de hatîye derketin.

Nivistoka Zeri Fîrensi der Sala 1892 de dibêje, ku Serjimara Kurdên li Turkiyê neşînvanin, ew 3012879 Kes tête derketin.

Central Zelengi di Serjimara Turkiyê 2 800 475 Kes tête ditin. Di Amare de, a ku ew ji bal Serdariya Turki di Sala 1919 de hatîye belavkirin,

dibêje, ku Serjimara Kurdan di yekê Avdara Sala 1914 de di Wilayetên Wan, Bedîs, Alezîz(Xarpûl), Diyarbekir û Erzeromê 2 527 840 Kes tête derketin. Bi serdeji ew pê dide vekirin, ku ve Serjimara hanê Hêlén din ji Kurdistanê bi ber xwe de nedîye girin. Misyo Wêtal Konyê di nivistoka xwe de der sala 1892 de di bin navê Asya Turki de dibêje, ku Serjimara Kurden li Turkiyê neşînvanin, ew 1928550 Kes tête derketin.

Di Raportê Encumana pêkhâti di bin Serokiyâ Koni Tilki Serokê Wizarda bereyî Mecerîstanê de hatîye, ya ku ew ji bona leventerandina daxwazên Kurdan û diyarkevîna Serjimara wan li ser fermana Gîtêdana Netewan haîbû rîkin. Ew raportê hanê der 16. Temûza(Yul) Sala 1925 de hatîye belavkirin:

Serjimara Kurdan

11 Turkiyê	1 500 000 Kes
İran	700 000 Kes
İraq	500 000 Kes
Dî Walatêr din	300 000 Kes
û Suryê de Jî	3 000 000 Kes
Gîşt	3 000 000 Kes

Hîç gûman têde niye, ku ev texminen hanê ji dadiyê û rastiyê pîri dûrin, ji ber Misyo Alekzander Japa di nivistoka xwe de "Tevayek ji Çirok û Rûnkirinê Kurdi", a ku ew di sala 1860 de der Peterburg de hatîye belavkirin, dîbêje, ku Serjimara Kurdan bi Xanî û Konen wan tête texminkirin. Ew dibêje, ku Serjimara her Xaniyekî yanji Koneki ji 5 Kesan tani 20 Kesan tête derketin.

Weha bi vi rengi li ser vê rezana hanê em dixwazin remanek rast li ser Serjimara Xelkên Kurdistanê bidin dan. Ji ber vê ji me Naverasta di navbera jimara 5 û 20 de date wergirtin, ku ew ji 10 tête derketin. Me ev 10 bi jimara Xanîyan li Bajaran û bi jimara Konan di nava Elan de date lêdan. Weha li nik me tête derketin.

Kurdistanâ Turkiyê	3 987 960 Kes
Kurdistanâ İraqê	749 380 Kes
Lî Iranê	3 300 000 Kes
Lî Suryê	289 940 Kes
Lî Komara Erministanê	60 000 Kes

Gîşt

8 387 280 Kes

Belê Mero dikare bêje, ku jimara rast û nêzikirji bona rastiyê ew bi xwe jimara Neh Melyon bi xwe ye. Lêbelê ev Serjimara hanêyi texminkirin, a ku mc ew date xuyanikirin, Serjimara Kurden li Dunyayê belavkirî bi ber xwe de nadî xistin, yê ku ew dipe Serjimara wan li Hêlén Dunyayê li dora Milyonêkê û bêbir bête derketin.

ZIMAN Û WÊJE

Zimanê Kurd mina hemû Zimanen Arîj Rojhîlat jî Pehlevî, ji Sinsikirî û ji Mêdi tête şaxkirin. Weha ev Zinanê hanê berî Muslimantîye ji Cep ber bi rast bi Elîbaya sebi xwe dijate nivîsandin. Ew pir nêzîki Elîbaya Aşûr û Ermeni bú. Weha wê pişti Muslimantîye dev ji ve Elîbaya hanê date berdan. We Elîbaya Ercî date bikaranin, ji ber ku ew Elîbaya Qurana Pîroz bû. Zimanê Kurdiyi neha ew ji bona çar Zaravân cuda tête beskirin. Ew ji evin: Kurmanci, Goranî (Soranî), Lori, Kelher. Nêzikirin ji van Zaravan ji bona Pehlevî ew bi xwe Zaravê Lori ye, ji ber nêzikbuna cihê Lori ji naverasta Pehlevî yekemü û ji ber ew pir bi Kildanîy Kelherî, Goranî û Kurmanci têtin ditin. Lêbelê ji herdu Zaravayen dawîji pir bi Zimanen Aşûr û yê Kildanî ji ber nêzikbuna wana bi wan hatine pêkêkirin. Weha ji bona diyarkirina ve pîrsiyarîya dijwar em li vê derê gjivastina nivîsandina Xwedîy

⁵Li Ichenga "Aşekdarîye" ya Şemşîda Samî bide temajekirin.

Ciyografiya Meltebron didin anin, yé ku wi bigir ji sedsalı li ser téginişina pevva (Iran, yeran), mina ku ew li Rojhilat téte bi nav û dengkinn yanju(İranet,Aryanen), mina ku ew li Rojata téte naskin, u li ser pêşveksina Zimanen İranı, yén ku ew di nava Netevên İraniyi xwedan Bajartiyen gewre hatiye bikarhain, dayite nivisandin. Ew dibje: "ku Kevnar di gotina (Toran) û İran) de ji didan cudakirin, her wehaji wanan di navbera nivisandi hate dinin, ku ew bi xwe ew navé (Aryan) bû, yé ku ew li nik Yunanıyan diliate naskin. Lébelé hin ji Zanistivanen Yunan ev pevva hané bes û bi tenha li ser Rojhilati İraneyi niha (Xurusan û Avrakanistan) didan danin. Lébelé Héridot pevva İranet li ser tevaya Welatan dida danin, yén ku ew di navbera Çeme Sind û di navbera Rojhilat û Rojavayı deşa Dicle û Firate de dihatin ketin; ji ber Xelké Midya ji bê guman bi Arî dihatin binavki-

Ji kevintirin Zimané Ari bi xwe ew Zimané Zend û Pehlevi ne. Lébelé Zimané Zendi cw bi xwe Zimané Nivistoka Oldarıyi İraniyi kevin bû, a ku jere Zendevesta dihate gotin. Weha ev Zimané hané li Hélen Bakuri Banya İranı ji Rojavayı Buxara tamı Ezirbecane dihate zalkirin. Wehaji heji ev Zimané hané ji li nik Zerdeştiyan di van Dewranen haneyi davî de ji téte pereskiirin, mina ku Zimané Sensikriti ji héji ew ji li nik Zanistivanen Hindî ji téte pereskiirin. Weha ev rasîya hané ji diide pişgirtin, ku ew Herdû Zimanen Kevnar bi pir koken li gel hev téten beşdarkirin.

Weha Zimané Pehlevi yani Zimané Pehlevan û Servanan, mina ku ew téte diyarkirin, li İraqa Eemî, li Midya û li nik Parta ji (Melbendekc farisi ye) dihate bikarhain. Weha Hinck dibejin, ku bes û bi tenha ev Zimané hané bi tenha xwe bû, yé ku ew di Qesir û Diwanxanen ü Asurî ji ber hemsayi o hınerna wan téte ditin. Weha Nivistokén Zerdeştiyan ji kevnar de ji Zimané Zendi ji bona Zimané Pehlevi hanin wegerandin. Her wehaji bi vi Zimané hané ji Nivisandinen neqisandı ji dewrana Sasanian tétin peydakiran. Diwanxanan de dihate bikarhain. Lébelé ji despekiina 211 Z.(Zaynî) tanı 632 Z. hedi hedi date histin. Ew ber bi ciyave Parte de qun û wan ji bona tevaya Welaten İraniyi jérdesten (Melbenda Şirazeyi niha) dane danin. Bi rastî ji ev Zimané hané ji ew bi xwe him ji Pehlevi Gava ku Erebân Welaten İranı bicaretke jér desten xwe ve dane kırın û Dewleta Farisi di ü qesembuna xwe datc windakirin. Weha der sala 977 Z. de di dewrana Délémenian de gava ku wan vejandina yeketé ji Zimanen İraniyi kevin xwedan Bajartiyek ges xwestin, we çaxé farisi bi xwe bû, yé ku navé wi berê neha hate derbaskirin. Lébelé wana di nava wî de din, ku bi ketina pir peyvän Erebî û Zimanen dini dorhêle rewşen wi hatine guhertin û nisanen İraniyi kevin mina Zendi û Pehlevi (Kurdîyi Kevnar) Zaravayeki hesan bi pevva xwe ve, bi helbijarin, ku wan bi Zimanen Farisiyi nub dane binavkirin. Ev Zimanen hané nihaj li Welaten Faris hatiye belavkirin.

Weha ji Farisya kevin ji him bi yarmetiyra "Şahname" Ferdosiyî ya bi nav û deng û him ji biyametiya Nivîşen Zeradeşiyi Oldarı hatiye histin. Ew bes û bi tenha di nava Nivîşen Kevin de û di navbera Merevên Oldaren Zeradeşti de téte parastin û hilanın. (Li gotara Pencî

û Pêncan ji Pilana Asya Wergerandina Ciyografiya Meltebronî Erebî, R. 121 bide temsägkirin).

Ji vê bi carekê téte derketin, ku Netevên Kurd ji kevintirin Netevên İran téte derketin, ji yê ku wi di Banuya İraniyi gewre de Jirityeve pir ges date Pekanî. Desthilatiya wi ji Deşta Sind di Rojhilat de tani Deşta Dicle û Firate de Rojava de date direjkirin. Zimanî wiyi Kurdi bi navé Zimané Pehlevi yani Zimané Pehlevan û Servanan di tevaya Şâhînsâhiya İraniyi pêsi de, ya ku ew ji bal Iskenderê Mekdoni hate nabûdkirin, hate zalkirin. Pişit vena bi demeke kurt ve Dewleta Keyen Trikan hate peydakirin, ya ku jê re di nava mœjuwén farisi de bi navé Dewleta Aşkaniyan téte binavkirin, yén ku ew li ser Serdarîya İranî demekê hatin rûniştin, tani kû Keyê Herema Farisi zora tevan bir. Wi Şâhînsâhiya İraniyi hîmkiri date pékanin û ew di pişit re bi navé Sasaniyé hate bijavkirin. Weha bi vi reng pevva "faris" mina pevva "Iran" li ser hemû İranî qî kevin yanji qî nuh be ji dihate kîrin. Wehaji bi vi rengê hané ji Şâhînsâhiya İraniyi pêsi ji bi Farisi hate bi navkirin, tevi ku ewaya ji bi xwe ji Kurdiyi Pehlevi bû. Tevi ku ji Netevêne Farisi ji pir kevnar di Jiritya İran û Mezînbûna farisi de ji téte ditin, lébelé ji héji ew xortur ji Netevêne Birayê xweyi Kürd téte ditin, ji ber Netewê Kurd li pevva wî Jiritya İraniyi pêsi date pékanin.

Weha piraniya Wêjevan û Zanevanen Kurdan nivisandinê xwe pişti Muslimlînitê di Huner û Zanistîtiyan de ne bi Zimanen xwe datin danin, lébelé wana ew bi Zimanen Farisi, Erebî û di davî de ji bi Zimanen Turki datin danin. Tevlîjî Jimareke nekem ji Zimanen xweyi Welati ji ji mewen vejandinê xwe û encamîn renanen xwe nedan jibikkirin. Wana li paş xwe ji bona me Destinivisandinê Kurdiyi Mezin di beren cuda de ji Huner û Zanebûne datin histin.

Em li vê derê bi hin navén Dengdaran ji Wêjevanen, yén ku wan bi Zimanen Kurdi dane nivisandin, ji ber metisoya direjbune diidin terkîrin. Ji ber bi direjî li ser wan nivâlandin, de her yek ji wan bi xwe ji Nivistokeke serbixwe bide pêwiskirin.

ALİ HERİRİ:

Ew di sala 1009 Z. de li bajatokê Henî li Melbenda Hewlêre hatiye dunuyâ. Diwanekce wiyi bi nav û deng û pir Xweşxuanen wiyi zor ciwan tétin ditin. Ew li bajatê xwe mir û li wir ji ew hate neşinkirin. Gora wi pir bi nav û deng û her wehaji pir le téte serdankirin.

MELAYÊ CEZİRİ:

Navé wi Şêx Ahmedê û ew bi wî navî hatiye nasîn. Ew ji Xelkê Bota ye. Pir Qesidîn wiyi zengili di avin de, di Xweşxuanen wiyi pir şeîn bi Xelkê heye. Ew der sala 1160 Z. de li Cezîra Botan mir û ew li wê derê hate veşartin. Gora wi li we derê zor bi nav û deng û pir le téte serdankirin.

FEQÊ TEYRAN:

Navé wî Mahnûde ji Xelkê Bajarokê Meksê ye. Ew di sala 1302 Z. de hatiye dunuyâ. Dü Diwanen wiyi mezin yek bi nav "Şêx Senanî" û ya din "bi navé" Cirokên Bersîsa" ténin ditin. Her wehaji diwancke wiyi dijî bi nav û deng, ew di bin navé Hespe Reş de (Hespe Pêxember de, li ser wî silav, yé ku ew bi navé Buragê bi deng) téte ditin. Ew Nivisandina hané pir di nava desten Xelkê de téte ditin. Her wehaji Diwanekce wiyi din ji bi navé "M. H." di Sofîfiye û Yekîtiya Hebûne de téte ditin. Ew der sala 1376 Z. de li Bajarê Meksê mir û ew li we derê ji hate veşartin.

MELAYÊ BATÊ:

Ew Mele Ahmedê, bi navê Batê bi nav û dengê, beramber bi navê Gundê Batê ye, yê ku ew ji Gundê Hekarê ye. Ew der sala 1417 Z. de hatîye zayîn. Diwanke wî li ser Çiroka Zayına Pêxember, li ser wî mejî û silav, u her wehaji Diwanke wîyî din jî di nava desten Xelkê de têtin ditin. Ew der sala 1492 Z. de mir.

AHMEDÊ XANI:

Ew Şêx Horzane Zanevanê Xweşxuanvanê avîndarê bê Hempa ye. Ew ji Eşîra xaniyane ü Xwediyê Diwanâ "Mem Ü Zinê" ye, a ku ew bi xweşxuananî Çiroki hatîye nivisandin. Ew Çiroka hanê di warê xwe de bê nimûne ye, bes û bi tenha Illyaza Homîros jêre him ta ye û him ji hempa ye. Wi ev Nivista hanê li Bajare Beyazidê di sala 1591 de date nivisandin. Namikcyete, wiyl din jî di Zimant Erebî û Kurdi de bi navê "Nûbuhar" tête ditin. Her wehaji zor Nivisandanî wi bi Erebî û Turki ji têtin peydakirin. Her wehaji ew pir ji bona Hunceten Sipehibûne ji bil Xweşxuananîye û Sirûdan jî diildarbu. Ew der sala 1652 Z. de mir. li Bajare Beyazidê dabû avakirin.

ISMAIL:

Ew ji Xelkê Beyazidê ye. Di sala 1654 Z. de hate dunyayê. Ew ji ji Xweşxuanvanen evnîyi çiroki ne. Wi bi pê Şêx Xani dida dan, Xaniyê ku ew Homîrose Kurd û Ferdoşê Farisi bû. Ferhengekte wiyi biçik bi zimanen Kurdi, Farisi û Erebî bi navê "Kamzar" tête diin. Her wehaji pir Qesidên wiyi zengili û Xweşxuananî wiyi qeseng bi Zaravayê Kurnanci têtin peydakirin. Ew der sala 1709 Z. de mir û li Beyazidê Turba wi pir bi nav û dengê.

ŞERÎF XAN:

Mir Şerîf Xan ji Mirêñ Hekarê bû. Der sala 1689 Z. de li Bajare Colemerge Navîna Hekarê de hate dune. Pir Pexgan û Helbesten wî têtin ditin û her wehaji Diwanke wîyî pir qenc ji 1748 Z. de li Bajare Colemerge mir û cw li wê derê ji hate vesartin. MURAD XAN:

Ew ji Xelkê Beyazidê ye. Di sala 1737 Z. de hate dunyayê. Pir Nivisandinê wî û Helbesten wiyi ciwan di Sofîtiyê de di Helbesten Evînê de têtin ditin. Ew der sala 1784 Z. de mir.

ALI TERMUKİ:

Ew yekke ji Zanistivanen hejâ û Mamosteyen Mezine. Der Sala 1000 K. (Koç)de li Gundê xwe, yê ku ew di navbera Hekarê û Mekse de tête ketin, hatîye dunê. Destekî wiyi halyî diirej di Zamistivan û Huneran de, nemaze di Hunera Sipehibûne de diilate ditin. Kêfa wî pir ji xwendindanê te dihatc ditin. Wi Nivistokkê li ser Rezimana Kurdi date danin. Pi Serdân û wiyi bi nerx ji bona Welatê dohîtê hatin ditin. Wi di wan serdân xwe de li ser pir tişen bi sôd û rûnkirinê pir heja dat axivtin. Gora wi di wî Gunde, ê ku ew têde hatîye dunê, tête

ditin.

M E L A Y Ú N I S È H E L K A T Î N İ:

Ew Xwediyê her Sê Nameyên Kurdiyî bi nav û deng ji bona fêrhuna Zimanê Erebî di "destûra Ziman" de di "Nî" de û di "Siwarkirin" de ye. Gora wî li Gundê Helketine, ê ku ew li wir têde hatîye dunyayê.

Kurd û karêwan ji bona Bajariya Misulmantiyê û Zanyariya Erebî:

Pir kêm ji Xelkê dinasin, bi çi karêne mezîn û gorîyen gewre Milîte Kurd, Reberen wi, Scipahen Wi û Zanistivanen wi di dewranen mejûyi cudayi Musulmantiyê de li pênavê liberdane ji bona Jiritya Musulmantiyê û Zanyariya Erebî dane kirin. Ger Mero awirekji bona Nivistokken mejûwyi giringi Musulmantiyê bide avetin, nemaze ji bona wan Nivistokan, yênu ku ew di nava xwe de pir rûdanen siyasi, cengini u bi serdeji li ser zineti civakî û pêşexistina Zanistivan û Huneran diidin girtin, de pir bide ditin, yênu ku ew didin derxistin, bê ka çend destê Kurdan di destpêkirina derketina Jiritya Musulmantiyê de û di dewranen cudadî de di pişti we re di piranya beren jina civakî siyasi û zanistî de şopen diyar li dü xwe dane histin. Li ve dere ji cih ji nayete ditin, ku bi diirejî li ser pêrabunen wan di destpêkirina pêkhatina Dewleta Abasiyan de bête raxistin, ji ber ew li Faris û Iraqê ji ji Hêzen kêtbatûn, lêbelê ji dide têrkin, ger ku em Serdarê Mezin Danerê Dewleta Malbata Abas "Bavê Muslimmê Xurcsan" bidin bibirkistin. Ew ji Mirovên Kurdî pir nasin. Hic güman têde niye, ku Millibuna wiyi bi nav û deng didaren Dewletê di Musulmantiyê de datê guherin û Rojgara Zerînyê di Zanistivê û Avanînyê de date lixarxistin. Di pişti wi re "Mir Ahmed Lawê Merwanê Kurd" Danerê Mîmîşîniya Merwanî li Fâqîne û Diyarbekrê tête ditin. Wi pir bi başi li ber Desthilatîya Xelîfan dida dan û ew her û her li ber bîlezkirina Peyen Turkan radibu. Weha bi vi rengî dilisziya karên wî ji ji bal Xelîfe Abasîyi Hemdemê wi Al-Qadir Biî-Lah pê hate rûnisiñ. Wi ew bi nav û nîşana bi Serkevanê Dewletê date bi navkirin û baweriya xwe pê date dan. Weha ji bona vi Mîre hanê û Cîneşînê Wi şopen pir bi nav û deng di nava Jiritya Musulmantiyê de li Welatê Diyarbekrê, li Fâqîne li Mîrdîne û li yêñ din têtin ditin. Mêjûwa Erchan navanin û danaskrina Gewreyen Kurdan nedaye jibirkirin, jeyen ku wana nivisandin, xwe bi Erebî di waren cuda de ji Zanistî û Huneran Musulmantiyê di Ayînre û Yasan de, di yekitiya Felsefê de, di Mîjû de, di Jiyannamê de, di Rûdanen Mîjûwê de, di Locik de û di Pevren Pêxember de dane nivisandin. Nivistokken wan di Xwendeghan de li Bexde, li Oahire, li Mekê û Medîne, li İstehan, li Meraxe, li Bedlis, li Amede, li Samê, li Helebê, li Şehzorê (Hercemâ Sulêmaniyyî neha) û li Paytexen dîni Musulmantiyê çend heyaman dihatin xwendin. Welatê Kurdistanê di Rojgariya Abasi de ji bona Xilafetê di rûwen Sapê Romê de xutirin Kêleb bû, yê ku ew li ser tixubênen Welatê Musulmantiyê li ser direibûna Çemî Furatê ji Bakur tanî dûrtirin Rojava li Bireçkê dihate ditin. Weha ji Perçeyê Rojavayî Kurdistanî neha re di wê çaxê de Welatê (Şikeftan) dihate gotin. Têde Şervanen Bawermend ji Xelkên wi Welati û yêñ din ji Musulmanan dihatin bi cihkirin. Weha Mero neha Welatê Kurdan bi Kêleb û Dûzan tije dibine. Weha bi vi rengî li gora zanebûna neha Mero dikara Welatê Kurdan bi "Ketîhen pesiyî Musulmantiyê", bûc binavkirin. Weha li vê derê li ser pêrabunen Dewleta Ayubîyi Kurdiyî Mezin Pewstî niye, ku bêc axivtin, ya ku ew ji bal Neşîvanê Buhuştan, Dilovanê Xwedê, Sultan Selah Edinê

Eyübi ve hate pékhatin. Aten wê li Mistê, li Welatê Şamê, li Kurdistanê, li Hicazê, li Yemenî u Terablosa Rojava dihatin hejandin. Weha Mejûvanan din kevnar de û di neha de ji têrbun der barê ve Dewata haneyî Muslimman de ji herdu alyen Siyasi u Cengnî din de dane niwasandin, bi me nema péwisi tête ditin, ku em bi dûr û direjî li ser sop û lidurwehîşinên we bidin niwasandin. Ger Xwendevan li van hindikan ji jiyannama Kurdan ya Siyasi u Zanistî di rojgarîyen cudayı Muslimmanîye de bîde temâsekîrin, gerji wi ji hinek ji Nüçeyen wanî di rûpelîn mejûwa Muslimmanîye de yê belavkiri ji, yê ku ew bisasbûn bi Farisan ve dihatin gîredan, pêve bide vekirin, yê ku ew divabûn bi Nivistokeke taybeti li wan bibata gerandin, deme di avanîya Dewleta Muslimmanîye de, di pêkanina Jiritiya (Çandinya) wê de û di firchbûna Zanebûnen wê de situneke xurt didan pékanin. Weha neha li ser me divi, ku em careke din ji bona mebesta xwe vezirin, a ku me ji bona wê bi lez û bez ev leneren hanê jê re dane danin, da ku em Rewşa nehayî Kurd bidin xuyñikrin. Bê ka gend rengén zordarîyen derketin, ku hig guuman têde ji niye, ku de ev Miletê hanê bi darê zorê bi Mafteyê xweyi En guuman dikan, ku beri em bi dûr û dijeji li ser mejûwa Şûresen Kurd li ser Turkan herin. Bi basfir tête ditin, ku em rabûn û rûniştinên Kurd u Sinciya wî bidin nasin. Wê çaxê, wê hingavê dê li ser Xwendevan tariya cudadûnen Kurd u Turk bi hesanî bête libertetin. Wehaji ji ber ji ku mebest bi Miletê me ve tête gîredan, me bi başı dît, ku di ví babetê hanê de ji Peyven Biyanjyan bidin bilisün, yê ku wan li ser Kurd û Kurdistanê le dane gerandin.

Hinek ji Peyven Mêjûvan û Lêgervanên Firengî li ser Kurd

Misyo Aleksender Japa di Nivistoka xwe de "Tevayek ji Runkirin û Nûçcyan li ser Kurd", a ku ew der sala 1860 de hatiye belavkîrin, dibêje:

"Di nava Welatê Kurd de di wê çaxê de jimareke pîr mezin ji Dibustanan dihatice ditin û di her Gundekî de di Welatê Kurd de kêmtrî ji yek yanji ji du, yanji ji se û hin caran ji bêtür miqatekirin. Her wehaji Mezin u Bigûkan ji pir rez û rûmet der barê Huner û Zanistîyan ji dihatin girtin. Mamosten Hozanî pir qeng li Ceziî, li Amîdîye, li Soran, li Sérîte û cihen din divabû, ku ew di duwanzîch Zanistîyan (Diplom) Lénsansê li ser her Xwendevaneki stan, Mamoste û Xwendevan ito bigir bi carkê nema têtin ditin yanji hebûna wana pîr bi kêmî tête ditin".

Misyo Nekîtin der Nivistoka xwe de "Runkirin li ser Kurd" dibêje: "Ji bona bi kurtî li ser

nayêc nasmîn, ji ber vê ji ji bona nişandana wê divê ew peyven Turkî bidin bikatanin. Her Pîrka wi di nava malê de xwedan destihiliyekê pîr gewre ye. Ew Kevanîya nava Malê ye Xwarin bêyî we nayêc danin. Ger Mâtê wê li Malê nayêc danin, ew pêswaziya Mêcanan dike kîn, wan dike mîvankîrin û bi azadî li gel wan dike peyivandin. Ew ne mîna Pîrekîn

Musulmanan tête çarçevkirin. Mîkirin ji dil tête kîn. Bük û Zave beri berbükirinê hevdü dinasîn, di dima ku Jinanîn li nik hemû Musulmanen din bê dile Bük û Zave û di reya hin Mirovîn din re tête kîn.

Cotkarê Kurd di jiyana rojana xwe de pir jehati ye. Mero beheti dimîne, gava ku Mero li Hêlén kurdistane yên dûr tête gerandin, Mero wê çaxê dibîne, bê ka çiqası ji héz û binifich-bûnê ji bona wergirtina dewlemlindiyê ji çiyayen kai û rût hatine bikarhatin".

Wehaji di Insiklopêdia mezin (Bergê 21) de hatiye. Evaya ji wegerandina wê ye: "Hekkîn-nîn Malîtiyê di navbera kurdan de pir bi pêsketî ye. Ew pîr dilsozin, dilpakin û mardin. Jinan wan bêtir ji Jinen Turkaz azadirin. Ew bê çarçev têin derketin. Pirbûna jinanîne ji bil li nik Dewlemdendan pêve mayete ditin. Ew ji Turkan bi kinin. Mirovê Kurd bêqam ji abeng ô semawendê dîde hezkîrin".

Misyo Hanî Bender di nivistoka xwe de "Getek li Welatê Kurd" dibêje: "bi kurtî Kurd Mirovên sipehîne, bi hézin û jîrin. Pişî ku ew bi Jîrbûnê (bi Çandinyê, bi Kulture) têin perverdekîrin, wê çaxê ew bêtir ji Diraweseyen xweyi Turk têin bilindikin"

Misyo A. B. Son di nivistoka xwe de "Dû Sal der Kurdistanê de" dîde gotin: "Di wê roja ku şiyarbûna Kurd bête vejandin, Dewleta Turki li ber wê dê bête letetekirin.

Kesê Pol Bender di nivistoka xwe "Agromiya Kurd" de dibêje: "Zimanê Kurd Zimanekî qesenge, bi dengen xwe ve lihevhati ye, hesanî, rastî, dewlemlende û renginî ye û bi hesanî ew tête ferkirin. Bi nermboña xwe ve dilan ber û xwe ve dicte rakîsandîn. Goten pêşyan têde pîr sipehîne û ew pîr têtin bikaranin. Ewana bingehê tevaya peyivandinê û mila wê dike pékanin Û bi rasti ji bi vê ji Zimanê kurdi ji tête nişankîrin. Zimanê Kurdi Zimanekî bi Felsefa xwe ve dewlemlende û ew Zimanekî hestiyâr (Xweşxuanî) ye. Hestiyâr têde tevaya beran bi ber xwe ve dide vezirin û ew tevaya Serîşiyê ji ji xwe ic dicte wergirin".

Misyo Martin Hartman di pîrtûka xwe de *Fünf Vorträge über den Islam* (Penc Gotar li ser Muslimmanîye), ya ku ew der Laypzig sala 1912 de hatiye çapkirin, dibêje: "Di wê roja ku li ser serif Netewê Kurd Merev wiylî péwist bête peydakîrin, yê ku ew di nava wî de serpesçiyê û héz ji bona hevkariyê li ser bingehê Ferhengê û Jiritiya Gişî bînc bikaranin, wê çaxê, wê hingavê dê Netewê Kurd di nava tevaya dunyayê de rîzegirin û dibbijandîne ji xwe re bide bîdetixistin".

Misyo F. Şamoyî, Mamostê di Amojecha Asyayı de li Péterburga berê û Endamê Akademiya Zanistîya Şahînahî têde, di pêşgotina wergerandina "Şerîname" de, a ku ew Mêjuuwa kurda ye û a ku ew der Péterburg de di sala 1868 - 1875 hatiye çapkirin, dibêje: "Di nava Miletan de, yê ku ew lidûchê li ser qada Çihanê hatine derketin, hînen ji wan Yagartiyâ wana ji bona Nişen dûr bi réya şopên sipehi, yê li ser Mezinbûna wanî kevnar dijin nişandân, têtin guhezin. Mîna ku li nik Miletê Misri tete kîn, yê ku Welati wi bi xwe ji mîna dergusha Felsefe tête ditin. Her wehaji Miletan din ji nala Yunan û Roman ji beram-bîri wan ji tevaya rîzegirina me ji bona pêşvetekîna wana di Huner, Zanistîye, jîrbûn, qanûn û rîzestîna wanî siyast de tête ditin, ji ber ku navê wana berambîr hemû mezinbûn û mîrka-siya di Mêjûwê de tête hempa kîn. Her wehaji hin ji Netewan ji têlin ditin, ku wan bes û bi tenha dikaribûn xwe li gora wêrankîrin û nabûdkirinê bidin naskîrin, a ku ew pê li wan

welatan pê radibûn, gava ku Êlén wani tî ji bona Wêrankirinê û birçi ji bona talankirin û çotiyê di nava wan Welatân re dinatin derbaskirin. Weha bi vî rengi "Hün" di rojgara Eila Yagariyên xwe di nava wan Welatân firî de, yê ku wan ew bi serketi dane vegirin, bi kanyen xwînê lidoxwe dane hîstîn, dame kirin.

Her wehaji hin ji Netewên din ji bi vê navdariya şermezar nehatine bi nav û dengkirin. Weha ew bi nişanen Cenginî û Mérkasya Komekê ji Gewreyen Rêberen xwe ve hatin bi nav û dengkirin, yê ku wan di réya rûmet, serbilindi û dijisoziya hinekan ji Mereven Patışahen xwe li Asya û Afrîqya dane bidesxistin, mîna ku ev li nik Kurd hate ditin. Kurd nave wan di kevîtinin heyamîn mîjûwê de bikarén pîr mezin hate binavdarkirin, yê ku "Ristem" bi wan rabî, ê ku ew bi rasti "Hêrkolîcê İtanî" tete ditin. Her wehaji bi karen pîr mezin din Aulîte Mezin hatin kirin. Ji ber ev karën hanê pêwendîya wana li gel hinekan ji Pehlevanen Rîşard Dilşer û Lozînînîyan û hinîn din ji gewreyen Mereven Cengê tete ditin, ji yê ku ew hijdehan de "Titoşê İtanî" bu. Her wehaji wî pîr ji Gewreyen Mêjûvanan, û Wêjevanan nala Mûjûvanekî û Ciyyografekî hate bi nav û dengkirin, û Mêjûvanê li ser xwe Idrîs Bedlîsi bi

Despêkirina Pevçûnê di navbera Kurd û Turkan de

Me berî neha date xuyanikirin, Ku destekî Kurdayî mezin di serketina Selîmê Yekem de di Çawâ bi qenciyâ ragiyandina Hozane İdrîsê Bedlîsi ji ew jêrdesi fermana Sultan Selîmê navxwe datin parastin û di desthilatiya derive de jêrdesi Xilafeta Musulmantiyê hatin kirin. Nêha em dixwazin bibêjin, Kurd di seranserî mîjûwê de ji hezar salan di pir rûdanen mîjûyi giing de, di pir buyînên demêyi bi tîs re hatine derbaskirin. Ew pir caran ji di pir seren xwinavîyi de di nava Şâhîn Şâhiyên kevnar de bi gorî diüb. Ew Kûrdêñ ji despêkirina mîjûwê de, yê ku ew bi sinciyen xweyi bilind ve pir bi nav û dengin, ew her û her di dan besdakirin. Hiç gúman têde miye, ku di nava Gorstanten Osmaniyan de, yê ku ew bi hesîjîn Kûrdan ji têde têtîn ditin, yê ku ew bi pênavê bi nav û dengbûna Sipahiya Turki hatin gorikirin.

Lêgerandêñ mîjûyî li Kûrdistanê didin ekekerekirin, ku rewş û zînetâ wêna beri pêwendiyen wê li gel Turkên Osmani bi geleki ji neha bêtir qencit, basîr û bilintir bi. Di bin Nîren Turkan de, yê ku ew bi hiç rengeki ji bona Mafeye Jiyana Serûşî ji bona Kûrd û Kûrdista-

nê pê nayen rûniştin, Kûrd ji nala hemû Mîletêñ jêrdesti Imperetoriya Osmanî ji ji mafeyê xweyi serûşî ji bê pişk û parin.

Kûrdistan beri şarsed sali iji pîr aliyen de ji niha de bi pêşveketitir bu. Ji aliyê Serperestiyê de pêşverditir bu, Ji aliyê Zanistiyê û Sîncibûne de berz û balatir bu û ji aliyê Civakî û Abûtiyê de Zinet û Jîyan xwestir bu. gava ku Turkan, yê ku ew li ser zor û siteme, li ser bêbextiyê û wêrankirinê hatine bîşivedan, ditin, bê ka Welatê Kûrdan çend dilxwes û bextiyar tete ditin, û Mezinîn wan gend bi héz û mîrkarin. Weçxe, wê hingavê wana li ber çavén xwe dane danin, ku ew bi her awayekî vi Welatê Buhusî bidin tar û markirin. Ji ber ku ew Turken hanê hatine bîşivekîrin, qî gava ku ew li ser Welateki bêtin zalkirin, dîvê ew cihen wişxwesbûne û bextiyariyê bidin kavîl û wêrankirin û Reben û Belengazan bidin bê ci û warkirin.

Li ber Turkan ji ji bona bi cihanina vê remana xweyî bêbext rê jêre ji nehaté girtin, Tevi ku di nava wan û Kûrdan de ji Peyman û Sozen bi navkîrîn qûyî ji hebûn û ne ji ku Kûrdan ji ber xwe ji bi hemû azadiya xwe ve ji tev li wan hatin kim û ne ji ku Kûrdan di hemû cengen Turkan de bi can û malen xwe dane gorikirin. Weha bi vî rengi ew di şeweyen destdirêjkirina nava kar û barben hundurî yê Minêşînîyê Kûrdan de ji bona wêrankirina wana û nabûdkirina rewş û zineten wani Welatiyî perest û reweşen wani Geleriyî bi nerx weha wana xwe pê dabûn şûkîrin, ku Papaz Siyasetê yê bi nav û deng Mikyavili Danerî rîzana "perçekîrin û zalkîrin" beramebr bi wan Turkan dê Keyakî bê guneh yanji Pakkezi zorlîkîri bihata ditin.

Weha ev siyaseta şûkîri li Kûrdistanê Sultan Sulêmanê Qanûnî, yê ku li pê Sultan Selîmê Yekem hat, date despêkirin. Wîna di navbera Minêşînîyê Welatiyî Kûrdan de hoyen pevçûnan date danin û tovîn kîn û berberiyê ji bona gûrkirina gelaciye di navbera Mîren Kûrdan de date tovkirin. Weha gava ku dû Mîren Kûrd bi pêkilîn hev diketin, wi alikariya yê lawaz dikir û yê bi hêz nabûd dikir. Di piş re wi yê lawaz pîs dikir û ew jêrdest dikir. Weha bi vî rengi du Minêşînîyê Welatiyî Xurt di yek çaxê de ji rûpelê hebûnê dihatin hilanîn.

Weha di Nîvîstoka "Munsefat Fîridûn" de, a ku ew mîna nimûneyekê ji bona Wêjeveyen Turkiyî Mîri tete derketin. Fermanekê derketi ji bal Sultan Sulêmanê Qanûnî ji bona yekemîn Walîyê Turkiyî Nîşankiri di pêla wi de ji bona Diyarbekrê têde tete ditin. Ji ve Fermana hanê tete diyarkirin, bê ka çawa Sultanê Musulmanan û Şüngîte Xwedayê dunyayê Kûrd idda binavkirin, yê ku ew tev li Xilafeta Musulmantiyê û Sultanîya Turkan ji ber xwe û bi nîneke û standinen xwe de li gel Turkân pîr basbûn. Ew li gel wan di tevaya cengen Turkiyê de besdakirin. Hiç gúman têde miye, ku di nava Gorstanten Osmaniyan de, yê ku ew bi swâwkirina Farisi "Kurdehayê bed nîhad" yanî Kûrdan bed bunuyad diida binavkirin!

Weha em gûman dikin, ku weha ev dildariya ji bal Sultan ji bona Neteweyekî bê guneh ji bil dilsozî û hogirîya wi pêvc ji bona Sultan bi diyarî diide eşkerekirin, bê ka çend bedbexiyen mezin Felekê bi serî vî Mîleke Hejar de di nava desten wan de dayite xistin.

Weha li ser vê rêça siyaseta zordariyî vi Sultanê Turkiyî hanê de tevaya Sultanen Turkiyî din li pê wi beramberi Kûrdêñ Xapandi li ser diğun, tani ku Minêşînîyê Kûrd li Kûrdistanê de bi carekê di sala 1847 de xweser bi bin desthilatiya Turkan ve hatin ketin.

Weha şopên Avanîyê û nişanen Bajartiyê û Jinîliyê yê Kûrdistanêji pêşveketi bi saya Serperestiyâ Turki hatin hilanîn. Weha ev Welatê haneyî avayî bi Burc û Şâren xwe ve,

gëşkiri bi zanistî û Hunteren xwe ve bi desten Turkân hate kavikirin. Vi Welatî ku ji bona dunyayê Zanistvanen mina Amîdi, Heskîfi, Goranî, Lawe Suûdi Emadî, Lawe Asîfe Cezînîjî Wêjavan û herdû Birayen wî, Lawen Hacîb û Qadi, Lawe Xelîkan, Bawê Henîfe Dînorî, Şehrzorî û hinêñ din ji Zanistvanen pêşveketiyî bi nav û deng di Cihana Musulmaniyê de date pêşkeşkirin.

Ji roja ku pîyên Turkan bi ser axa Kurdistana pak ve hate ketin, ji wê rojê de tebat nema bi wan hate ketin û bala wan her û her pêdihate dan, da ku ew Zimane Kurdan û Mîlbûna wan bidin nabûdkirin û bi Ferherga wan, bi Oldariya wan û bi Rabûn û Rûniştinê wan bidin gêrgerkin. Weha Turkan li ber xwe nedîtin, da ku ew Kurdan bi nizimbûna Turkan di nezanîyê de, di kuşinî de, di scribûnê de, di pêrabûna gewretim xwînîrjandinê de bidin gîhandûn, ji bil ku ew tevaya dergehén Bajartiyê, Zanebûnê û Zanistyan di rûwên Kurdan de bidin dadan.

Belê ev rûdanen hanê li Kurdistanê de dihatin kirin. Mîneşînyêñ Kurd yek li dû ya din dihatin ketin û ew hêdi hêdi li gel Sahsamanen Turkan ve dihatin pê vekirin. Lîbelê ji van ji bi carekê ji di nava cerk û hinavêñ Netewe de ji şopêñ hîstî û birînê bi avkiri li pê xwe didan hîstin. Helbesvanen Kurd tamî berî vegirtina Welate wan ji bal Turkan her û her helbest bi sipehîbûna Kurdistanê, bi gîya û deshîn wêyi şîn û kesk û bi sùlavêñ wêyi zîvî û vegirin, bes û bi tenha Helbesvanen wan li ser zordarîya Turkan û serbirînen wan li Kurdistanê dihatin gotin û her wehaji li ser wêankirin û kavîlkirina wan li Welat dihatin gotin. Helbesvanen di nava helbesten xwe de didatin xuyanîkirin, bê ka çigasî ji wan soz û peymânen xwe beramberi bi serê Kurdan de dane anîn û her wehaji bê ka çigasî ji wan soz û peymânen xwe beramberi Netewê Kurd li erde dane dan, da ku ew hebûna wîjî Mîli bidin herifandîn û ferhenga wîjî Welati û Musulmanî bidin hilanîn.

Ji dîlva ku li Kurdistanê surûdên bextiyarîyê ji bal her Kur û Kegekê bêtin sitirandin, weha Menalén Kurd li ser surûd û helbesten kinî, Şîyarbûnê û xwe jê vegirtine beramberi bi Turkan mezin dibûn. Yen ku ew her û her nala Dujminen Kurdan dihatin danîn, yen ku wan ji bona bebeşkirina Milete Kurd ji xér û bêrên Walaê wî, ji bona tar û markirina wî ji nava cih û warê bêtin devlîkîrin û bi Serma dujehê bêtin pêvedan.

Weha bi vî rengi Turkan tevaya hêzên xwe didan tirkankirin, da ku ew nav û bangêñ Sûrcşen Kurd bidin reşkîrin, yên ku ew di rûwê zordaryê de, sihem de û Serdaren Xwînîjî de dihatin rakirin, wana her û her ew bi desidirêji û tepen Biyanîyan ve didan giředan. Weha her yekê ku ew dikwaze bi rastîyê bête gîhastin, dîvê li ser wî ew li rewş û zincîta kîna di nava cerk û hinavêñ Kurdan de bide temşegirin, ya ku zordarîya Turkan di nava dilen Kurdan de li du xwe dayite hîstin. Her wehaji pêreji remana Toranî ji, ya ku ew ji hal Merevén "Turkiya Genc" de di bin perda Civata Osmani de hate durûskirin û bicihanîn, di nava dilen Kurdan de wejî hêjî bêrî bizofen agîcî kinê beramberi Turkan dayite gûkîrin. Ew remana Toranî bi hemû scribûna xwe û xwînîrjîya xwe ve ji bal Komara Türkî di sedsalen bistan de hate dazin û bi cihanîn.

Tevi ku Turk ji bi carekê ji bi rasîya vê zordarîya hanê ji pîr bi başî dizanîn, ya ku wan li dû xwe di nava tevaya dilen Kurdan de ji dane hîstin, bi serdeji her û her ew ji qazîveji li

her ciñj ji bi hebûna desdirêji û tepen Biyanîyan nav bidû didin xistin û bi pakiya sepe-ressîya Turki û bi basîya Siyaseta xweyi hunduru didin şabaskirin, da ku ew pê rastîyê bidin poşandin û ronahiya Xwedê bidin temirandin, Xwedê ronahiya wî bête piükirin.

Weha pevçûna kurd û Turk pê hate destpêkirin û hate zayîn. Ew ji wê roja Sûm de, - ji wê roja ku Kurd tev li Sultan Selîmê Yekem ji bona bi serketina Sunî li ser şîc hatin kirin -, ji dir û ji Serpereşîya wanî genî ve hate despêkirin. Weha bi vi corî tanî ku scbebén gîhandina vê encamê bêtin hîstin, tanî ku Turk di bêbextiya de û zordarîye de xwe didin Şûkîrin û di kuşinî de, di sorgonkire û di bê cî û warkînnê de xwe didin bextiyarkirin û mafseye jîyanê li ser Mileteli dijin navînkirin, yê ku ew ji wan kevînir û bi geleki ji ji wan merditir téte dijin, hiç gûman têde niye, ku dê kinbûn li we gore ji bête bêtirkirin, her wehaji de Şûres li dû hev bêtin vêxistin. Weha bi vî rengi dê pêwendiyen Kurd û Turk di nava bazînекi xwinavî de bêtin dijin, ku di pişî re ji nema nc asitî û ne ji hajbûn dikarin bêtin dijin.

Mêjûwa Şûreşen Kurd û Pêşveketinêñ wan

Misyo B. Nêkiîn di gotara xwe de dibêjê, ya ku jêre di Kovara Mercure de France de di jîmara yekê Rêbenda (Yenayer) sala 1912 de di bin nav û nişana "hin ji lêvenerandin û rûnkîrian li ser Kurd" hate belavkîrin:

"Diyarkirineke bi dûr û dijêji li ser Şûreşan, yên ku pê Netewê Kurd li ser Turkan pê hatiye rabûn, ji roja ku pîyên wan bi Kurdistanê ve hatine ketin, kar û bareki pîrî dijêje û pê damîna Nivîstokeke taybetî dide divakirin"

Nîta me li vê derf de ne ewaya ye, ku em Mîjûweke dûr û dijêji li ser Şûreşen Welati bidin danîn, yên ku kurd bi wan li pênavê liberxwedanê ji bona Mîlbûna xwe û Hebûna xwe pê hattîye rabûn. Lîbelê em dixwazin Belavokêkê li ser wan bidin danîn, da ku em Netewê Eribiyî Comerdi kur û Kurdistanê bidin naskirin, da ku em remaneke gîşî li ser Pevçûnan bidin, yên ku ew di navbera Kur û Turkan de tetin ditin û her wehaji pêreji tevaya vir û buxtanen Turkan bidin tazîkirin, yên ku ew her û her dixwazin wan bi Pîrsîyariya Kurd ve bidin vekirin. Weha bi vî rengi Perda derew û bêbextiyen téte tar û markirin, ya ku wan li ser pîrsîyariya Kurd dabûn poşandin, da ku Rastîya sipî bi tav û bi ronahi bête diyarkirin.

Ji ber vê ji dé emî bi bîrxistina gîmgîtrîn Şûreşen Welatyî Kurd, yên ku di vî sedsalen dawi de bi tevayî bi wan hatine rabûn, pê bidin têkirin. Her wehaji bi pêreji dé emîn hîn ji dûr û dirêjya Cengen Mirê Cezîre û Botan ji ligel Turkan de bi serde bidin vekirin.

Di sala 1806 de Abdul-Rehaman Paşayê Baban li Şahre Sulêmanîye bi Şûreşekke mezin rabû Şûresa wî du salan date ajojin û piranîya caran ji di wan şeran de ji ew dînate biserketin. Lîbelê Abdul-Rehaman Paşa di pêla Şûreşê de hate kuşin. Weha ji pêreji Şûresa wi hate bidawikirin, ji ber Kes ji Serokan nebû, da ku ew cihê wî bîde dagirtin.

Di sal 1812 de Almend Paşayê Baban ji (ji Malbata bi navkiri) bi Şûreşekke din ji li ser pê hate rabûn. Her wehaji ew carekê din ji di pîr şeran de ji dihatet biserketin. Wi xwe bi pesarîn Bexdade ve date gîhastin. Hiç nemabû, ku ew wê bide girin û tevaya Hêza Türkî bi

carekē bide nabûdkirin. Lâbelê Feleka mal wêran ev Serokê hanê bi Mame wî ve Abdul-Rehman paşa ve, yê ku ew berî neha hate binavkirin, date gîhandin.

Di sala 1820 de Kurdên Zaza bi Şüreşke din rabûn. Wê tanî Sêwasê li ber xwe date vegirtin. Ew çend mehan hate dijekirin. Ew jî bi şikestinê û revê hate dawikirin, ji ber azoqe û teqemeniyê wê hatin bi dawikirin. Weha şuresgê ji bona xwe li çiyan vegirtin hatin neçarkirin û pêreji şerîn xwe didan kîrin, tani ku ew bi carekê hatin qîkirin.

Pir Şüreşen din jî ji sala 1829 de tanî sala 1838 de li Hêlén Hekarê, Rewardûzê û Torabidîne hatin kîrin. Tevde bi carekê carekê din jî bi ketinê hatin dawikirin. Her wehaji Serhildana Muhemed Paşayê Kor ji ji Malbata Baban ji di nava wan salan de jî têc ditin.

Di sala 1830 de Şüreşke giştî li çiwayê Singalê hate vêxistin. Wê se salen rebeq date dijekirin. Pir can û mal têde hatin gorikirin. Lâbelê ji carekê din jî ew jî bi ketinê hate dawikirin.

Di sala 1834 de Mirê Bedîsîyi bi nav û deng Şerif Xan bi Şüreşke mezin dijî zodariyêن,

destdirêjîyen û tepen Turki ji bona hilanîna Bi destiketyen Mîneşîniya wiyi Mezin date dadan. Mîneşîniya wi hate nabûdkirin, ji ber şikestinê ku ew pê di Şüreşka xwe de bi wan hate ketin. Der sala 1821 de Mir Bedirxan, yê ku di wê çaxê de Hijdeh Buhar temeni wi bûn, Mîneşîniya Cezirê û Herema Botan di nava desten xwe de date hildan. ji Roja hildana xwe bide danin, bê ka çawa li ser wî divê bête ditin, da ku ew Mîneşîniya xwe ji dek û dolaben Turkan û diblijandinê Dergehê Bilind yên vesartî û yên eşkere bide rizgarikirin. Lâbelê ji pêreji wi ji bona Rizgarikirina Kurdistanê bi carekê ji bin Seperestîya Turkiyî Sitemka û pêkannîa Hevgirtineke giştî di navbera Mîneşîniyen Kurdi cuda de diđa remanîn. Vi Mirê dûrbîn bi ditina xweyî tûj ve sebêba bi rasti ji bona bi şernekînê Şüreşen kîrin. Vi Mirê dûrbîn bi ditina xweyî tûj ve sebêba bi rasti ji bona bi şernekînê Şüreşen kîrin, da ku ew Sipahen xwe bi ser Netewen reben de bide rakşandin, ji bona ku ew wan bi jerdesten xwe ve bide xistin û Şüreşen wan bide temîardin, ji ber ku ew xwendanen alavênuhi kavikirin û wêrankirine bi hemû sertbûn û dirbûna xwe ve ne, di wê rojê de bi navê Mirzayê Isa hate hêkkirin û kelandin û wê li nik Dergehê Bilind li ser şerê Bedirxan li ser Aşûriyan, ji ber ku ew filchin, date pirostokirin. Lâbelê Mir Bedirxan bi Dadwîriya xwe û Wekhev'bûna xwe beramberi bi Xelkê bê cudadbûn di nava Oldarı û Reha wan de bi nav û deng bû. Wi ji roja wevgirtina Mîneşîniye bi desten xwe ve ferمانek ji bona hilanîna Rewesîn neçarkirî li ser Xwedîyen Nişvostakan date derkirin, mîna ku ew divabûn bi cil û bergen taybîf xwe bidin gîredan, ji siwarbûne bêtin peyakirin, gava ku yeket ji wan pêgi Serdareki kurd bête kîrin û hînki din ji Rewesîn kevnari din. Her wehaji wi Jinanîn ji Ermenîyan û Aşûriyan ji pişt lêdida gitin.

Vi Mirê hanê, yê ku wi weha ev kar û barên Demokrasi dida bipşigirtin, yên ku her Neteweyekî Zindi ji bona wan neha dide karkirin, Mero nikare di şerê xwe de bide xistin, ku vêxistina şerê wî li ser Aşûriyan ji bal koranîya Oldariyê hatîye ajotin. Ji ber ku Mir her wehaji li gel Kurdan ji, yên ku wan banga wi ji bona Hevgirtina Kurdiyî Perest ji bi erê nedan bersevkirin, bi xwe jî wi ji ew bi wê serbûn û hîşkûnê dane refarkirin, Mîna ku wi ew jî li gel Aşûriyan ji date refastakirin.

Pêreji ne hisîna nekoşkîyen Hundûrdi di nava sînorê Mîneşîniya xwe de, berî ku ew Siyaseta Hevgirtina Perest û Serxwebûna Kurdi bide bîchîanîn, ji bona wi yeket ji gîringîtin

de didan kîrin û ji wan re hêviya pakî ya Mir didan xuyanîkirin. Banga Mir Bedirxan ne bes tenê ji bona kurdên Turki dihate kîrin, lebete ji ew jî ji bona Kurden İranê ji bi wan ji hate gîhasin. Weha ji wan Mirê Erdelanê (Oständarıya Kurdistana Farisi) Banga mir bi erê date bersevkirin û ew li gel wî tev li peymana perest bû.

Weha kar û barên Mir ne bes tenê li ser van katen siyasiyî hanê dihate rawestandin, lâbelê ji di hem kat de jî wi xwe ji bona amadekirina Sipahi û Cengîni xwe dida likarxistin. Weha wîna li Şarê Cezîre bi xwe Karxancycete ji bona çek û yekete din jî bona barûdê date pêkanîn. Wehaji wi dest bi rékirina Jimarekê ji Xwendevanan ji bona Ewropa date kîrin, da ku ew li wê derê de di gîkirina Çekan de, di Teqemeniyê de û di tevaya amadekirinen Cengê de û di karanina wan de bêtin zana û şehrezakirin.

Her wehaji wi ji dest bi avanîya Gemiyan date kîrin, da ku ew wan an li ser gola Wanê de bide likarxistin.

Weha wîna di navbera pêlekê û ya din de Hêzeke Sipahi bi ser Mir û Serdarê wan Kurdan de dida ejotin, yên ku wan berberîja ketina Hevgirtina perest didan kîrin, da ku ew bi dare zojê ji bona xistina wan di nava wê de bide kîrin. Her wehaji di vê pêla hanê de ji li hevdû rast hat, ku Filîyên Mîneşîniya Botan ji Bacen xwe mîna hercar nema ji bona Mir re datin rékirin, weha wi Hêzeke Leşkeriyî ji deh hezar Serbaz Pêkhati ji bona ser wan date ra-kişandin û wi ew bi başı datin feikirin.

Erkan li ser dijate ditin.

Belê Ingilistana di pêsi de û Fiensa di pist re li nik Dereğehê Bilind li ser vêxistina şerê Bedirxan li ser Xelkên xweyi Aşûri datin piroistolikirin. Wana ew şerê hanê nala serbinâ datin daxwazkirin.

Pastastinen Siyasi û Serperşiyê bi direjîya salê di navbera Seraya Dewletê û Dereğehê Bilind çavdîri li hemî livndîn wî didan kîrin. Her wehaji di nava Waliye Diyarbekrê de û tevera wi bête genikirin. Weha bi vi rengi desidirêjîya Ingilistanê û Fiensa û pîrotista wan jî ji bona Dergehê Bilind kesece pîri qenc date dan, da ku ew pêrabûnen tûj berambêri Mir bide wergirin. Nemaze pişî ku herdû Dewletan ji bona Serdarîya Turkî sozê pêşkeskirina yarneşîyen bi Marşal Hafiz Paşa date gîhandin, ku ew Peyambirekî ji nik xwe, yê ku ew bi Zimanê nasîrin. Wsa Hafiz Paşa Merevki bi navê Mehmûd Efendi ji bona nik Mir bide rîkirin, da ku ew jê nêten wî beramber bi Xelîfe bide gel, wi gift u goyê bide kîrin û bi navê Mehmed Efendi ji bona çûna Istenbolê ji bona wi bide bangkirin.

Hîç gûman têde nebû, ku di karîna Mir de nebû, ku ew vê daxwaza Dereğehê bilind bide bav li dû bav, dayile wergirin û ew bi desten xwe tonahîya dawûrin Mirneşîniya Wclati ji Hûndurû yên li Kurdistanê hatin nabûdkirin, yên ku ew ji bal tepen Dewletê û nakokiyên nayine date berserkirin. Ji ber vê ji wi daxwaza Dereğehê Bilind bi destiken ser date pircarkirin. Wi jêhatbûnen xwe ji bona li karxistina Leşkeran û peydakirina alav

Dergehê Bilind Hêzecê Leskeriyî gewre bi ser Mir de date gîsandin. Mir di pêsi de û Serxwebuna xwe ji Dewleta Osmani date dazîn. Weha wi Pûlén Kurdi bi navê xwe di nivisandin û li rûwê din "Sala 1258 Koç" hatibu nivisandin. Vekirînen wîna ji aliyekî de Kelaşa Şingale, Bajare Sérê, Wêran Şehrê, Siwêrekê û tanî Bedena Diyarbekrîy xurt ji date vegirin.

Di ve pêla hanê de Süreskî li Musilîcî hate vêketin. Wi Leskerê xwe ji bona parastina xêza bona Musilîcî çû, da ku ew lê carkete din aramîyê bide bicihanîn.

Di tevera xwe de ji ji Musilîcî ji bona Bargehê Serdarîya xwe li Cezîr pêçek bi xwe wi ber vi Rojhîlat de date dan. Weha wi Mchebad, Sunç (Senendec) û Ormîyê li Welatê Faris date vegirin.

Lâbelê vê carê Dergchê Bilind xwe bi mezinbûnike pîr gîran dabû likarkîstîn. Wi tevaya Hêzân xweyi bi rîxiستi u yê din ji Jîberxwevanan û Basbozadên Anatolîe date dagirin û di bin Rêberiya Osman Paşa de date birexistin û ji bona rakişandina ser Mir Bedirxan pê date fermankirin.

Rêberde desti rasteyî vi Sipahê Turkiyî mezin Sergird Omer paşa bû û Rêberê vê bi rîxiستi Serleşker Schri Paşa bû.

Weha şerê pêsi di navbera Hêzân Kurdi û vi Sipahê hanê de li nêzîki Ormîyê hate vêketin û Mir têde hate biserketin. Xêberek hate gîhandin, Ku Rêberê Sipahê Kurdu İzedin Şerî, yê ku ew ji Mirovén Mir bû, tev li Turkan bûye û wi bi yarneşîya Sipahê Turki Bajarê Cezîre Bargehê Mirneşîniya Mir dayîye vegeerin. Weha beramber bi vê rewsa hanê Mir bi hisîna Hêzân têkirî li ser qada ser pê hate neçarkirin û wi bi hin Hêzân dîni gewre ji bona şerkejîna li gel İzedin Şer u Turken li gel wi xwe date rakîşandin. Pişti Şerîn xwînâvi wi dikarbu Turkan û Hevalbendê wan İzedin Şer ji Cezîre bide derkirin.

Lêbelê vê Xinêzîya hanê ji bal İzedin Şer nebes tenê Mir Bedirxan ji jekirina meweyen bi serkejîna wiyi gewreyi pîrozi li ser Sipahê Turki li ser qada şer li pesare Ormîyê date bêparkirin, lêbelê ji bi serdeji bezandina Hêzân Kurdiyî Rawestâyî beramber bi Sipahê Turki li pesare Ormîyê we date sebekkirin, ji ber Hêza Sipahê Turki bi tevlîbuna Hêzân Turki, yên ku ew ji Cezîre hatibûn bezandin, hate xurkîrin. Weha Mir Bedirxan hate neçarkirin, ku ew xwe ji Cezîre ji bona Kelaşa "Aroxêyi" asê bide kîşandin. Weha Turkan û li gel wan ji İzedin Şer dor li Kelaşa datin gîrin. Vê dorlégirtina hanê heşt Mehan date dirêjîrin û her şer di nava van herdû Bendan de vêketi bû.

Weha bi vi rengi rews hate direjîkirin, tanî ku xwarin û vexwariin li kîlêhê hatin bi dawîkirin. Mir bi pêrabûna hêzecê ji nişkê ve ji hundurîne hate neçarkirin, lêbelê ji felkê vê carê ji best pê nedâ dan û ew pê tuşî bezeke pîr pîs bû. Weha bi vî corî hêviya wiyi bi tenha xwe li vê dunuyayê bi gîhandina Serxwebuna Kurdistanê bi carekî û Hêgirîna wêyi gîştiyî Perest hate vîmirandin. Wehaji Dereğehê Bilind û Turk ji bi vî encamê hanfîy pîr dilşewat pê hatin kîfîweskirin. Ji bona hîstîna biwerîya wêna wana Midâliyek bi navê "Médaîya Cenga Kurdistanê" dane damîn. Li rûwîki wê "Médaîya Kurdistan" datin nivisandin û li ser rûwê din Kelaşa Aroxîyi asê dane neqîşkinin.⁶

Der sala 1877 de di navbera Turki û Rusya de cong hat vêketin. Dereğehê Bilind Pir ji Kurdistan date serbâzîrin û Rêberiya perçeyekî gewre ji wan bi Zanwîn Mir Bedirxan date sîpartan.

Weha wan Rêberen hanê mina Hisen Kenan Paşa û Osman Paşa ev kësa bi nerx ji xwe re datin gîrin û ew li gel Evser û Serokên di bin Rêberiya xwe de li hevîhatin û wan bi hev re çûna ji bona Kurdistanê dane bîtyarkirin, da ku ew vê hêviya bi rûmel "Yekkîya Kurdistan û Serxwebuna we" bînin bicihanîn, a ku têde Bavê wanî Gewre di cihâna û mina ku

⁶Li Mîjîwa Lauff Berg 8, li Mîjîwa Kurdu û Ermeniyâji bel Daurer we Sipahîyan, a ku ew li lazenbole de sala 1911 de bi Çapâtin, li Nîşînîka "Nîşîn o Habî", ya ku ew li London de sala 1853 de ji bel Daurer we Ser Hünt Layard capâtin, li Feherga Aşkabaryî Blençen, li Nîşînîka "Kemal ji Bluer o Qışka Kurdu", a ku ew li Peterburge sala 1860 de ji bel Daurer we Mîro Japa Kausut Rûf der Erzerûm hâye capâtin o her wehaji li Mîjîwa Mîta Kurdu ji bel Daurer we Sîr Sultan Mîrandah bide temaqetkin.

hate derbaskirin, nhate biserketin. Weha ji bona bi cihanına wê bîvariya hanet ev herdû Mîrén Kurd di sala 1879 de bi dizi ji bona Kurdishan qûn û ji nişkete wana xwe li nava Cezîne datin dinin u hevsaré kar û baran bi nava desen xwe dane xistin u xweser wana Serxwebûna Kurdishanê datin dazanîn. Pirî caran ew bi ser Hêzên Turkiyî Irakîşandi bi ser wan de ji hemû alyan dihatin ketin. Vekirnen wanan tanî Çolemîrgê (Nâvin, Hickarî, Zavî) Amîdiyî, Mêrdîn, Midyadê u Nisêbinê hatin dijejkirin. Weha Mînşîniya Gewreyê wan Mir Osman hate dazanîn u Navê wina ji dîlva navê Sultanê Turkan di Pevvâriya Înê de dihatê xwendin.

Weha bezandina Hêzên Turkiyî lidûhev u belavbuna Desthilatîya Mir Osman li tevaya Kurdistanê Kurdishan, nemaze beramberti Binemala Bedirxaniyan bide guherin.

Weha Dergehê Blînd hate neçarkirin, ku ew tevaya Xelkên Binemala Bedirxaniyan bide berdan, ji yên ku wi dabun girtin. Weha Dergehê Blînd ji bona herdû Mîrén xebatvan li Kurdishanê date rékirin, ku ew ji bona rawestandina xwînîrijandina Musulmanan dide bangkirin u ew ji bona bicihanina dawkwazan bi réyen aşiti amade ye. Weha ev herdû Mir ji bi van gotin u peyvîn Bira u Merevén xwe, yên ku ew wê çaxê hêjî li İslâmbole diman, yên ku wan Siyaseta nermi Sultan, ya ku ew wê dawiyê li ser diqû, didan derxistin, pê hatin xapandin gift u go dane kirin. Hêjî beir baweriya herdû Mîrân bi Turkan li ser Peşewaziya wanî pir Turkan ji bona bi cihanina dawkwazan herdû Mîrân ne bes tenê der babetê Mînşîniya Cezîne ew dihwazin Serxwebûna Hundûrû ji bona Kurdishanê bidin dan, lêbelê wan ew bi mercen piri posandi bi tar û bi didan derxistin.

Weha van didarê hanê tevan bi hev re ji bal Turkan pir li nik herdû Mîrén Bedirxaniyan datin kérkinin. Wan jîmara Peyîn Pasevanen xwe dane kêmkirin, yên ku ew li gel wan ji bona hemû bareghe Kongre u Civinan diqûn. Turkan her û her cihe civinan bi zanchûn didan guherin. Weha rojekcî ji rojan di cihekî de Kongre hate girtin, ku têde Hêzên Turkan bi pir cari deha ji Hêzên Kurdishan dihatin bêirkirin. Weha Turkan ev kesa hanê ji xwe re datin Miran o Pasevanen wan datin girtin u ew herdû dane dilkirin. Turkan herdû Mir dane girtin girtin, tevi ku ev tepa hanê ji bi xwe ji bal wan hatibû danin. Hêzên Turki dora herdû ü ew ji bona Istenbole bi destigredayî dane rékirin. Hiç gúman têde nebû, ku ew dê bi darvekinine bêtin dadkirin. Lâbelê metisîya Sultanîji jir ji vêxistina gurîna agirê Şûreşeyî giştî li Kurdishanê ew ji vê remana hanê date dûrkirin. Ji ber vê ji wi bi avetina wana ji bona binê Zindanê ji bona demekê date tékirin. Di piş re wi ew dane berdan, lêbelê ew divabûn li Istenbole bêtin mayîn.

Der sala 1881 de Şêx Ubeydula li Bajatê Şendînan bi Şûreşekê xurt rabû. Kirin, Weha di pêş de bi serketin ji bona Hêzên Şêx bi yarbûn. Lâbelê Hêzên wi li gel Hêzên ivari berengarbûn u di nava wan de serîn piri xwînavî hatin lidarxistin. Di dawi de Şêx hate sorgonkirin u ew li wê dêre ji hate mirin.

Der sala 1889 de herdû Zarûwîn Mir Bedirkan Amin A-li Beg u Medhet Beg bi dizi dev ji

Istenbolê datin berdan u wan xwe bi Terabzûnê datin gihadin. Wan li wî derê dest bi nasîna Merevî, ku jête Mustafa Nuri Afendi Al-Şamili ête gotin, datin kirin, da ku ew pêwendiya wan li gel Serokên Kurdishanê bide lidarxistin. Weha bi vi rengî ew lihevatin, ku Hêzîz Cekkardiyî Mezin di bin Rébertya hinekan ji Serokên Kurd tanî Cêhe, ku jête (Cuwêzlek) dijebîn, di navbera nîvê réya Erzertome u Terabzûnê çavderya herdû Mîrân bide kirin. Wehaji bi rasti ji ew Hêza li ser lihevhatî xwe bi cihe navkiri datin gihadin u herdû Mir ji ji Terabzûnê bi dizi wan ji xwe bi cihe navkiri datin gihadin. Lâbelê Merevî, yê ku di réya wi de pêwendî dihate kirin, ew di rastiya rastîye de ji Mikurvanen Sultanî bi. Weha wîna Dergahê Blînd date agehdarkirin, da ku ew bi lez u bez ji bona rékirina Hêzên Sipahiyyî gewre bi dizi ji Erzertome u Erzencanê ji bona wan hêl u réyan bide fermankirin, yên ku divabûn herdû Mîrân bêageldar di nava wan re bêtin derbaskirin. Wehaji evya ji bi xwe ji hate kirin. Bi vi rengî herdû Mîrân xwe li gel Hêzên li gel xwe ji nişkete di nava dû Hêzên Turkiyî gewre de li jêri bajarê Payportê datin ditin. Şerki xwînaviyî pîri gran di nava wan de hate dadan, ku ew bi bezandina Heza Kurd ji bona çiyyayen Erxcnê u Madcnê hate dawkirin û wan li we dêre pîyen xwe datin girtin. Weha bi vi rengî Cengê di nava wan de demkê date dirêjkirin, tanî ku herdû Mir bi berdesbûna xwe hatin neçarkirin, ji ber Hêzên Kurd hêdi hêdi dihatin kêmkirin u gîhandina Hewaran ji bona Turkan ji hemû Semtan dihatin gîhaştin (li İnsîklîpêdaya Musulmanîyê bi zimanê Fîrensi ji bal Minoriskî u li Nivistoka "Li ser Kurd" ji Dauerê A. Verionov bide temâşekirin).

Belê ev Şûreşen hanê bi carekê hatin ketin û ne yek ji ji wan ji hate biserketin. Lâbelêjî tevilîvîjî ew bê qazanc nebûn. Wan her û her pilingen agirê Welatperwerîyê di nava cerg u hinavên Kurdishan de li hemû Hêlén Kurdishanê didan vêxistin û guşkîrin. Wan hêviyîn mûr di nava dijîn Kurdishan de didan zindikirin u agirê Welatperwerîyê di nava dijîn Netevê Kund de li Kurdishan û Derve ne dihiştin bêle temirandin. Hêjî bi serdeji wan li nik Turkan tirs u lez di bi cihanîna dibbijandinê xwe de bi carekê li ser Kurd û Kurdishanê didan kirin.

Di sala 1913 de Şûreşekê Kurd li Wilayeta Bedîsê di bin serokiya Mele Selim, Şchabedin û Ali de hate kirin. Virînen agîjê wê ji xwe bi bajarê Bedîsê ve ji datin gihadin. Lâbelêjî tevilîvîjî ew ji ji ber pîrbûna Hêzên Turki û giranîyan wan ji li ser wê bi ketinê hate dawkirin. Serdarê wê Mele Selim xwe li Şahbenderiya Rusi li Bedîsê date penakirin. Ew têde ma, tanî ku Turkiyî li ser Rusya Ceng date dazanîn, wê çaxê wê kês ji xwe re date girtin u Peyîn wê Şahbenderiya bi navkiri datin vegirtin û wan Mele Selim datin girtin u ew li ser şeqamten Bedîsê li dar dane xistin.

Evaya giavaşina kurtiya Şûreşen Wehaji Kürdi bû, yên ku pê Mîrân û Binemalên cuda li Kurdishanê dijî Serdarîya Turki di sedsalê dawî de lipenavê libixerwedanê ji bona Rûmetâ xweyi Mîlî u Yekîtiya Perestîyî Kurdishanê hatine rabûn. Me bi kurtiyeke giştî ew tanî beri Cenga Cihani Yekem date bi birxistin. Ji bona we va ye, em kurte puxtekî li ser mejûwa Bîzavîn Zanîsî u karên Siyasi, yên ku ew ji bal Civâten Kurd li pênavê mebesta Perest û "Yekîtiya Netewê Kurd û Serxwebûna Kurdishanê" pê hatin rabûn, dijîn pêşkeskin

KAR Ü BARÊN ZANISTÎ Ü XEBATA SIYASî

Welaiperwerteren Kurd, yên ku şikestinen hemû Şüresen Kurd jî bona wan destaneke pîri giranbû, yên ku ew ji bona Rizgarîkrina Kurd jî nava pencen Serdarîya Turki û bi cihanina Serxwebûna Kurdistanîyê hêvîkiri û yekfîtiya wêyi Perest hatin kirin, tevaya jîna xwe datin tîrxankirin, da ku ew li qadêن Siyasetê û Zanistîye ji bîdin xebatkirin, ku ew bêtir liberxistinê li ser vê mebesta bi rûmet bi xwe bîdin belavkirin.

Weha bi vî rengi der sala 1315 K.(Kocê) de derkirina Rojnameyeke Kurdi hate bîryarkirin, da ku ji bona Pîrsiyâya Kurd bête ragiyandin û Netewan û Dewletan li ser mebest û Armaçen wê pê bidin gîhandin. Bi rasti ji Mir Medhet Bedirxan yekemin Rojnama Kurdi bi navê "Kurdistan" date derkirin.

Weha di wê hingava hanê de Civateke Kurdiyî bi réxistî bi têgihîstina nû ve ne dihate ji ji bona girtina civinan dida pêwîstîrin, da ku ew di nava wan de li ser Welate kweyî bi vi rengi Rojanama "Kurdistaneyî" bi navkiri Zimanê xwestîyên wan Welaiperwerter û Dilsozen hanê destikê giredانا di navbera xebatên cuda de û navnîşana Yekitîyê û Serxwe- buna Welate bi gorî bu. Lîbelê gava Xwendiyê Rojanama bi navkiri û Serokê Semivîsarê wê hate nexweşetin, weha Birayê wi Mir Ab- Dul- Rehman Bedirran li Oahire, li Cinêfê û di pişt re ji li Volkston ew Rojaname dida derxistin. Weha pişti dazanina Destûra Osmani ev Rûjnama haneyî Kurdi li Istenbolê di bin Serokîtiya Mir Süreya Bedirxan de û di pişt re ji di pêla Cenga Cihanîyi Tevayı de carete din hate derketin.

Weha yekemin Civata Siyasiyî kurdiyî mezîn di bin nav û nişana "Cumyet Alcalî wel icerqî Kurd" (Civata Bilindiyî û pêşvekeşîyî Kurdi) hate pêkhatin, a ku ew der Istenbolê de di sala 1908 de hate pêkhatin. Weha ji Danceren wêyi Gewreyî pîr nas ji Mecîven Kurden xwedan nav û nişan ji van navên tê: Mir Amin A-îli Bedirxan, Sergird Şerif Paşa, Kuşîtiye Welât Seyid Ab-dui Qadir, yê ku ew ji bal Kemaliyan li Diyarbekrê bi sêpiyê ve hate bidarvekinin, Damad Ahmed zu El-kufûl Paşa û hinên din ji tein dinin.

Her wehajî di pişti ve re ji Mir Amin A-îli, Celadet û kamîtan Bedirxan, Kemal Fîzwî, Akrem Cemîl Paşa Zade, Doktor Şükri Muhammed, Memdûn Selim û hinên din Civata Akrem Cemîl Paşa Zade, Doktor Şükri Muhammed, Memdûn Selim û hinên din Civata "Rêxistînê Civakîyi Kurdistanî" datin pêkanin. Her wehajî pêreji di vê Pêta hanê de bi xwe ji li Istenbolê ji Civateke kurdiyî din di bin navê "Partiya Netewê kurd" de dihate dinin.

Van Civatê hanê bi kar û barêن xwe ve li Istenbolê tanî hatina Leşkeren Kemaliyan di nava wê de pê radijun û ew di pişt re li Welatên din li Dervê bi wan pê radijun. Weha bi sedan Şax û Çikken wan li Hêlen Kurdistanê dihatin dinin.

KURD PIŞTÎ DESTÛRA OSMANI

Di Yolyo de Sala 1908 Destûra Osmani hate dazanîn. Weha İtihadîyan, yên ku ew bi navê Pehlewaniê Wergerandina Osmani hatin bi navkîrin, hevsaraten kar û barêن Seltena Osmani di nava desten xwe de damin. Weha wana ji tevaya Dunyavê re him li Hundur û him ji li Derve datin belavkirin, bê ka ew cî ji Projeyen Siyasi Avanîye, Civaki, Rastkirinê Scipresiyete û ji yên den ji peyv û sozên xweşkon diwazin bîdin bîcîhanin. Weha bi vî rengi wana Siyaseta gişî ci li Hundur û ci li Derve ji pê dane sergêkirin.

Wehajî Ewropa ji bi van sozên vala ji hate pêbawerterkirin, ji ber vê ji wê bîcîhanîna Bityary- en girtiyî Kongrîs REVÂL diji Seltena Osmani date rawestandin. Ji ber rojnaman li Hundûr dest bi belavkirina gotaren zengili di Binatîya Osmani de, di Wekhevbumê de di navbera Musliman û Nemusulmanan de, di navbera Turkan û Miletîn din de ji Miletîn Osmani di Mafeyen Bajartî û Civakîye de bê cudabûna di navbera Oldariyan û Miltbûnan de

Motikê hate pêkhatin.

turkkirin.

datin kinin. Vê ragiyandina hané di nava Xelkén Kındar de li ser Peyen Selteneta Osmani xwe daté kékkin. Weha wêna di navbera wan de kin û nakoki date hilanîn. Weha Xelké çavdériya péktutina Dewletetek Bajartiyî Demokrasi bi rast û durustî ji Nevîyên Mengolan didan kirin.

Wehaji bi vi rengê hané ji Xelké bi zayına Feresiya Azadîyê û Demokrasiya rast ji Bajîyên Hovîn Mengoli, yên ku bedbûna wana ji kevnar de hatîye nasîn, pê didan bawerkîn.

Lâbelê ji tevlîvîjî wan Nevîyên Mengol û Teteran ji, yên ku wan xwe di piş perda Bajartiya tenik de ji didan vesartin, her û her bi şev û roj ji hejî didan karkirin, da ku ew pilanen Dujeji û rîyê Şeytanîyi Xwînavî ji bona Nabûdkirina Xelkén Neosmani û qirkirina wan bi Wergirtina (Asimilasyon) wan, bi Sorgonkirina wan û bi Kustina wan bidin bîcîhanîn. Tevlîvîjî ji wana hejî didan dazanîn, ku ew bi Siyasetek "Welaiperwerîyi" muh didin gitin. Bi serdeji wana - Yanî wan Gencen Turkan xwe nala Şagîrîn Nuhvanen Evropî didan derxistin, yên ku ew Siyaseta Turkiyî Torani, a ku tanî wê çaxî ji Selteneta Osmani û nemaze di péia Sultan Abdul-Hemid de li ser diç, bi Siyaseta Osmaniyi Musulmanîti dixwazin bidin guherîn. Belê cudadîneke mezin di navbera cewher û koka herdû Siyasetan de ji ne dilate ditin. Ji ber vê Selteneta Turkiyî Osmani ji roja pêktutina xwe tanî dawîya pêla Sultan Abdul-Hemid ji her û her ji bona Wergirtin û Tevlîvîjîkirina Xelkén Neturki, Musulman yanji Nemusulman ji di nava Turkan diتا Karkirin û ew ji bona mebesîen xweyi Mili û bîcîhanîna dibbijandin xweyi Sipahîyi Mengoli didan bîkaranîn. Weha wêna de tevaya mîjuwa pêlen Rastkirina xwe de- ger ku jê re mîjuwa Rastkirine ji bête ditin, her û her wê ji bona bîcîhanîna vê mebesta zordariya xwe û têkîrina Nehşîyîn Turki dîda xebalkirin. Weha Osmani bes û bi tenha nala Komîteji Derev û bêberixîyan bû. Haw ji bona berjewen- diya Turkan û peşgandina mebesîen wani bed beramberi Xelkén Neturkî vejandin, da ku ew pê bi wan zîyanen pîri mezin, lîbelê bi re û şewyeyen cuda bidin gjîhandin.

Wehaji bi vi rengê hanjî evaya bi xwe ji mebesta İlhadiyyan bû, ku wan ji bona bi cihanîna wê şewyeyen nûhi serdemîyi mîeras didan bîkaranîn. Wan perde datin çrandin, a ku xwe di piş wê de Sultanan bi navê Muslimanîye û Civandîna Osmaniye didan vesartin, wana ji tevaya dunyayê re bi cîkter datin dazanîn, ku ew berî her tiştî Turkin û Serdarîya Turklî bi xwe xuru ye. Wehaji ji ber vê ji divê tevaya Gel ji bi Turk bête ditin. Sahînsâhiya Osmanîyi zîvarî pir kêmasi dane kinin, ji ber wê Turkinâ Milleten Neturk tanî neha di ser gubêñ xwe re dayîte avetiñ.

Wehaji ji ber vê ji wana bi hemû rişari û nrîşî ji nukhînîna avanîya Sahînsâhiya kevnarî bi canê Turkiyî Welaiperwerî û bi Xwîna Torantîyi pir bi ser milen xwe ve dane hijdan. Lîbelêji dihate derketin. Lâbelê wê dicla armancikrin, ku Sahînsâhiya Osmanîji serî tanî binî bes û bi tenha Welaiper Turkiyî xuru be û bes û bi tenha ji bil Turk pêve keseñî din bîhîna xwe têde nece kîşandin û têde ji ji bil Mîlbûna Turki, Zîmanê Turki û Jîvana Turki pê ve pê neyete rûnişin.

Weha Xelkén Neturk diiven bes û bi tenha ji bona Turkan Kole û Bende bin û ew ji bona Ceng û Pevgûnên wan bi ardibûn, yê ku ew ji bona Nehîşya wan û Dilbijandinên wan ne dihain bi dawikirin. Weha wana ji bona bi cihanîna vê mebesta hané bi rengêkî karkîfî ev herdû Rêzanen haueyi têni bi hemû dijat û xwîsanî datin danîn: 1. bi tevlîkînîna her yekî ji wergirtin (Asimilasyonîna) û bêtin bi turkkîm. 2. ji bona nabûdkirina Xelkén Neturk karkîn, yên ew bi tu corekî ji bi wergirtina şewyeyen zordariye, serbûn û cirbûnê ji nayetin

Weha van herdû Rêzanen Toranîyi hané ji ji bal Gele' Turki tu berxwedari li ber xwe nedan ditin û ber wehaji li pêşya wan ji ji bona wergirtina wan ji ji bal Turkan tevan ji hîc dijîvarîjek ji nehatê peydakirin û neji wergirtina wan ji pêvîstî ji bi demê dane kirin. Lâbelêji hejî bi serdeji ew herdû Rêzanen hané ji nala Zîknakîya Oldarıya Welaiperwerîya Turki hate ditin. Wan herdû Rêzanen hané Miletén Osmani ji Ereb, Ermen, Armauli (Albanî), Aram, Çerkesi û Kurd bi ber xwe de dane dan.

Lâbelê ji bona Erebân Tevlîkînîna wan di nava Turkan de û Wergirtina wana pîri dujuwar bû: ji ber ev Netewê mîerd xwedan Candinîjekê Musulmanîtyî Geş û vekirînîne fireh di Rojhîlat û Rojava de bû. Bi serdeji hejî ew nala Roma Rojhîlat tête dîlin û Zimanê wîyi Erebîyi bilind mîna Latinî ji bona Çandinîya Evropî ye.

Ma gelo Imperatoriya Turki ji şesid sali ve li ser Bajartiya Musulmanîtyî û Candinîya Erebîyi pîri dwellemend di Ziman de, di Seperesîye de, di Siyaset, Qanûn û Fethengê de ne Gen bû?

Imperatoriya Osmani ji bona Imperatoriya Erebîyi geskîri bi xwe ew Wêgerandîneke pîri bed bû. Weha bi vi corî ne bi cihanîna Siyaseta Tevlîkînîna Erebî û ne ji Qirkirina wani bi carekê hêşan bu; yên ku wê çaxê Serjimara wan di Selteneta Osmani de bi Bist Milyon Nefer dilîhat derketin.

Weha Turkan datin bîyarkirin, ku ew Netewê Erebîyi rûnişti li Jêri Selteneta Osmani di Welaaten Erebîyi bi hev ve bîhîna hîştin û Jimareke pîr ji Xelkén din di nava wan de ne din xistin. Wana Netewê Ereb di ser guhêñ xwe re datin avetiñ.

Ew di nava bendîn koletiyê de dihate vezîlandin û wan li ser wi Siyaseta Kolonyalîyi Torani didan bîcîhanîn, da ku ew xér û bêtîn wî bidin dawîrandin. Dîwellemendîya wi bîdin talankîrin û Peyen Wi û qadîn Cengen dûr de bîdin bîkaranîn û di dawîya davî de wi ji bona Biyanîyan bidin berdestîrin, da ku ew wi bi alavîn dujîhiyi Evropî û desîlikên Kolonyalîyi pîr bidin azarkirin, da ku Vejandîna Erebîyi mîdar ji bona Civandîna Erebîyi Musulmanîtyî neyete ditin; ji ber ew nala kelemeke li pêş bi cihanîna Remana Torani ya Gurên Axoki dihate derketin.

Lâbelê Ermeniyê reben ew li ser serê Netewê bêtîn nemankirin û qirkirin, beramberi wan bîyâfi haibû û dan. Tevaya Xelké dizanîn, bê ka ew qewa dihate serjîkîrîn û bê ka qawa ji ew dihate nemankirin. Weha Ametiyyan (Albanîyan) xwe ji nava pencen Sardariya Turki û Serbirînen Torani bi hoye encamê cenga Belqarû xwe datin rîzgarkirin.

Weha li ser Serjîkînîn Ermeniyâan li tevaya dunyayê ji bona Turkan sergîjîyekê xirab hate kirin; ji ber vê ji wana carekê din serjîkîrîn bi tîs didan kinin. Weha bi vi rengî Yunani piranîya wan ji bil cend sedan ji Serjîkînîn gîşî hatîn rîzgarkirin. Yen mayî ji bona Derve revîn yanji hain derkitin, tanî ku Peymana Lozanê hat pêktutin û yên mayî bi barkirîne hatîn neçarkirin.

Her wehaji Çekes ji ji kêta vê Siyaseta Toranîyi sert ji tevi kêmâniya Serjimara wan ji li Turkiyê ji ew nehatin rîzgarkirin. Her wehaji tevi ku Çerkes ji bi katîn pir mezin ji di pêlen

cuda de ji ji bona Turkan pê hatin rabûn. Wisa ji bi serdeji van Xelkén hané kârekê pir giran di nava Xelkén Mengoli de di bejinê û qamê de di xwesikkirina çavên Turkiyi Mengoliyi teng de di hinarken rûwê Mengoliyi beloqiyî naşîrim de datin histin. tevlîvîji em dikarin bejîn, ku hîç şopek ji van Xelkén jêhaî ji li Turkiyê nema ji têc ditin.

Wehaji di dawîya dawi de ji dora Kurdan hat. Hêviya Turkan pîr gewre bû, ku ew bi hêsanî Bajaren mezîni Kurdan hate belavkirin, yên ku bikêra Serperestîya Turkiyi geni ji sedan sal ve ji alîye bajariya nuh ve hatin sarkîn û li paşyexistin; ji ber bes û bi tenha mebeesta Turkan li Kurdistanê bû, ku ew her û her wê ji xwe re embara Sipahan û mîrga çîrandina Lesketan bidin kîrin.

DI PÊLA CENGA GIŞTİ DE

Bi peqandina bomba yekem ji bomben Cenga Gişî Turkan bi cihanîna pilanîn xweyî Şeytanî dane despêkîrin, yên ku wan ew di dema Aşîtiyê de li kar dabûn xistin, da ku ew remana Torani bidin bichinanî û Xelkén Neturk bidin qirkirin.

Weha li pêşya Turkan Komeke mezîn ji Xelkê dihatin ditin, yên ku ji bona wan bîvariya qirkirinê û nehiştina bi carekê ne hatibû dan, lêbelê ew divabûn bêtin tar û mar kîrin û ew tevlîkirin. Ji ber Xelkén Turkî dû bêtin sorgonkirin, da ku ew di nava Xelkén Turkî de bêtin Bi ser de ji ew rûsi windabûn û nemarai ji bal nekxwesiyen vegirinîyi gişî nala Firengî (Sivîs), ya ku ew pir di nava Destâyîn Turki de tête belavkirin, Eşazîrav, Taülerz (Meharya) û pir ji Eşen din têtin kîrin, yên ku Welaât Kurdi bi saya sere Xwedê ji wan têc parastin.

Ew Koma hanê ji Kurd bi xwe bûn, yên ku wê hingave Seşîmara wana li Turkiyê Pênc Miyyon Nefer dihatin derketin. Bi serdeji ew pir bi Hez, Şeng, Mérkas bê hempa di Zikma-kiya xwe de û pir ji Jîr dihatin ditin.

Weha bi erk dihatit din, ku divabûn Pênc melyonên Kurden bê desthilat di nava Welaât xwe Xelkén Turk de bête kîrin û ew bi vi tengî bêtin wegrîtin (Asimilasonkirin) û turkitin.

Weha ji bona gîhandina vê mehesta hanê bi Xelite Sultan Muhamed Resadê Pêncem hate kîrin, ku ew li ser Fermanekê ji bona kîrina qanûnekê bide morkîrin, ya ku ew ji çend Bendan dihatê pêkhatin, yên ku wan rê bi rêkistina vê Siyasetta bêpext didan dan. Navroka vê Qantûna hanê dida divakîrin, ku tevaya Kurdan diwîn ji nava welaât xwe bêtin sorgonkirin û ew di nava Wilayeten Turki de bêtin belavkirin, bi merceki ku endazê serifmîra wan Dekirkvan û Barkirkavan jî 5 der sedi de ji Xelkê di hîç bajereki Turkan de neyêtin bêrikirin. Her wehaji bi merceki ji divabû li Seçik, Xwedaan Peyv û Bidestihîlân Kurdan ji bêtin zordakîrin, ku ew bes û bi tenha li Bajar û Navîyen Turki bêtin nesînîrin û Hevalbendan wan ji Peyan, ji Eşayir û Elan li ser Gundân dû divabûn bêtin belavkirin, da ku pêwendî di nava wan û Seçekan wan de neyête kîrin. Weha bi vi tengê hane de Kurd di nava Turkan de bête tar û markîrin, ku pişti demeke kur Zimanê Kurdi û hemû pêkhatînen wiyi Mili û zincîten Gelêti di nava Kurd de, sopa wiyi dawi di rûpêlê Hebûnê de, ger Xwedê ne xwesta,

dilkarîbû bête hilanîn. Wehaji bi rasî ji Seçik larîyê wê çaxê ji ji bona bi cihanîna van benden Qanûna hanê destbikar date kîrin.

Weha ji Tomarên Serperestîya Barkirkavanen lête diyarkirin, ya ku wê di vi warê hanê de dida karkirin, Ku Seçimara Barkirkavanen Kurdi ji Kurdistanê ji bona Welaâtî Turki 700. 000 Kes dilatîn ditin. Her wehaji hin ji Tomarên wê ji didin diyarkîn, ku biserhatina wan Kurdan, yên ku ew ji bona Barkînne hatin neçarkirin, li nik Serperestîya bi navkîri bi carekê ne dijar bû. Lêbelê ji tevlîvîji ew biserhatina hanê li nik me Xelkén Kurd dijar bû.

Weha beşekî mezîn ji wan Belengazên Barkirkavanen di rê de ji westandinê, ji seqema zivistana sar û ji kembûna xwarin û vewxvarinê hatin minin. Beşek din ji bal Turkan hatin nabûdkirin, beri ku ew bi cihe barkina xwe ve bêtin gîhaştin. Weha em li vê derê, ji bona nimûnc, amarekcî bigûk ji bona Jimara Barkirkavanen Kurdan didin dan, ji yên ku ew ji Wilayetên xweyî dû di Rojhîlat de ji bona Rojavayî Enedolê bi darê zore bi wan hatin barkirin, da ku Xwendevan li ser hin ji rûpêlên barkîna bi navkîri bêtin aghdarkirin, yên ku ew ji bal Rojnama "Serbestî" yi Turki hatine wergirin, a ku ew li İstanbû di jimara 481 de di mîjûwa 30 Kewçerînka (Şubembera) sala 1919 hatîye derketin:

Jimara Barkirkavanen Kurdan li Senecqa Bordur li Enedolê de.

Jimara Kesin Naven Roman

300	Hevalbendan Abdulla Axa ji Zadeyên Wanê
190	Hevalbendan Qasim Axa ji Zadeyên Wanê
225	Hevalbendan Şêx Hemze Axa ji Zadeyên Wanê
130	Hevalbendan Muhamed Reşîd Axa ji Zanistvanen Bedlisê
150	Hevalbendan Nec Medîn Enfendi ji Zadeyên Müşê
150	Hevalbendan Nec Medîn Cafer Beg ji Zadeyên Müşê
100	Hevalbendan Mustafa Efendi ji Zadeyên Wanê
270	Hevalbendan Ootas Axa ji Zadeyên Wanê
130	Hevalbendan İsmayıll Axa ji Zadeyên Wanê
100	Hevalbendan Ahmed Axa ji Zadeyên Wanê
100	Hevalbendan Kamil Axa ji Evseren Eşîran
60	Hevalbendan Yusîv Axa ji Zadeyên Wanê
70	Hevalbendan Cundi Axa ji Zadeyên Wanê
100	Hevalbendan Cafer Axa ji Zadeyên Wanê
100	Hevalbendan Ahmed Axa ji Serekên Bedlisê
500	Ji Malen tar û markîrin

Tevde 2675 Kes.

Jimara barkirkavanen Kurd li Sinceqa Isparta li Enedolê

475	Hevalbendən Nesir Edin Efendi ji Zadeyən Bedlisi	Weha bi vi rengi karikirina "Barkirinə" di tevaya dırējbuna Cenga Giştı de bi hemü dirbün
150	Hevalbendən Redwan Axa ji Zadeyən Erzəromə	ü həzə xwe ve dihate kırın, tanı ku şer ragirina "Monderetəs" hate gitrin, a ku pē Mirovanıya
360	Hevalbendən Yusiv Axa ji Yuzbaşyan Eşirə	bi eş ü derd bi nemana Turkiya Sitemkarı dir hate mujədkirin. Weha bi vi rengi dirbuna
130	Hevalbendən Ereb axa ji Zadeyən Erzəromə	Taqinə Toranı tanı demekə hate jihəvkirin.
200	Hevalbendən Şəx Abdul Rehman Efendi Zadeyən Erzəromə	
80	Hevalbendən Mele Muhamed Efendi ji Zadeyən Erzəromə	
125	Hevalbendən kelsen Axa ji Zadeyən Bedlisi	
270	Hevalbendən Sadún Axa ji Zadeyən Bedlisi	
90	Hevalbendən Yes Axa ji Zadeyən Wanə	
110	Hevalbendən Mele Muhamed Efendi ji Zanistvanən Bedlis	
	Tevde 2070 Kes	

Weha bi vi rengi karikirina "Barkirinə" di tevaya dırējbuna Cenga Giştı de bi hemü dirbün ü həzə xwe ve dihate kırın, tanı ku şer ragirina "Monderetəs" hate gitrin, a ku pē Mirovanıya bi eş ü derd bi nemana Turkiya Sitemkarı dir hate mujədkirin. Weha bi vi rengi dirbuna Taqinə Toranı tanı demekə hate jihəvkirin.

PIŞTİ SER RAWESTANDINA GIŞTİ

Ser hate rawestandin, Germasən İthadiyyan revin. Li İstanə de tanı radeyek Şerdariyece nerm hate pēkhatin. Weha bi vi rengi Netewen sitemkəs, her wehajı di nava wan de ji Netewen Kurd ji bənnekə xweyi kür date kışandın. Civatən Kurdi li İstanə 0 cihən din de ji bona biserxistina Pirsiyariya Welatiyi Kurdi bi eşkere ji bona kar hatin jehatkirin. Ew bi kəta canə pakı Bir ü Baweriyən dilbir ü sipehi yên Wilson dihatin tēkirkir.

Van - Civatən hanə bi Miriti ji bona Serxwebuna Kurdistanə ditan daxwazkirin. Wan li gel Encüməna Veqirtvanəyi ya Dewletən Hevalbendən li İstanə de dane dan 0 sitendin. Her wehajı wana li gel Komisiyyən Ewropi ü yen Emirikı ji dane pēwendikirin, yên ku ew ji bona lepissina Gelən perçekirji. Seltenetə Osmanni hatin pēkhatin. Ev Civatən hanə bi karkirinə Siyasi bi tenə nehatin tēkirkir, her wehajı pēreji ji bona karkirinə di nava Welaté Kurdan de jehatkirin ü wan dengə xwe ji bona daxwaza Serxwebuna kurdistanə dane berz 0 balakirin.

Weha bi vi rengi hanə Serekē Wenerē Turkiyi Miri di Kongirə de, Wəzirə Dewletətə Osmanni, Wəzirə Xilafeta Musliməntiyə ev rawanbariya kifet bi Kurdan ve date vekirin, bəyə ku ew hiç bi və bəbəxtiya hanə kəmətrin jan ji bona bəxtə xwe li ser və detewa malwəranə hanə de pē bide həstikirin, a ku devi wi diji Neteweyekı mezin hate vekirin, yē ku wî pir caran bi dilsozi ji bona Şerdariya wi dayite karkirin, gava ku wē dida gotin, ku ew Weneriya Xilafeta Musliməntiyə dide kırin.

Ləbelə ji xwesbəxtiyə di Dəwənxanan de hətbü bi nav ü dengəkrim ü her wehajı bi xwe ji Ermeni ji pē hətibun rüniştin, ku Miletet Kurd ji wan re di pəla Cenga Giştı de ü Şerbina Ermeniyən de kəren Mirovaniyi gewre date pēşkeşkirin. Mervən Kurd jına Pencə Həzar Eməni ji nava pencən Turkən datin, parastın, gava ku wan ew di malen xwe de di nava zarokən xwe de datin vəsətin ü di piş re ew ji bona Sipahe Rusi ü Həzən Ermeni datin səpartin, yên ku wan perçeyekı gewre ji Kurdistanə di pēla Cenga Giştı de dabün vəgirin. Weha bi vi rengi Bəbəxtiya Turkən ji hev hate pejigəndin, ya ku Wəzirə Turki dixwest we bi gerdena Gelə Kurde reben ve bide vekirin.

Weha Misyo Kıləmənso bi navə Dewletən Ewropiyi wē qaxə bi və peyvədarıya hanəyi bi tirs date peyvinkirin, wî got: "Turkən bi diyartırın burhan datin bi cihkirin, ku wan bi saya Scerpereştiya xweyi bed ü Sitemkarıyən xweyi pır cuda ji pîr heyaman de datin xuyanikirin, ku ew bəkarın ü ne li gora Scerpereştiya Xelkən Neturk tətin ditin. Weha di bin və zinətə hanə de divə ku em hiç Neteweyekı din di nava Scerpereştiya Turkən de nedin hişin".

Weha və peyvədarıya bi tirs ü jəhathuna Civatən Kurdi di və pəla hanə de Dergəchə Bihind date lərizandin ü türsandın. Wetov wî di xəpandineke din de didə remənkirin, da ku Chəbənə Kurdistanə ji Dergəchə Bilind ü serxwebuna we ji Scerpereştiya Turki neyətə kırın. Weha Turkən bi Şerdari Ü Rojnamən xwe ve pē datin despēkirkirin, ku Kurd bi xwe ew bedbəxtiya Musulmantiyə bi xwe ne ü hemü bedbəxtiyən wan ew bi xwe ji nava destən wan bi xwe bi scer serən wan de tətin xwar. Her wehajı pēreji wana Birafiyə Musliməntiyə, Welaperwəriya Osmanni ü pîren din ji wan peyvən vala didan anın, yên ku wan bi wan Muslimən ji Ereb, Kurd ü yen din pē didan xapandin. Wehajı bi rastı ji Dergəchə Bilind pēkənina Encumeneke Wizarı date durıstikirin, da ku ew ji Pirsiyariya Kurd bide ləvənerəndin ü reyke Scerpereştiye bide ditin, da ku ew li Kurdistanə bəcə biçənən, ji bona ku Kurdistan ji nava Scerpereştiya Osmanni neyətə derkətin. Bi və rengi hanə Encumene ji Şeyx El-Islam Heydər Zade İbrahim Efendi, Ebūq Paşa Çavdərə Kar ü Bar, Ewni Paşa Çavdərə Derya, ji Civata Tealı Kurdistan

Turkiyi dənbü ü ne ji ew li ser Siyasetə Toranı bù. Wana ji allycə din ve di vi waré hanə de dəgech mina her car ji rewesta kenvarı Turkan ya her dem dane vekirin, ku ew və tawanbariya hanə bi Kurdan ve bidin vekirin.

Weha ji bona Xwendevanə Comerd vayc, metnə ku Sərkəwəzir Tewfiq Paşa dayitə gotin, yē ku ew di şuna Wizirən Dewletə de bətir ji nıvsədsali həfiye bichikirin. Ew di rojariya Xilafeta Hemidi de ü di rojariya Desitura İthadiyyi Toranı de Wəzir bù. Ew pişti rawest-andina Şər ji bona London hat ü wi di pəyva xweyi pəşj de di Kongirə de got:

"Yēn ku wan Scerə Ermeniyən dane birin, ew bi xwe Kurd bi xwe bün. Türk ü Serdariya wan ew ji wî karə hanə bəgunchin. Ger ne pəwisiyyə Cengə ü dijvariyyən wē bana, dē Serdariyə bikariba ber li wî karə hanə de bida gitrin ü dē sizədən bi Kirvanən wi karə hanə xweser bida dan".

Mir Amin A-li Bedirxan, Murad Bedirxan û Seyid Abdul-Qadir Efendi ji Endam ên Diwan-xana Pîrmedan hate pêkhatin. Vê Encumena Wizarî di Dergehê Bîlind de date civînkarim û wê pîr civînên din datin girtin, ku wê di wan de bi lihevîtin evênen têن datin bîryarkirin.

PEYMANA SÈVER

BESÊ SÊYEM: KURDISTAN

P-1-C.

Weha li vê derê em wêneyî vê nişandina hanê nala belgeyekî mëjüyî ji daxwaza Dergahê Bilind ji bona yekîji Endaman didin bicikirin, ye ew ji bona beşdarbûnê di civîna Encumena Wizari de hatîye dawkazkirin. Her wchajî di pişî re ji wergerandina wêyî Erebîji tête ditin (Em bi wergerandina wêyî Kûrdî li vê derê didin têkirin Cuma):

J. DELVA SEREK WEII

Wenerē Serektiya Civata taybetiyi ya Wizarde

Wencre Seretkîya Cîvata taybetiyî ya Wizarete Wezîr Ferid Paşa bi
Weha in li dû ïhan û Meh li dû Mehan dihaîn derbaskirin ô hêjî Seretk Ferid Paşa bi
mîç awayekî ji bona bi cihanîna bîvariyeñ Encumena bi navkir teví li sozên pir ji dest pê
nedaveyê kirin. Weha Welatperwerenê Kurd hatin neçätkirin, ku ew careke din xebata xwe
Dam û Destgehîn Ewropî û Welatîn din bidîn nuhkirin.

vata Teali Kurd

General Şerif Paşa ji xwe re ji bona Wener datun neçey-
teramberi Kongire Lîvehatînê ji bona Serkwebûna Kurdistan bide kîm u jî...
ia Pîrsiyariya Welatiyî Kurdi li wê derê bide karkirin. Weha jêhabûna wani welatiyî
xbala wani li dû hev tevî cûdabûna wanî rîçiyê Siyasi jî- ji ber Armanca hanet
evdeye yek bû - bi saya Siyaseta Paşê bi navkîrî u têgîhiştina wi ew bi van encamén hanc
atin gîhaştin:

Kurdistan de

- pevçün di navbera Ermənistan u ~~Kurdistan~~
bəin çarekirlərin, bəyə ku kəs ji Dewletan re jj bona desluur-j
ditin.

Ey Bendən ien ji bona nava Peymana Səvəriyî bi nav u denib
diyin bətin xistin.

Wegerandina beşə taybeti

peymanan Sèvrè (Méjuwa 8. Awgusta sala 1920 de) hatine derketin

"Dê Encümencen cihê wê li Istenbolê bête lidaxristin, ku ew ji sê Endanân tête pêkhatin. Her yeki ji wan ji xwe te hersê Dewlet, a Ingilistanc, a Fiencis û a ïali didin nişankirin. Evaya jî di navbera şes mchan de ji bi cihanîna Peymanana Sérkewbûna xwiyê tête kirin. Evaya derbarê Heremên ketijî Rojhîlati Furatê û beramberî sinorê Jêri Eminya, yê ku cw di pişte dikare bête nişankirin, ji yên ku Xelkên Kurd di nava wan de têtin rûnişin. Sinorê Turki li gel Suriyê û Iraqê dé cw li gora nişana diyarkirin di metnê duwem û sêyem de ji Movika duwem ji Benda jimara 27 bête dañin. Lelbelé ger lihevhaîn li ser mebestekê nehatê ditin, wê çaxê dê ew bi aghdarîya Endanâm Encümencen her yek ji wan ji bona Dewleta xwe wê mebestî bide rêkirin. Ev Pirojeya hanê divê girawbûnên têrkirji bona parasîna Kildanan, Aşûriyan o Kêmayetîyê din, çi Tuxmî yanji Oldari bin, di nava van Heremên hanê de bide dan. Ji ber vê ji dé Encumencen ji Wenerên Birîtanya, Fiencis, İtalya, Ecemcan û Kurden Cih bête destnîşankirin, da ku ew lêbide venerandin û rastkirinan bide biryarkirin, ger ku wê date ditin, ku divê ew li ser sinorê Turkân bêtin kirin; ji ber ku li gora metnê vê Peymanâ hanê ji sinorê bi navkiri li gel sînorê Ecem ji tête siwankirin".

Benda 63:

"Dewieta Osmani ji iro ò pêve li ser xwe dike sozkin, ku ew de bi Butyanyen herdu Encumenen, yén ku ew di Benda Jimara 62 dc hatine binavkirin, di navbera sé mchan de ji mjejûwa aghdaréyé, ji yén ku ew ji bal wan herdú Encumenan tétin dazanín, bête rûniştin ú wan bide bicinanin"

Benda 64:

"Ger ku di nava saleké de ji despëkîrina mëjûwa bîcîhanîna vê Peymana hanê Miletê Kurd, yê ku ew li Heremên nîşankirî di Benda Jimara 62 de tête neşînkirîn, daxwazek dijar ji bona Koma Netewan date pâşkeskirîn, ku piraniya Miletê van Heremên hanê didin xwestin, ku ew ji Turkeyê bêtin biserxwebûn. Wehaji gerji vê Koma haneyî binavkiri date ditin, ku ev Miletê hanê ji bona Serxwebûnê bikarîne têc dijin, wê çaxê ew pê dide temînîkirin. Weha Turki ji neha de li ser xwe dije sozîkirin, ku dé ew bi wê Temîniya hanê bête rûniştin û ew dé ji hemû Mafeyen xwe ú bi Desketiyen xwe di van Heremên hanê de bête daketin- - dê dûr ú dirêjîya van daketinê hanê Mebsta Lihevalineke taybeti bête ditin, ku dé ew di navbera Dewleten Hevalbendêñ gîring de ú Turkeyê de hêcê girêdan. Ger ku daketin bêtin wergirtin ú gava ku ew bêtin wergirtin, wê çaxê hiç beramberryek ji bal Dewleten Hevalbendêñ binavkiri beramberî Yekbûna Kurdan nayêc dijin, ji yên ku ew li perçê Xakê Kurdistanâ nehayî di nava Wilayeta Musilî de dijin, ku ew bi hemû azadiya vîna xwe vc li gel Dewleta Kurdiyî Serbixwe bi yekbin". Weha Mustefa Kemal Paşa hate liberketin, yê ku ew bi Tevgera Emedolê rabû, pişti ku Dergehî Bilind bi Peymanâ Sêver hate rûniştin, a ku ew bi mafeyê

awazé hané ji ji bona Wênerên Civatên Kurdan ji ji wan re didan lêdan.

Weha Serdarê Hêza Ingilistanê li Kurdistanê wê çaxê General Mak Andiro belavokek bi Zimanê Kurdi date belavkirin. Weha evê tê têde hâiji:

"Ji ber ku dê Semivîsta Xakê Osmanî, a ku piraniya Xelkên wê ji Reha Kurdi têtin pêkahîn, di kongîte Aşîyê de bite bityarkirin, weha dê Hêviyên Miliyi Kurdi û Mafeyen Scûsi ji bona Kurd û Kurdistanê bêtin bichanîn. Weha bi vi rengî, divê li ser kurdan ku ew aramîyê û bêdengbûnê bidin parastin u ew pişta xwe bi Dadwerîya Ingilistane bidin gjredan, a ku ew dê li ser Mateyê Kurdan bide parastin".

Hic gûman têde nebû, ku Rojanamên wê çaxê tevan bi carekê çi yêñ derive û ci yêñ hundur piir li ser serfesîyan didane nîsaandin, ji yêñ ku ew dê bi Muslimanîyê û Muslimanan bêtin ketin, ger ku Kurd Û Turk beramberti Dujminan bavbelûqi ber bi Turkiyê de xwe bi yek neçkin. Weha wanen li ser awaza kevin ji dildarîyen Oldarîye di nava cerk û hinavên Kurdan de û girtina wanî bi tûnd bi tewesjen Muslimanîyê û Muslimanan û her wehaji bi pêwen-diyen piir kevin di navbera Netewê Kurd û Turk de û pêceji li ser rûmete Kurdiyî bilind dijan lêdan – ku ev tev bi carekê li ber Kurdan nabêlin, ku ew Turkan bi tenha xwe li qadêñ Ser bidin hîstîn. Bi van peyven xemîlandî Mustefa kenal di nava cerk û hinavên Piraniya Kurdan de date kerkirin. Lâbelêji Kemayetîyek ji Kurden Siyarevan ji dijatin ditin, ji yêñ ku wan ji mîej de Turk bi rast û dûrdest nasdikirin. Hêjî ji nava perden meijyen wan ji Resikên Xiyaneften Turkan bi carekê ji nemaze ji yariya Turkiyê vê dawiyê ji nayete hilanîn, a ku Encumena Wizareta Turki dixwest pê li gel Civaten Kurdan bide yarikirin.

Weha di ser wan re ev yarfiyên Mustefa kenal nehatin derbaskirin; ji ber vê ji wanen ji bona pêrunisina bi tiştîn, yêñ ku ew ji bona wan têün pêşkeskirin, datin merckirin, ku divê Hêzen Turkiyî Sipahî û Bajati xweser ji Kurdistanê mina girawkirina sozen Turkan ji bona Kurdan xwe bidin kışandîn. Lébelê merkabin, di lî janê têc sûtandin, ku piraniya Kurd bi wan sozen derew hatin xapandin. Weha Dildarîya wanî Oldarî û Mirovanî zora wan bir. Weha bi vi rengî carekê din Feleke Mîletê Kurde reben ji bona nava lepen Toranîyan date avetin, ji yêñ ku ew li wan dilovaniyê hic nadin kîn.

Weha van Welatperweten Kurd, yêñ ku wan rojekê ji rojan bi carekê bi peyven Mustefa kenal û sozen Turkan nedane bawerkrin, ji bona wergirina pêrabûnên pêwîst ji bona liberxwedanê bi Hêza Çekdarî beramberti Matyevén Kurdistanê pê dane remankirin, yêñ ku ew ji bal Peymana Sevîterîyi bi navkîn pişti gorîyên mezûn û xebateke giran bi wan hate pêru-mişün. Lébelê wanen xwe beramberti Hevalbendan datin ditin, yêñ ku wanen carekê nikaribûn bi seiten xwe bidana xistin, ku dê ew mina kelemekî li pêşya wanen lipenavê hêviyên wanî Welaîti bêtin ditin.

Weha perçeyê mezin ji Kurdistanâ Jêfi xwe di bin vegirina Ingilistanê de didate ditin. Her wehaji Firense ji Kenaren Dervayî ji xwe re dane vegirin. Lâbelê Bakurî Kurdistanê ji xwe re Rusan, İranîyan û Turkan didane vegirin.

Weha Serokên Wêneren Hevalbendan li Parîsê ji Central Şerif Paşa re, Serokê Wênera Kurdi niik Kongre Aşîyê didan sozdan, ku parasita Kurdan ji bona aramîyê û bêdengiyê ji bona pêgihandina Heviyên Miliyi Kurdi pêwisi pê têc ditin û pêrabûna her carekî dijî aramîyê û bêdengbûne daxwazên Welatiyî Kurdan bi ber tîsc ve dice xistin. Wehaji bi vi rengî hané ji Serdarê Hêzen Hevalbendan û Wîneren wanî Bala ji li Istenbolê ji li ser vi

Lâbelê ji aliyekî din ve Serîp Bêl, Serokê Parastina Igilistanê li Helebê, belavokek nehişt bête belavkirin, yê ku Mir Sureya Bedirxan, Sîkretê Civata Serxwebûna Kurdistanê li Helebê, dixwest bide çapkîrin û derkirin, da ku ew yaribaziyen Mustefa Kenal li gel Kurdan bide dijarkirin. Bêl ji wi re date gotin, ku gewreliin kar û mezintirin qazanc ji bona Gelê Kurd necha tête pêşkeskirin, gava ku necha jê re ji bona Aramîyê û bêdengbûnê bête bangkirin.

Wehaji ev Serîpê hanêji ji bona Meletyê hat, gava ku wi pêheslikir, ku Mir Celadat Berdir-xan, Mir Kamiran Berdikan û Akrem Beg Cemîl Paşa Zade Wêneren Civata Teali Kurdistan li çiyayen Kaxtê Hêzen Kurd didin civandin, da ku ew herîsa Turki ji bal Mustefa Kenal Paşa bidin vegerandîn, a ku ew ji nişikeve û bê sebek li ser Welatperweten Kurd dixwaze pê bete rabûn. Weha Serheng Nuê ji bona Wêneren Kurden bi navkîri de rîkirin, da ku ew bi navê Dewleta xwe bi wan bide gîhanîn, divabûna Hêzen Kurd xweser ji hev bêtin belavkirin û ku kîmîtin pêrabûna çekdarî Pirsîyariya kurd bi ber tîsc de dike xistin, a ku wehîne dildarîya Dewleten Ewropi ji xwe re dayite weightin.

Wehaji Welaîti Kurd, yêñ ku wan pir bi başî Turk nasdikirin, carekê ji caran ji ew ne bi gotinîn wan û ne ji bi sozen wanî dertewin ji dijatin xapandin, weha ew mexabîn, beramberti Peyvîdarî û Sozên Pevîn Ewropa hatin xapandin, yêñ ku wan ew bes û bi tenha di rîya Peyvîn wanî siyasi de û Pevdarîyen wanî Mirî de nasdikirin. Weha kês bi wan nehatin, ku ew bi wan re derbare Pirsîyariyê Siyasi, Civakî û kar û barêñ Çihanîyî din bi xwe bidin dan û sitendin, tanî ku ji wan re rasîya cewhera wan Kesan bête dijarkirin, yêñ ku ew li gel wan kar û baran têde têne besadarkirin.

pêia aştiyê de nehatin bicihanîn. Belê van herdû kêtên hanê dikaribûn careke din Turki ji weita nemane u qirkirê bidin rizgarkîn.

Weha bi vi tengê hanê hemû soz û peyvên beramber bi Mafeyê her Neteweyekî di Maflê Semivîsta xwe de û her wehajî hemû biryarkirinê derkefî derbarê ne hisîna hiç Neteweyekî Nêrûkî di bin Seperestîya Turkî de - Ev bi carekê bi hev re - bes û bi tenha reş li ser sîpi mane hîstîn.

Ez gûmandikim, ku tişte Misyo Emil Borcowa, Mamostê Mêjûwa Siyasi û Zanistîyen Siyasi li Zanistîgen Paflşan, ku ew xwe ji Hevalbendên Mafeyen Welaflî Mili bidin jumartin, yên ku wan di berê de bi hemû hêzên xwe ve şerîn wan didan kîrin; ji ber ku wan bi metrisiyen çavbeloqi ber bi xwe de dane hesikirin. Lâbelê gava ku ew metrisiyen hanê hatin hilanîn û wan Dostanîyâ Dewlet û Partîyan bi dest xwe ve dane xistin, hinekan ji wan dane deshpêkin, ku ew ligel hev Dostanîyê û Berjewendîyên Beramberî hev bi hev re bidin gihertin.

Weha Lihevhatîn Paflşan, yên ku ew hatin gihertin, di rastîya rastî de ew bes û bi tenha xwe nala bazakkirina kar û berekî Kompaniyekê madîyî çepel bû, mina Lihevhatîna Firdikê Duwem diji Polonya dida derxistin; ji ber ku ew di her bîhneke de ji bona hevxitina tar û markirina xwe bi saya peygûna vêkêsiyî nub li ser parvekirina talanyê û bicihanîna Dilbijandinen pir û jihnevredaketenin cuða dîhate dinin. Weha wanan ji bona ve Lihevhatîna petest pir peyvên xwes dane kîrin, ya ku pir peyv û rexne li ser we têtîn girtin. Her wehajî sebebîn ji bona girtina wêna hatin dîtin, ew bi xwe ji ji pir gûmanlekîrin û gûmanlekîtin nayetin pakkirin.

Serûştî bû, ku Peymanek wisa, ya ku ew di navbera Turki û Dewletîn Ewropî de hate girtin, pişti ku metrisiyen çavbeloqi ber bi wan de hatin hilanîn û dilbijandinê wanî Impiryalî hatin lîvandin, her wehajî pêreji pişti ku Kurd bi wan ji hatin xapandin û wan kesen pir bi nerx ji nava desten xwe dane berdan, em dibejîn, serûştî bû, ku Peymanek wisa di navbera Benden xwe de ji bona Kurd û Kûrdistanê ji bil xapandina Kurdan bi metnîn bê nerx ji bona wan pêve nehate binavkirin. Weha bi vi corê hanê gerandina hazinê xwîna Kurda tanî Peymana hanê careke din ji nû ve xwe date deshpêkin. Weha Mustefâ Kemal Pasa tanî girtina ve Peymana hanê ji hêjî wi tu nîtîn xwe beramber bi Kurdan ve nedîda derxistin, bi scideji wi û her wehajî Endamên Civata. Welati li Enqera bi çepik û qerîna şabaşan peyvâdiyên Hîsen, Ewnî Beg Çiger Ezetomê di Civatê de datin beramberkirin, gava wî got: "Mafeyê peyvandinê ji ser vi textê hanê bes û bi tenha ji bona herdû Netewan, Netewê Kurd û Netewê Turk pêve nayete dijin".

Wehajî Fethî Beg Serokê Wênerîya Turki di Kongirê Tîrsanê de li Istenbolê de, yê ku ew ji bona çarekirina plsîriyâya Musilîe hate girtin wi di wî Kongirê hanê bi xwe ji de date gotin: "Ev Welatê hanê bes û bi tenha Xwedanê wî Kurd û Turki". Weha gava Peymana Lozanî ligel hemû Dewletîn Ewropî hate girêdan, wisa bi vi rengî li nik Mustefâ Kemal de tiştek nemâ, ku ew li ber wi ber bîte girtin, da ku ew netîn xwesînînî beramber bi Gele Kurdish ve nede derxistin.

Sûreşa Welatiyî Mezin der sala 1925 de

Peymana Lozanî li ser hate morkirin, di wê hingavê de ku li Turkeyê ji Xelkêni pîri Neturk ji Mîlete Kurdan pêve nema dihatin dîtin. Belê biryarkirin jî bal Toranîyan dijî Kurd hatibû derketin. Lâbelê ev bîyariyâ hanê ma dikaribû bîhata bicihanîn, yanji ew hîneki ji pêwîst bi guhertîne ve dihatê kîrin? Evaya bi xwe ji erkê li ser Kemalîyan bi xwe bû, yênu ku ew bi xwe ji Tipê Duwemi Ethadîyan bi xwe bûn, yênu ku wan ji ji bona bicihanîn remana nabûd-kîrin û qirkirina Kurdan jî di gotin. Ji ber wergirtina kurd û tevlîkîrina wan di nava Turkan de pilanek bû, ku ew bi carekê nîkarîbi bîhata bicihanîn, tani ku Mîlete Kurd piçekî li ser xwe şiyar bû û tani dildarîya wiyi weletî têde dihatê şînkîrin. Weha bi vi rengî Koşen Enqera, yên ku sserbûna Teteli ew dane zayîn û zîktesîya Vêgervanan⁷ ew dane şûtkîrin, ev pîrsîyâriya hanê li ser ferse tênerîne datin taxistin. Weha bi lez û bez bête bicihanîn. Da ku yê mayî ji Kurdistan bi reyîn hovîtiyî bêbext bêle turkkirin û bi lez û bez ew ji bona Tebrîza Turku-manî bêlin gîhastin, ya ku ew yekeke ji Wilayetîn Iranîyî gewre tête jumartin. Ji bona ku ew ji xwe re bi bingehîn, da ku ew remana xweyi Torani li ser kîsê Netewê Iranî bidin bicihanîn. Béguman wana ji ji bona Netewê Fanisi ji bi xwe ji nêt û reman didan hilgirtin, mina yên ku wana ji bi xwe ji ji bona Netewê Kurdo didan hilgirtin.

Weha Turki bi basî dizanî bû, ku dê Kurd beramberî wê bi xurî rabin, gava ku ew dest bi vê qelaştina xweyi hanê pê rabe. Weha wêna bi diwayî date dîtin, ku hemû karînen dîbin bêtîn kîrin, jê yên parasîna Kurdan ji bal Dewletîn date hilanîn, yanji ketemîn dîbin di reya Serbirîna Turkan de li Kûrdistanê, yên ku ew nêdîkîn pê rabin, neyîn dîtin. Weha Turki Bâlibûna Fîrensi li Suri ji xwe re beramberî Pîrsîyâriya Kurd date wergirtin, bi deshpêkirina wêna bi gîredana peymanekê Dostanîyê û Hemşaya xwes li gel wê date

Li Ingîstanê wê çaxê Wezîre wêyî Derve û Serokê Wênerîya wê di Kongîje Lozanî de Lord Kurozon bû. Wi pir caran mîna berê li ser parasîna Mateyên Kurd dida peyvâdarîkirin. Lâbelê ve Ingîstanâ hanê pişti çarekirina Pîrsîyâriya Müslîlî dî nava wê û Turki de li gora kîfa xwe wê xwe dace bêdegîkirin û bi serdejî sozê Wezîre xweyi Derve date jîbînîkirin. Weha di navbera wê û Turki de Peymana Hemşaya xwes hate gîredan. Wisa bi vi rengî Turkan ne dijibuna wê li ser pilanen xweyi dujichi li Kûrdistanê ji xwe re datin gîrawîkirin. Weha pişti bi dawîhatîna Pîrsîyâriya Müslîlî gora daxwazza Ingîstanâ li pîşîya Turkan hîç tu ber neman, ku ew duduîyî ji bona bi deshpîkirina rabûna qirkirina Kurdan bidin kîrin. Wisa Laten Engera dest bi cihanîna biryarkîye li hemû alîyîn Kûrdistanê û bi hemû destükên wêankirine ji Topan, Tîvingan, Şûran, Baltan, Rîm û yên din ji destükên Madi datin dan, ya ku wan berê ji xwe re dâhabûn wergirtin.

Wehajî wana bi wanan ji jî medan têrkîrin, lâbelê ji bi serdejî wana Zimanî Kurdi ji ji hemû

⁷Ew bi ave Çubuya, yênu ku wan xwe ji bona Turkeyê dore penkîrîn, yênu ku wan xwe di demîna cuta de ji wehajî Ewropî ji ber zîvîdaye dace revandin. Wana xwe bi Muslimîyan dore derxistin û ciştî pi bilîn di Dewlet, ji xwe re date girtin. Wana Turkiye de ji xwe bi Partyîta Neolîtar di bun ax-în cuta de bi avrûn ji bona vejandina Mîlya Turki li navînakî xwe de, da ku ew pêwendiyâ Muslimîanbû û gîredanen di nava we de biolin nûbûdîn, dace pîktan.

Avanî û Xwendegchên Welati datin hilanîn. Wana gotin û peyvîn pê di nava Caddan û Civitan de, her wehajî pêrejî di nava Dam û Desigchên Serdaniye de û di Dadgehan de ji datin qedexekirin. Hemû Xanehanen Kurdistan û Kwedan peyy di nava wan de ji Axayen Eşran, ji Began, ji Şex û Serokên Welatiyi Şiyarvanan ji bona Wilayetên Turkiyi dûr datin dûrkirin. Weha bi vi rengî wana ji xwe te kês ji bona pêrabûna serbirinan di nava réyên çiyayen asê de û di daristanen bi tovî çol de û di newal û dolen kur û dûr de ji ber gavancı datin wergirtin.

Weha Kurdan, y n ku wan bi bas  Turk nasukun, civin n xwe nayjinin bicihan n, l bel  ji hej  bi serdej  wana xwe ji bona nabudukun. Kurd   qirkirina wi bi hem  dirob n   hovity  j  xwe dane likaristikin, b  h c güuman l kt rin. Weha wana hi  r    r wani ji bona parastina jiyana xwe ji bil destav tina dar    p ve ku Nev yen Teteran   Mengolan hi  Mafer nabinim, ger ku ew ne bi dar    go b te wergirtin. nedatin ditin, ji ber ew r ya han  bi xwe ya bes   bi tenha b , a ku p  zordariya Turkan li

Weha Setheng Gorîyê Wejît Xalid Begê Cibri (ye ku cw. 1925) li ser Turkan pê hate rabûn. Wîjî bîrîn Turkan hate kustin) di sala 1925 de pilana Şûresê li ser Turkan pê date destpêkirin, da ku cw Şax 0 Wêneran ji Hevalen xwe ji bona hemû hêlén Kurdistanê bidin belavkîm. Sûresa Gîşî bête

Civatén giştı biñan þonam...
Weha hatibü birtyarkirin, ku di sibeha 21 Avdara Sala 1925 de desti bi şur...
Kirin. Weha li hev hate rasthatin, ku Hézke Turki bi Gundé Nésinvané Buhuştan ve, Kuvvet...
lebuhuri Goriyé Welét Şér Seid ve di roja Hesfeté Avdare de hate gihasin, yê ku ew jî di...
nava Lihevhatina Giştîyi Perest de li ser Süresa Giştî dihate ditin. Weha şer li ser pirske...
hiç ú pûc di nava Mirid ú Hevalbendén Şér de ú vê Hêza hanê de hate vêketin. Bi vi rängi...
agirpijîen Şürcşê ji hemû hêlan berî dema kweyî birtyarkiri bi Panzdeh Rojan hatun vêketin...
Piran Baregchê Şér Seid de Gorî li ievaya Kudistane lihev denb...
Günenc despêkîrin, ji bete şer

Weha dengê gulen gunuc ...
dane vegegrandin.

Reş bes nedan pētēkirin, lebet j. didan kışan... Suri di iéya Helebe re du... Reş bes nedan hesiniyi Suri di iéya Helebe re du... Şervan bi şivén hesiniyi Suri di iéya Helebe re du... Şervan bi şivén hesiniyi Suri di iéya Helebe re du... Şervan bi şivén hesiniyi Suri di iéya Helebe re du...

asékkirin. Her wehajî beşki din hate neçarkirin, ku ew xwe ji bona Welatén İranı, İraqı û Sûri bidin penakirin. Lébelé vê zorbırına hanç ji li ser Turkan pîr bi girani bi can û mal hate rûniştin. Hêzên Turkî, yên ku ew ji bona ser vê Şüresa hanê hatin rakîşandin, ji van hêzên ijen dihatin pékhatin: 9 Hêzên Leşker ji Peşade, 9 Betyerîyen Topan, 3 Hezen Leşkeren Siwari. Bi serdeji li Qars, Sérî, Mardinê û Midyadê 6 Hêzên Leşkeren Peyade ji Kewçerin-ka (Septembera) sala 1924 de dihate ditin.

Ziyânan Turkan di şeten vê Şüreşa mezinî hanê de bi 50.000 Şervan hate gîhaştin û Xerciyen Sipahiyyî Turki ji 60.000 Lîten Zêren Turkî hate derbaskirin. Rojnama "Mîley" ya Turki der jîmara 1624 xwe de di 19 Awgusta sala 1930 de dibûjê: "Me maleki pir mezin ji pênc salan di ji bona serterwandinê çend Derkciyân datin xerçkirin, ger ku me ew male hanê ji bona pékanîna törkê ji şivêne hesini birdana xerçkirin, de weha wi ji bona Welî xér û bêrên pir mezin bida anîn." Wêha wê çaxê Turkan di Rojnameyên xwe de datin zanîn, ku Şûresî hate bidawikirin u Şûresyan bi carekê hatin qirkirin. Wehajî evaya ji ji aliye wan ve derew û buxtan bû; ji ber Şûresî hêji nehatîbu bidawikirin u ew ji carekê ji ji caan ji nayête bidawikirin, tanî ku Kurdekkî ji li Kurdistanê ji bête ditin. Delîl ji li ser vê ji û li ser derewa daxuyanîyen Turkiyi Mirî ji gava ku Ismet Pasa, yê ku wî wê çaxê ji ew daxuyanîyen hanê dabûn derkirin, di pevva xwe de, a ku wî di ahenga vekirina Sîva Hesiniyi Swasê û Enquer de date gotin, bi vê peydara hanîtyê tê hate neçarkirin:

genikirina Rûnişvancen Dervejî tête gerandin, weha ji tro û pêve we nive hezza xwe date windakirin ".⁸

Wan dizan bú, ku Kurd pír bi çaklı dizanın, ku Komata Turkiyí ño ú her wehajı Imperetoriya
Osmani yanji Xilateta Osmaniyı donec ji yanji her wehajı Her Turkeki din ji bi hic careké ji
ew bi Mateyé Kurdan di jine de ji pê nayetiñ rüniştin. Weha dagirkirina Turki çi di bin navé
Xelite de yanji di bin navé Sultan de be, her wehajı gerji ew Oldarı be yanji Dunyayı be, ew
bi xwe beramberi Kurdan xwe di yek endazé de dijine ú ew xwe bermaberı Kurdan nadé
guhertin; ji ber ew tevde bi hev te beramberi Kurdan yek Siyaseteke dujehi ji xwe re didin
wergirtin, ew ji bi xwe ji bes ú bi tenha ji nabükirina Kurdan bi xwe ye...

Kul, derd û zordari li ser Kurdan di demêñ cuda de ji bal S
Osmani û Komaran wan ji bê qam û jîmar dihatin barandin.

⁸ Rojnama "Miliyet", Jm. 1626 di 3 Awgustus de Mèjikirò di sala 1930 de

xwe pir ji Turkan didin dûrkirin, ew bi wan nadîn bawerkiin û bi hemû çekan ew beramberti wan şerdikin, da ku ew xwe ji navâ pencen fermandariya wanî zikres bidin rizgarikirin.

Nivîsandînên civinînê Dادگه‌ن Serxwebûnê li ser gotinê me pir didin hîmkirin, yê ku di navâ wan de Şüresyanen Kurd di sala 1925 de hatin dadkirin û fermana bi darvekîna wanî bi qefan û yokan dane derkin, ku Şüresen Kurd bi carekê Welatperwerbûn û tevde bi carekê di rûwê siyemkariya Turki de û zordarîya Mengoliyan de hatin rakirin. Pêreji wan datin diyarkirin, ku Turk di peyv û belavokên xwe de li ser şüresen Kurd derekar û bêbekin.

Weha ji ber bi me nayete kirin, ku em tevaya nivîsandin û wergirtinê civinân, yê ku di navâ wan de peyvén bi hezaran ji Gorîyen Welatê Kurdan didin girtin, di vê nameya hanê de bidin anîn. Weha em bes xwe bi anîna hin ji peyvén nivîsandina civinâ dađgehkirin Şer Seidê Xwedê lebuhî didin terkin:

Rojama "Weqî" ya Turki di jumara xweyî mîjûkîri de, di 9 Yuni sala 1925 de di bin nav û nîşana "Ji Nivîsandina civinâ Dadgêhkirina Şer Seid û Hevalen wî - ji Mukurhatînên Bigbaşî Qasim Beg" date gotin:

"Qasim Beg - Ez ne ketim beşê veşartî ji Civatê; ji ber vê ji ez vesartiyen wê nîzanim, lebèle ji dê ez ji we re tevaya zanebûna xwe li ser wê ji bidin gotin. Li Erzeromê di sala çûyi de sê Evsîr: Tewfîq Sûlêman, Salih û Ismail Heqî dihatin ditin. Ismail Heqî sala qâyi rabuhurandina xwe date wergirtin û ew ji bona Diyarbekrê hat, da ku ew bi diyarbûn li wê dêrê rabuhurandina xwe biote derbaskirin, di pişt re ew ji bona Orfa çû, demekê ew li Bedlisê dêrê ma, ji wir ew ji bona Helebe çû, ji wir wi nameyek date rîkirin. Beganam li Bedlisê Rêxistinen taybetiyî Civatê dihatin dirin; ji ber Yusîv Diya Beg li wir dihate rûnişin.

Armancı rastî bi xwe Serxwebûn û gîhangina wê bi xwe bû. Hinekan ji wan xwe bi kar û bañen Oldarıyê û yên din xwe bi Pilanen Siyasi didan karkirin. Armancı yek bû û ew nedîhate guherin".

Wê li cihekî din ji di wê jumare bi xwe de ji di bin nav û nîşana "ji Mukurhatîyîn Bigbaşî Qasim Beg - Rastîyîn ku ew ji bona çavân û Mêjûwê têin berzîkin" date gotin:

Qasim Beg - bi rastî Seyid Abdul- Oadir û Bedirxanî, yên ku ew bi xwe li İstenbolê dijin, ji pir salan de ew ji bona Tevgîra kurd bi ragiyandinê dihatin rabûn. Weha xebata wani li du hev pêkanîna Civata Teali Kurd li İstenbolê date pêkanîn. Ez gûmandikim, ku pir Liqen wê li Wilayet û Hereman hate pêkhatin. Weha kar û barên vê Civata hanê re lawazîya Serdarîya Turki û Gelê Turki datin këskîrin û careke din ji nû ve wan ew ji xwe re datin pêkanîn. wana bi cikere ji bona vekirina Liqen wê li hemû Semtan datin karkirin. Çanekî xur Kürdîstanê de pîçekî hate sarkirin. Lâbelê pişti Şer rawestandinê wana ji xwe re datin pêkanîn. li nik hemû Kurdan, her wehajî pêreji li nik Xelkén sadê ji ji bona xebate li pênavê Serxwebûna kurdîstanê date kirkirin. Di sala 1336 (1919) de, gava ku yekemîn Civata stanê hate vejardin. Weha wê çaxê li Parîse Metevêk bi navê Serif Paşa li gel vi û gel ser xwe bi Welaîti li Enqetê hate vekirin, min telgirafek bi pirozbayê ji bona wê date rîkirin, ew li min wî xwe bi Wêteriya Gelê Kurd date derxistin. Wî dest bi gift û goye li gel ser xwe ve tûtebûn û wan ji min re gotin, tu Mereveki Kurde, ma çawa tu li Turkan pirozbayê ji bona wê date rîkirin. Weha wê çaxê li Parîse Metevêk bi navê Serif Paşa li gel vi û gel ser xwe ve tûtebûn û wan ji min re gotin, tu Mereveki Kurde, ma çawa tu li Turkan pirozbayê ji bona wê date rîkirin.

dabûn girtin, wan dixwesciin, ku Kurd bi carekê li gel wan bin. Evaya giavaşına kuriyî ji bona mîjûwa Şüresê ye".

Di Rojama "Weqî" ya Turki de di mîjûwa 18. Yuni sala 1925 de di bin nav û nîşanê de hatîye, ku "Çigîte Giştî daxwaza sîzakîna 53 Kesê Kirvanen bi rasti dik": "Çigîte Giştî - Şüresa vê dawiyî, ya ku ew di Wilayetên meyi Rojhîlat de hate rûdan, yê ku ew gîringti- rîn peçge ji Welatê meyi Turkiyî hermayî ji alîyê libarxwedanê û parastina hebûna Dewletê têtin jumartin, ew bi xwe ji bi wî canê pîs dihate perwerdekin, yê ku wî pal bi Welatê Bosnie û Hırsik ji meja ne dûr ji bona Şüresê li ser Turkan pê dida dan, yê ku ew ji sê hêlan ve bi Dewleten Biyani li ser Turkiyî û Musulmantiyê dihatin dorhêlikin. Weha wi canê hanê bi Albaniyan, yê ku ew ji pênced salî ve bi rûmetâ Welatiya Turki û Biratiya Osmanî ve haitibûn xelâkîrin, pal bi wan date dan, ku ew Turkan ji pisê ve di Cengâ Belqanê de biuin xincerîrin, Turken ku ew her û her ji Birayen xwe bi dilîdarîye bêsinor dijin hembezîkin. Her wehajî ew canê hanê ji di Cengâ Giştî de li ser Suri û Felestîniyan ji hate zalkirin. Armanca ku ew neha Kurdan li ser Turkan dîte rakirin, ew bi xwe ji ew Armanca haneyî çepel bi xwe ye, a ku wê ew Milcîen han li ser Turkan dane rakirin. Yê ku ew bi vî katê hanî li Hundûr û Derve radibin, ew bi xwe ji ji wan Xînezzann, yê ku ew li gel pîr Kesén bê Welat li nêzîka sînorê meyi Welatî bi alîkariya Dujimînen me ji bona wan biyek bûnc" Evayajî moveckeji ji peyvâ Serokê Dađgehkirina Serxwebûnê ji bona Taw- anbarê Dadkîri bi Darvekîriji bona we didin pêşkeskîn: "Hinekan ji we Xelk ji bona kar û bañen xweji nîzim bi navîdana Biyanîyan didan bikarîn, hînen din ji ji we li ber çavân xwe bi cihanîna diblibjandîn xweyi siyasi didan danin, lêbelê Hün tevde li ser yek deqê yekbûn: ew ji pêkanîna Kurdistancê Serbixe bu.

Hünê de neha li ser xwinrêjandina xwe û malwêankirinê xwe li ser van sâpiyên çîqandî ji bona bicihanîna Dadwîriyê bêlin sîzakîn" Her wehajî di Rojama "Weqî" de di mîjûwa 3. Yuni sala 1925 de di bin nav û nîşanê de hatîye: Çawa Şüres hatîye lidarxistin?" Diyarbekir 3. yuni - Tişte derketi ji dađgehkirina Şer Seidâ ku ew tanî neha ji hêjî tête kîrin, bi vanen tête giavaşin: "Di Wilayetên meyi Rojhîlat de di sala çûyi de Civatêke veşartî hatîbu pêkhatin, ku armancı wê Serxwebûna Kurdistânê bû. Ji gîringetirin Hîmen ve Civata Endamên wê, yê ku ew di nava Welatê me de têin rûnişin, Merevén... Weha ev Civata hanê bi reya Yusîv Diya Begê bi darvekîri bi xwe vekirina Malbata Şer Seid hate biserketin. Ji her Kesê bi du çavân ve hate diyarkirin, ku Civaten Kurdi Şüres di bin perda Oldarıyê de dane likarxistin, da ku ew bi armancı xweyi bi tenha bête giavaşin, ew ji bi xwe ji pêkanîna kurdistanekê Serbixe di wilayetên meyi Rojhîlat de ye. Lâbelê ew berî dema xweyi jîc biryarkiri hate vêxistin".

Barkirinê bi darê zotê û serbiyîn

Tevî ku Turkan ji ji tevaya dunyayê re datin dazanîn, ku wan agirê Şüresa Kurd danc temirandin, a ku ew der sala 1925 de hatîbu dadan, wan date despêkîrin, da ku ew bîyara nabûdkîm û qîkîrîna Kurd bi şewyeyen cuda bidin bîcijanîn. Weha li ser Xwendevanen serbûna sarbûne li Kurdistanê, ncmaze di herdû mehen Rêbend û Reşemchê (Yenayer û feburwêre) de nayetin veşartin. Ma gelo zordarkirina li Xelkê di vi Welatê hanê de ji bona Barkirinê di nava van herdû mehen Zivîstaniyi hanê de, ji Welatîn Bay û kaleñ xwe, bê Milk û malen xwe ji bona Welatîki pîrî dur di Rojavayî Turki de ci dide derxistin?

belé Turkan bi zanebún bi Xelkén Beyazidé di dörtiín Rojhilatî Kurdistâné de ji bona Azmîre di dörtiín Rojavayî Turki de bi daré zoré bi wan didan barkirin. Ma gelo guman têde dihate ditin, ku Deh ji Sedi ji wan, yén ku ew bi daré zoré ji bona barkiriné di nava wé seqema sermê de hatin zorkim, bi saxi bi Azmîre û Dorkhela wé ve dé bêtin gîbastin. Wehajî ji wan Xelkén Gund û Bajařen Kurdan ji, ji yén ku ew hêjî dijyan, ji yén ku Gund ú Bajařen wan ji bal top û belafiran hatibûn wêrankirin, ji Pîrek, Keçik û Menalan ew mina Keriyan ji bona nava Gund û Bajařen Turkan dihatin ajotin. Dewlemendên Turkan û Kar-menden wan ji wan Xelkân tevaya mal û tişten wan didan talankirin. Di Heremâku hêjî Şûres le lîdat, berî vê Turkan Komice Mezin ji Kurdan, ji Pîr, Pîrek, Zarok û Keçikan, ji yén ku jîmara wana nêzika du hezar ten têtin derketin, di nava loden kayê de li Gundên dorhêle datin civandin û ax bi ser wan de datin avetin û ew bi saxi datin vesartin...

Bist ū Penc Pevēn malan ii Kudēn Bajacki li Jorj Gola Wanē ji ber zordariya Turkan bi

serie çiyan ve hatibun ketin, Weha Turkan Pirekén van Bist û Penc malan li gel zaroken wan datin girtin. Turkan seten wan Pirekán datin jékirin û pir bi písí bi Cendekén wan didan yárikirin.

Wehaji di pişí re ji bi laşen wan li nava kolananen Argış û Bajaren din di Heremé de wan didan gerandin, da ku ew Xelké bidin bizandin û tolé ji Reviyen bidin sitandin.

Me di dawîya vê nameya hanê de daxuyanîyek li ser kar û barê Tuikan ji sala 1925 de tanî 1928 de ji wêrankirina wanî Xanî û sútandina wana, kuştina wana ji bona Bégunchan ji Pîrek, Zarok û Pîran dayite damîn. Me di wir de ji jîmara Xaniyên Şewitandi, jîmara kuşiyân û Hêlén, yêñ ku di nava wan de Sebirîn û rengên Wêrankirinê hatîne kirin, danc nişankirin.

Weha di sala 1927 de Mustefa Beg Serleskeré 41 ji Sipahé Turkí dohēla Gundén pesaren Bajarec "Dar ahiné" date girtin. Di pişt re wí ew li gel Xelké bi hev re datin bombebarankirin. Wi ew bi careké datin wérankirin.

... kes ji Xelken wan Gundan nehatin rızgarkırını, ji ber yen ku wau xwe, ... -
bidana derxistin û seren xwe ji bomben topan bidana rızgarkırın, gava ku wau xwe, ... -
girine dihatin gıhasın, ew bi reşen gulan ji bal Sipahé dor li wan giri dihatin gulebaranki-
rin ú careke din ew didan vegerandin. Weha bi vi rengi 430 Gundan Kurdan bi Xelke ava-
hain werankırın. Weha jimara rızgarkırı ji agirê bomben topan û sütändina wana ji van-
Günden pir ji Pencî Kesi betir nehate gıhasın.
Selbazan Turkan Zikén Zarokan bi serê Sungén xwe ve didan çiandan û ew bi saxî ji bona
nava agirê gürkîri didan avetin. Weha bi hovitî wan ev kar ú barêñ han didan kırın
nikare hovitiyeke wisa bi ber çavêñ xwe de binc ditin. Em ji bona we rûdaneke azardankırın
il bilindböna Hoviyê de didin pêşkeskirin.

Bigbaşı Heyder Beg Seriqlikî ji Siwaran hin ji Zadeyên Bajarê "Erxenê Madenî" bi taw
anbariya "Welaþperweiriya kurdî" date girtin, ku ew Yusiv Efendi, Abdul-Rehman Efendi t
Mustefa Efendi bûn. Wi ew yek mehê dane neçarkirin, ku ew şev û roj li Pêş Serbazê
Siwateñ wi peva herin u bi serdeji li wan dilîte xistin. Weha wi her şevê si şiv li bin lingê yet
wan dida xistin û di pist re ji wi xwarineke pîr kêm ji bi wan dida dan. Vê zincta hanê yet
mecha rebeq date kisandin. Di pist re wî ew dane gulebarankirin.

Weha jimara wan kesan, y n ku ew ji Welat e xwe hatin derkirin   ji bona Welat e xwe li Kurdistan  bi cark e di v  pčela han  de hatin azarkirin, nezika yek Milyon Ten dihati zihastin. wehaj  gerji Amareke Mir  ji di navâ dest n me de ji bi jimara wan Kes n,

Bi kurtî Turkan hûg hovîfîyek ji nava desten xwe nedan berdan, ji yên ku wana di pêla Cenga
cw bi saxî ji bona Hêlén bi zore rûniştan di nava wan de hatin ginaştin, nayçîn ditin.
Tevlîvîjî em dikarin bi xurtî bibêjîn, ku jimara piñ pîrbûn, yên ku cw di ré de ji serma, ji
westandin, ji nebûna xwarin û vexwarinê hatin mirin û her wehajî ji yên ku ew bi sungeñ
Serbazan Turken rékîn li gel van Kêriyên Mirrovan hatine kuştin, bi vê mehnê yanji mehnke
din ku wan xwestine xwe bidin revandin.

Güşü de li ser seten Arzemiyyan datun bicihanınum, ku wan ew ne li ser seten Kurduñ ji bi hemû dirbûn û hovitî nedan bicihanıñ, bêyî ku Bextê wan ji piçekî ji bête eşandin.

Benda 44 diide metinkirin, ku ev Sozdanen Turki Dewliye, bi hiç corekî ji coran ji ew nabîn bêtin nayîn kirin, ger na, her Dewletêke ji Dewleten Morkirin li ser Peymana Lozanê û Dewleten, yén ku ji wan Koma Netewan tîte pêkhatin, mateyê wan heye, ku ew scerpereşiyê bidin kirin, da ku Turki van Sozen hanê bi hûrbûn bidin bi cihanin, her wehajî mateyê wan heye, ku ew diji Turkî desidirêjîyê bidin kirin, da ku ew bi neçarı Sozen, yén ku wê beram-beri Cihanê bi ser xwe de dayîte hildan, bide bicihanin.

Ilev fast u durusuya van Deudan manc jî nema aksa o...
Netewhan û Dewleiten Morkirji li ser Peymana Lozanê bê kelk dergün, bes û bi tenha ew bi
bedenghûnê dihatin beramberkirini!

Daxwazén me bes bi tené nebétirbûn, ji bil ku Bir û Baweriya Cihane di réya Encumnenê Ligerandîne de li ser hoviti û serbirinan, yên ku Turkan di navâ wan Hêlan de bêdilovanî û mîrehbani pê hatine rabûn, bêle aghdarkirin, yên ku Dam û Desgchên Mirovanyê û Oenciyê ji bona Kurdistanê û her wehaji ji bona Wilayetên Turki, yên ku ji bona wan Kurd hatine dûrkirin, didin rîkirin.

Weha ger Türk bēğunch bana, Sebirîna kurdan bi du wan nedihaté ketin. Wehajî dê wana rê li ber rêkîrina Encumnenê legerandîne nedana girtin, da ku cw li Kurdistanê û di navbera Welaîtyen meyi Kurd de bêlin gerandin, lêbête ew Tawankariya û xwe dijin vesarin. Ew li ser tawankariya xwe sorin, tanî ku welat ji hêzékê madî valte be, a ku di rûwê wan de bête girin. Weha Mero wan dibîne, ku ew bi hemu kar ú batékî radibin, da ku cw tawankariya hovîti û sebirînen xwe di bin perda bêdengyê de bidin posandin.

CTVATA "XWEYIBUN" YA KURD

Turkan ne bes tenê ziyanên zor di mal u can de di nabûdkirina xwe de ji bona Şüreşa Kurd xvarin, a ku ew der sala 1925 de hatibû vêxistin, her wehajî vejî li bal Kurdan ji Hêza wan ji date lawazkirin. Lâbelêji tevlîjî xurbûna bawerîya wan bi serketina Pirsiyariya wanî perest hêza wanî mayî nedâ windakirin. We şopeke giran di nava cerk û hinaven Welatperweren Kurdan de date histin, yên ku wan xwe li serîn çiyavên Kurdistaneyî bilind dain asêkirin, yanî yên ku ew ji hev hatin tar û markirin û ew ji bona Welatên Iranê, Suriyê, İraqê û Misrê hatin penakirin.

Gava ku van Welatvanen Kurd ditin, bê ka ci bi serê Welatê wanî xweşevist ji dedd û belan piştî Şüreşa sala 1925 hatije; ji ber ku Turkan pêrabûnen piri dir û şeweyen Mengoliyi hovîti dane wejirtin. Waa nêt ji bona gitêdana Kongireyki Kurdiyi mezin di sala 1926 de dane kirin, ku têde hemû Pergen Kurdiyi Serokî ji Wencê Civatan, Serokên Eşîran û Gewreyen Welât û Navîyan bêtin ditin, da ku ew bîryanîyen bi lezi kékîri bidin wejirtin, ji bona ku ew careke din xebate diji Turkan bidin vegerandin, da ku Kurdistan ji nava pencen Turkan bête riğarîkim, berî ku Turk Elen mîrîsî bi nav û deng bikarîbin bi carekê wana bidin tar û markirin û weha bi vi rengî ew tevaya mayîna mayî ji Welatperweren, yên ku ew li ser çiyavên Kurdistan hatine asêkirin, bidin nabûdkirin. Weha ew Welatvanen hanê ji bona grîna wi Kongire Kurdiyi mezin di sala 1927 de di nava sinorên Turki de, yanî di nava Welatê Kurdan de, yên ku ew di bin dagirginâ Turkan de tepe ditin, hatin bîserketin. Civînên Kongire Mehî Nîvekê hatin dirêjikirin. Di nava wan de bîryanîyen pir gîring hatin wejirtin. Em ji wan yên ten didin bi navkirin:

1. Jihevixtina bi carekê Civaten Kurdiyi hene, da ku ji bona pêkanîna Civateke kurdiyi mezin dest pê bête kirin, ku ew tevaya Endamên Civaten kevin û Endamên nuh di nava xwe de bide wejirtin.
2. Li ser Şüreş û xebate diji Turkan çûyîn, tanî ku Serbazê dawiyî Turki ji Xakê Kurdistanâ pak bête barkirin.
3. Pê bi vanên ten divê bête kirin, berî ku dest bi Şüreşa Giştî bête kirin:

- A. Divê Serokêki giştî ji bona hemû Hêzên Welatiyi Kurdi bête dest-nişankirin.
- B. Divê hemû Hêzên Şûresgérî li ser şeweyen Sipahi û Cengini bêtin rôxistin û wan bi nuhîrin çekên şer û cengê bidin bîçekkirin
- C. Divê Ji bona Şûresê û Serkirdayetiya wêjî Bilind a hemû Hêzên Welatiyi Kurdi staneyî bilind bête pêkanîn.

Divê pêrabûna vê Herema hanê di nava her bêhînêk û ya din de bi rékirina desçeyen Peşnegean ji bona Hêlêm, yên ku di nava wan de Karmend û Serbazên Turkan hovîti û serbîrin berambærî Kurden Bégunes didan kirin, her wehajî biserketina van hêzên rékin û bêtin rékin, pêceji roj bi roj firchbuna desthilatîa vê Civata hanê û bi sermeketina hêrga Turkan, ya ku ew pê di sala 1928 li ser Herema Agridaxê pê rabun, van hemuyan bi hev re li ser Turkan datin necarkin, ku ew siyaseta xwe berambærî vê Herma hanê ji bona demekê bidin guherin. Weha Turkan careke û dest bi fen û xapandinan dane kirin. Wana Lâbuhanurandina Giştî datin dazann, Sorgon û Barkirina bi daren zore datin rawestandin. Rê bi Barkirvanan, ji yên ku ew hejî sax mabûn, ji bona vegerandinâ wanân ji bona welatê xwe hate dan. Her wehajî ji bona Serpereşetiya kurdistanê Soraxvancî Giştî wê date nişankirin û di nava desten wi de hemû Desthilatî date civandîn. Di pişt re wê ji bona kurdan date bangkitirin, ku ew dev ji hemû Desthilatî date civandîn. Di pişt re wê ji bona kurdan date bangkitirin, ku ew dev ji Çekkan bidin berdan, ji bona Serdanya Turkî serîn xwe bidin tewandin û Civata (Xweyibûni) Kurdiyi Welatperwer ji hev bidin xistin.

Weha bi vi rengî ev canbazîya diyar, lêpêle ji hejî bi serdejî ev xapandina bêvac di ser keski re nehale derbaskirin; ji ber ridanen dûr û yen nezik û serpêhatiyen wanî dujuwai hejî li ber çavan dicûn û dihatin. Hiç bê du luji Welatê Kurdan ev pêşkesjîyen Turkan bi serbîlinde date vegerandin, wi date gotin, ku ev yeka hanê bi carekê dé neyêcî ditin, tanî ku Serbaz û Karmendê Turkeyî dawi ji nava Xaka Kurdistanê neyêcî barkirin û Turki bi Serwebuna Kurdistanê neyêcî pêruniştin.

REWŞA NIHÀ

Turkan, yên ku ew di hemû livandînê xweyî Sipahi de berambærî Ağrı Daxê de, a ku ew yevek ji Heremîn Sipahiyyî Civata (Xweyibûni) Kurdi bu, di salen 1928 de û 1929 de hatin şikestin, wan dest bi karxisteneke xweyî gewrevi giranî ji bona Livandîneke Sipahiyyî firchi pi्र bi ber li dora çiyayê bi navkiri ji despeka dawîya Nisana sala 1930 tanî pêşya 5. Hizîranê pê dane kirin. Weha (Xweyibûn) bi basî pilana li berxwedanê bi ser ya pilana heriye ve dane gritin; ji ber wê dida bawerkirin, ku hejî bi hatina Şüreşa Welatiyi giştî dem nehatîye gîhasin. Weha bi vi rengî hanê li nik Turkan hate bawerkirin, ku Civata bi navkiri lawaz û ji kar hatiye ketin. Weha wan dida bawerkirin, ku dê ew çiyavê Agridaxê di nava Farisiyî Bira bêtin damîn.

Sûri bêtin damîn û her wehajî bi mateyan bêtin terkirin, yên ku ew ji bal Dewletên Vegirtvan û yên din ji Peymanen Dewli ji bona Kurdan di van herdo Hereman de hatine wejirtin. Her wehajî ji van herdo Dewletên van Welatên hanê ji mafeyekî dîni siyasi nedîn xwestin, ji bil ji yên hatine bi navkirin.

Weha "Xweyibûn" di demeke kurt de hate biserketin, ku wê bi sedan ji Liq û Şaxan di nava Welatê Kurdan de û di dervejî wi de ji, her wehajî pêceji li Europa û Amerika ji date pêkanîn. Weha Kurd bi qeflan ji hemû Hêlêm ji bona nava vê Civatê û Liqên wê dihatin ketin û wana xwe tevan bi hev re li dora Ala wê didan gîrin. Bi vi rengî Navîniya Civata Giştî bi Ihsan Nuri Pasa ve ji bona pêkanîna Rêxistinen Sipahi li Agridaxê pê hate sîpartin. Ew bi vi karê xweyi hanêyi piri bi tîs zor bi basî pê hate rabûn. Wi Heremekê Sipahiyyî kurdi li wi çiyavê Kurdiyi sefîraz pir xurt û ase date dûrstîrin.

çend rojan de ji xwe re bidin girtin.

Lêbelê vê Civata hanê, a ku wê ji bona xwe ji çend salan de ew çiyayê bi navkirji xwe re mina Bingehêkî Navîniyi Sipahi dabû wergirtin, hîç terxemîn ne dida kîrin, ku wê her û her ji bona libertwedana wi bingehî hemî perabûn ji xwe re didan wergirtin, da ku hêrga Turkan bêtê şikandin, a ku wan xwe jê re ji se mehan didan lîlkarîstin. Civata Xweyibûn li ser nêta Turkan beramberi vi çiyayê hanet ne bê aghendarbû.

Mebesta Turkan ji van livandinê fireni gewre bu, da ku ew bikarîbin Ala Kurdi ji ser wi çiyayê payedar bidin daxsistin, Hêzên Kurdiyi welaþerwer yê sazkiji hev bidin tar û markirin, yê ku ew bi nafta Sipahi Şûreşeyi Giştî ji bona Gelê kurd, yê mafti wi tête xwarin, dikarin bêtîn kîrin, na hejî bêtir wan dixwestin van hêzên hanê, ger bi wan bêtîne kîrin, bi careki bidin qirkirin. Her wehajî ji pilana wan bû, ku ew hîç tişteki li ser van livandinê Sipahi û li ser vê Herema Şûreşeyi Kurdi nedin belavkirin, tanî ku ew wê bi careki ji xwe re nedin vegirtin, da ku keseck li ser Rastîya Revşê li kurdistanê neyeête aghdarkirin. Weha bi vi toni Turkân li ber Bir û Baweriya Giştî li Türkî û Chîn din li ser Kurd, li ser civandin û rîkirina Xwarin, Vexwarin û Tecmeneniyê ji bona ser sinoren xweyî Rojhîlat dane veşartin. Di sibcha 11 Yuni de di sala 1930 de Hêzên Turki xwe bi ser çiyayê Agrê de dane ra-kişandin. Weha wana xwe di nava Heremên çiyayîyi pîri sext de dane belavkirin. Sé Rojan wana xwe di nava Dehil û Devîyan de bi pêşde didan pêşketin û Hêzên Kurdiyi veşarti di nava vi çiyayê payedar de bê deg û pêjîn xwe didan hiştin. Weha Turk bi Şûreşekê gewre hatin bizandin, a ku agire wê di pişâ dorhêla çiyê de li pişâ Leskeren wan ji Ayxedir, Tendurğ tanî Argîs, Wan, Bedlis û Çiyayê Subhani hate dadan.

Weha ew neçarbûn, ku ew dev ji rakîsandina xwe li ser çiyayê bi navkirji bidin berdan û her wehajî pêreji ew neçarbûn, ku ew xwe di Xeza libertwedanê de beramberi Şûreşen vêketi di van hêlan de bidin girtin.

Weha Şeran ji 13 Yuni tanî 13 Yuli de datin direjkirin. Turkân di nava van şerîn hanet de çend hezar Kuşî û Birîndar, duwanzdeh Balafîr, şest Top, şest hezar Qawanîn fışkan, pêncî Rejînk, sed û pêncî Cadir, sê hezar Tîving, cil batîn Fışkan dane windakîrin, Jimara Revîyan ji Hêzên Turki bi ser çar hezaran ve hate ketin. Di çiyayê Agrê de ji Leskeren Hevîti, Hest û Desteyen ji Leskeren din pêve neman. Wana ne bes tenê bi ser Hêzên Kurdi de xwe nikarbûn bidana rakîsandin, lebelê ji wan ji bi xwe ji nema dikaribûn li ber xwe bidin dan.

Weha Destihiliyyen Turkî ji bona Zayınen salen 1901, 1902, 1903, 1904 û 1905 bi ser-bazkirina waan hatin neçarkirin. Her wehajî pêreji ew hatin neçarkirin, ku ew Hêrisa rakîsandina giştî ji bona despiéta Kewçînîkê (sebtemberê) bidin gjirkirin.

Weha gava rews li Kurdistanê bi vê zînetâ hanet hate gîhasin, nema Destihiliyyen Turkân Giştî datin dazanîn. We şîrok û çîvanokên pir bi derew ji xwe re û ji ber xwe datin afîran-datin gotin, ku Keleş û Dizan ji Welate İranê ji bona ser sinoren Türkî ji xwe re dane hîrîşkirin. Ew li wê dert talankirine û dizîye didin kîrin. Lâbelê gava Tevger ber hate firchikirin, wanan datin gotin: Hinek ji Kûrdîn Serfîrosen Nezan di Hündür de bi gotinên gelacean hatin xapandin, yê ku ew dek û dolaban ji bona Komara Turkî ji xwe re didin gerandin. Wan Tevgercê Kevnepcerst li kurdistanê dane gerandin, ya ku ew dujimatiyê beramberi Bajartiyê û Demokrasiyê dide kîrin.

Wehajî Di dawiya dawî de gava ku ew neçarbûn, ku li tevaya Welaþerweren Kurdiyî hêrkirin. Giştî bidin dazanîn, pêreji ew neçarbûn, ku ew bi şikestina Hêzên Turki beramberi Hêzîn Kurdiyi rîxistiyî bi rîk û pêk bidin pérînüştin, yê ku ew bi basî bi Top, Tîving û Rejînk hanîbûn çekdankirin û yê ku ew ji bal Rêberîyeke hêja ji Kurden Endamên Civata "Xweyî-Şûreşer" ji se Mehan de tevi pêrabûnen herdû Serdarîyen Ingilizi û ya Firensi ji datin rîkirin.

Her wehajî sergeliyên Turkan ew ne bes tenê ji bona Kurden Turkeyê bi tenha xwe dihatin ditin, lebelê ji ew ji wê ji hate buhurandin. Weha pir kesan ji Kurden Sûri û yên İradê ji Hêzên Kurdi datin pêkain û ew ji bona naza sinoren Türkî ji bona yamefiya Biyayen xweyi Şûreşer ji se Mehan de tevi pêrabûnen herdû Serdarîyen Ingilizi û ya Firensi ji datin rîkirin.

Hovîti û Serbirînênuh

Turkan, yê ku ew beramberi Hêzên Kurden Çekdar destvalan hatin derketin, bi ser serîn Kurden bégunch hatin daketin û ji wanan bi tundi tevaya tola xwe datin wergirtin. Weha bi vi rengê hanet ew bi hemû dirbun bi van kar û bareñ hovîtiyî hanêyi ten hatin rabûn:

1. Bi mehma Şûreşea li çiyayê Agrêyi vêketi wana 220 Gundan Kurden dane kavilkirin û Xelkén wan, yê ku setjimara wan 10. 000 Ten dihatin derketin, di Newala Zilan de ji Pir û Kalan, ji Lawîk û Keçikan datin civandin û ew bi Bomben şewatê ji Balafîr û Topan datin barandin. Weha bi hemû hovîti wana ew datin qitkiin.
2. Komeke mezin bêtir ji sed Şîyarvanen Welaþerweren Kurdi ji bal Turkan hatin girtin û ew bi saxî ji ji bal wan ji bona Gola Wanê hatin avetiñ.
3. Li dorhêla Colemergê (Navîna Hekarê) sêsed Gund hatin sûtandin û bêtir ji pênc sed Ten ji Pîrek û Menalan bi hemû hovîti bi sépiyê ve hatin vekirin.
4. Çar sed Gundan kurd li dorhêla çiyayê Agrê û Tenduruk bi ser serîn bégunchêna Xelkén wan de bi Bomben sûtandin û pîjekên wêrankirinê dane tar û markirin.
5. Hêzên Turkiyi hêrkirji di bin Rêberiya Cewad Paşa de ji Wilayeta Hekarê tanî Mala Xortan û ji wê derê tanî Şemdinan her Gundekî Şûreşyanan, yanji yê ku wi alikarya wan daye kîrin, di hêrga xwe de wî dida sûtandin. Weha wî bi vi rengê hanet 120 Gund û Wezîr datc herifandin.
6. Hêza Turkiyi hêrkirji ji Wilayeta Wanê di bin Rêberiya Kemal-Edîn Samî Pasa de li Herema Çîldîrêan 83 Gund date herifandin û wî 590 Ten, ji yê ku Felîka bedbexti di rîya wi de date ditin, date kuştin.
7. Soraxvanê (Mufetîş) Giştîyi Wilayetîn Rojhîlat, (yê ku ew wê caxî li İstenbolê bû), civînên xwe wî her û her li gel Kemal Paşa Serokê Komare, li gel Serokê Wezîran û li gel Wezîre Hundûr diha kîrin, da ku ew li şeweyen kar û baran bidin temâşekirin, ji yê ku ew li gora gotuna wan re li ber her Tevgercê Şûreşerî ji Kurdishan bidec girtin. Ew ji bi vanen ten ji tîm givasîn:

1. Jiyana Eşîran bidin hilanîn, evîji bi belavkirina Nefceren Eşîren
2. Kurdan li ser Wilayeten Türkî tete ditin
3. Kelkén Wilayeten Rojhîlat ji çekan bidin bêçekkirin.
4. Turkirina Xelké bigisî bi darê zore û nehiştina peyivandin, nivisan-din û xwendina bi Zinanê Kurd bidin kirin. (Rojnama "Alehwal" ya Berûsi di 13 Awgosta sala 1930 de).

Evaya bû, yê ku me we piçeki li ser hovîti û serbiinan dane aghdarkirin. Bes û bi tenha Kwedê dizanc, bê ka li piş van derd û kulên haneyî hov qî têtin veşatin, ji yên ku ji ber wan müyen Mirovan têin rakirin û dile Mero bi wan têle xelandin.

Wîcha Encumena Karger ji Deftera Kargerên Sosyalistîyi Navdewletan li Zorixê di 30 Awgusta 30 Awgusta sala 1930 de date derrickin, gava ku ev Deftera haneyî bi navkirî li ser hovîtiyên Türkî Li Kurdistanê hate aghdarkirin. Em vê li vê derê, mîna ku ew di Rojnameva Ehrama Misri de di mîjûwa 9 Setembera sala 1930 de hatiye danîn, didin belavkirin:

KURD Ú DEFTERA KARGERÊN SOSYALISTI:

"Encumena Bicihanîna Deftera Kargerên Sosyalistîyi Navdewletan li Zorixê di 30 Awgusta Sala 1930 de hate civandin û wê ev Bîryara tê date derrickin:

"Encumena Bicihanîna Deftera Kargerên Sosyalistîyi Navdewletan dixwaze awira Cihanê bi ser Serbirinan bide xistin, yên ku Serdariya Turkî berarber bi Kurdan pê tête rabûn, Kurden ku ew ji bona Serxwebûna xwe didin rebaikirin. Her wehajî ew pê diji Miletê Kurde Birîndar radibe, yê ku ew di Tevgerê de ji ne hatiye begdarkirin. Weha bi vî rengi Turk dixwazin, ku Kurd ji li ser desten wan ji bi wan bête ketin, mîna ku bi Ermenîyan li ser desten Turkan bi wan hate ketin. Evaya tevdejî bêyi ku Bir û Bawerîya Gîşî di nava Netewen Gewre de ji li bi ketina Sipahê Türkî di nava Xakê Fansî de pê dije xistin, yên ku ew dibe Aştiya Cihanê Navdewletan tête derketin, a ku ew Rûmetâ Hêzenn Sipahi bi hêrisen xwe ji bona Xakê Neteweyekî lawaz dide şikenandin. Encumena Bicihanîne Cihanê ji bona Pirotêskirine li ser bûyinîn li Kurdistanê ji riðanên xwinavî, yên ku di nava wan de Miletet Kurd bi gori dirin, dile bangkirin".

En li ser rûpelên vê nameya hanê bi navê Gorîjîn Welatê bêparkirin sipasen xwe ji bona Encumena bi navkirî didin pêşkeşkirin, a ku wê Mirovan bi derkirina Pirotêsta bi navkirî ji bona liberxwedana beramberi Xebavvanê li pênavê Welêt û perestiyen wiyi mîjîyi date xelakirin.

Weha Xwendevan di vi wêneyê tê têde dibîne, yê ku Turkan ew mina durujimki xewindarî ji bona rûdanen vê dawîye li Kurdistanê dame danîn û yên ku Rojnama "Miliyet" ew dane belavkirin. Weha li ser Kêla Turbê bi Türkî hatiye nivisandin "Evaya Goristana Kurdistanâ Xewindarî ye!"

Lêbelê bi rastî dê ji bona Rojnama "Miliyet" başir ba, ger ku wêna ew bi navê "Goristana

Serbazê Nenas li pênavê Serxwebûna Kurdistanâ Ayînde" bida biavkirin. Weha ger ku ew pê xewin dibîne, ku Serxwebûna Netewê Kurd rengek ji xewnan tête ditin, weha bi vî têngi Serdarîya wê bi wê sasbûne bi xwe pêhatê ketin, di wan rojîn ku wê Serxwebûna Surb, Bolgar û Girava Erbî rengek ji Xewnan dida ditin. Mereve Turk ger ji qî ji rewş û zineten wî ji bêtin guherîn, lêbelê remankirina wî nayête guherîn.

Wehajî dê ji kurdistan jî mîna Yemena donê ji bi Goristana Turkan bête kirin. Debara ew Goristanan xwe, li her dera ku ew ji xwe re dixwazin, bidin avakîni! Debara ew ji bona Goristanan ne bes tenê li ser Wêne, lêbelê ji li ser Tehî û zinaran jî bidin amadekirin!

GOTINEKE TEVAYÎ

Turk devîn pê bêtin bawerkirin, ku ew Roj dê bête dijin, a ku ew têde dê nerxê xwina pak bidin dan, a ku wan bi darê zore û sitemkaryê li Kurdistanê dame rijandin. Belê ew Roja hanê pîrî nêzîkir ji tête ditin, ji a ku Turk lê dikin guman û texmînîkirin. Weha pircarkirina komkirina bi sedan ji Xelkén Bêguneh û Reben ji Kalan, ji Pîrêk û Menelan li yek cîn û di pişte re ji qirkirina wanana bi carekê, mîna ku ew donej ji bi serê Ermenîyan de dihate kirin, Miletê Kurd vê carekê ji caran ji wê di ser guhêne xwe re hiç nadê avetiñ û wê ji bi carekê ji ji xwe re nadê jibirkirin.

Weha divê ji Sitemkaren Xûnkar re bête zanîn, ku dem dê ji wan re neyête dijekirin, a ku ew têde Cerk û Hinavêne Jinêne Kurdan bi Sungo û Xincerên xwe ve didin qirandin. Hiç bi carekê gûman têde niye, ku Kurd dê tola xwe bi darê zore bidin wergirin. Her wehajî pêreji Cihana Mirovanyê ji, a ku ew nehajî li ser kûl û derden bi ser-seren Kurdan ve tête ketin, ew bi bêdengbunga xwe ve li ser zor û sitemkaryâ Turkan ve têtin besdarkirin, hûş guman têde niye, ku ew dê rojekê ji rojan di rûwê Xînkarîye de bête rawesandin û dê we yarmane Sitemkêşyan li ser Sitemgête wî bide kirin. Ma gelo dé çawa Mirovaniya dilperîji li ser Serbirina Peñc melyon Xelkén Bêguneh û nabûdkirina wana mîna Berran bi agrî û werankînien Turkan lênedîn pîskirin?

Miletê Kurdi Pehlewan, yê ku ew beri hêrisa Turkan li ser wî bi çend hezar sal xwendanê vî Welatê haneyî nebî ye, ew xwe nikar di çavên Turkan û yên din de çepel bide ditin û ku ew ji bona Mafeyen xwe dide pîskirin, yanji ku ew Lawaz tête ditin û ew di nava Çiya û Bajaren xwe de bi dû wan de tête ketin, mîna ku li dû komên Nizîmî Bêqatan tête ketin.

Ji bin Nîrê Jêdestiyê her Miletet, ji yê ku ew ji bal Serdariya Turkiyi çepel dihate zalkirin, ji bil Miletê Kurd hate rîzgarkirin. Ma gelo Xelkék dê bêtin ditin, ku ew ji bona vi Miletê hanê matevi wiyi Serûstî di jîyan û Serxwebûne de bidin nayîkirin? Dibe ku Hinêk ji Kurbiyan Serxwebûna Kurd bi xewin bibînin, lêbelê ji bona wanana dem hatiye derbaskirin, ji ber ku Serxwebûna Yunanî, Surb û Bulgarî bi dêha car bi xwe ji ew bi xewin di demeke de ji deman dihate derketin, lêbelêji tevliyêji ew xewnen hanê rastine li rastê di vê roja hane de têin ditin. Bawermendiya Welati, xwergartina Mili, Vîna Polayı, yên ku ew di Pehlewan û Xebavvanê Kurdan de xwe didin gewdekirin, yên ku ew xwîna xweyî pak lipenavê Serxwebûna welate xwe didin rijandin, ew bi xwe ji nekemtert ji ji Bawermendi û Vîna rasti tête derketin, ji a ku ew di nava Cerk û Hinavêne wan Kesan de dihate gitin, ji yên ku ew lipenavê Serxwebûna Yunanî, Bulgarê û Surbê hatin mirandin. Welatparezen Kurd nadin

nâvkîkirin, ku alikarî, a ku ew ji bona wan Miletan di rêya pîştirtina Dewleten Biyani dîhatê kirin, ji bona Kurdan ew nayête kirin. Her wehajî ew pê nayêtin rûniştin û hîc ji ew xwe di nava topê wan de nadin xistin. Lébelé Bawerîya wan di bawermendya wani Mill ew bes û bi tenha dîde histin, ku ew pê bidin bawerîya kurdistanê, a ku ew di iro de mina Ersanê tête derketin, dê rastiyekê diyar di aynîda nêzik de bêtîn ger ku Xwedê xwest.

Wecha Serdarîyen Ingilistan, Firensa û Iran, yê ku wan li gel Türkî Peymanen Dostaniyê û basbûna Hemsayê dane gireddan, wana ne bes tenê di pişî van peymânî hanê de dane xwestin, ku ew xwe ji erîten li ser xwe -ji ber a yekem û duwem ji wanân li ser peymana Lozzanê dabûn morkirin û bi serdejî ew Endam di Girêdana de bûn, a siyem ew Endameki Rojhîlatî di wê Girêdana bi navkiri de bû - ji liberxwedana Mirovani ji bona Berjewendiyê Gelê Kurd, yê ku ew bi nabûdkirinê û qikkirinê dîhate birdikirin, xwe bidin vediandin. Lébeléji hîjî bêtîr wana rêya alikarîya Türkî û yarmetiya wê ji bona bicihanîna Pilanen wêyi xwinavîyi gewre dane gitin. Wecha Ismet Paşa di Peçveke xwe de dibijê.

"Di vi Welatê hanê de ji Komekê pêve mafeyê wê bêtîr nayête ditin, ku ew ji bona Hebûna xweyi Milli û Welati ji bona xwe ji bil Koma Turkî bide darwazkirin. Ev rastîya hanê sade dê bi rengeki bi carekê diyar bête derketin, ku ew hîç rê bi gümâne nadî dan û kesê bi rabûna pecygûn û şüreşan nadî dan, gava ku ev Şîvîn Hesini bi sinor û tuxûbên me ve bêtîn gîhastin". Wecha gava Ismet Paşa bi van pecygûn xweyi hanê tîrsan dîde firandin, ew ji alîyekî din de dide derxistin, ku Şîvîn Hesini, yê ku ew di hemû deman de û di hemû Hêlan de ji gewreturîn destikîn Bajantîyê û Aşîriyê têtin derketin, dê ji tujîrm alavên wêrankirinê û diririn destikîn qitkirinê û nabûdkirinê bêtîn derketin, gava ku ew di nava destîn Turkan de bêtîn ditin.

Beramberi van hemû dujîvarî û bergerîtinê hanê û tevíliyebûna wanî bi hev re hîç em nikarin dev ji xebata xweyi perest bidin berdan û em Netewê xweyi xwegevisti mîrkas di bin dilovaniya Serdarîyekê de bidin histin, a ku Wezîre wêyi Dadperwerîye bi bê hemû şermezarî û bi rûsari beramberî tevaya Xelkê dîde gotin: "Bawermendya min û dituna min evaya bi xwe ye: debera Dost û Dujîmin tani çîyan ji bizanibin, ku Xwendanê vi Welatê hanê şermezarî û bi rûsari beramberî tevaya Xelkê bi xwe ye. Weha her yeketî ku xwîna wi ne ji Turkê Xurû ye, li vi Welatê hanê bes û bi tenha jê re yek mafe tête ditin, ku ew ji bi xwe ew Koîe be, yanji Bende be. Em di welateki dene, ku ew ji tevaya Welaten Dunyayê bêtîr bi azadîr tête ditin, ku Wênerê we hanê ji bi xwe ji Turkî bi xwe ye. Wehajî ji vê ji këseke gewretti nayête ditin, ku ez dildarı lîyed" de di nêjîwa 30 Agoesta salâ 1930 de hatîye.

⁹Ji periyeket wî ya ku ew di abegue velikua Sîva Hatalî Erdogan - Shwast de dayîte gotin, mlaa ku ew di Rojaneva "Milyet" de di nêjîwa 30 Agoesta salâ 1930 de hatîye.

¹⁰Ji periyeket wî ya ku li Osto Muq Mehmed Fez ed Bed. Werât Dadperwerîye di Komara Turkî de dayîte gotin, mlaa ku ew di Rojaneva "Milyet" de di nêjîwa 30 Agoesta salâ 1930 de hatîye.

rawestandinêke Bînvaniyî bê pêt li dîdara xebata Welatiyî xwinavîyi didin wergirtin, da ku Dostaniya wan li gel Türkî bête parasin û tu kelem ji bona bidesketinê wanî abûri li gel wê pê ne yetin ditin. Weha hêjakirina van kar û rawestandinê wan em li ber dadkirina Beşte Nîfîn têne dihan histin.

Civata "Xweyîbûn", a ku ew ji Welatvanan tête pêkhatin, ji yê ku ew li ser şûna xebata welaşî tanî gjîandina armance Perest tevî hemû kelem û dujuvaryen, yê ku ew li ser rêya wan ji têtin ditin, pişî sorin, dê ew bi dilekî dagirî bi bawermendiyê û evina gornîye li ser ronahiya mîjûwa Kurd û raburduwê wanî pir diyaayıyî sipî bi binferchibûn bi ser wê rêye de bide ketin. Ew hinera xwe ji pilîngê welatîyî vêketi di nava dilîn Netewê Kurdi Mezin de û ji dadwerîya pîrsiyatiya wiyi perest didin kankirin.

Belê dibê, ku ji Turkan re bête lîhevhatin, ku ew li vir û dera hanê hin biserketinê cili li hin Hêlan di vê bêhne de yanji yan din de bi desten xwe ve bidin xistin. Her wehajî dibê, ku ew bi davî hatîna Şûreşâ Welatiyî Kurdi bi hemû peçybûn û pozibilindi ji bidin dasanîn, weha mina ku wan di sala 1925 de ji datin kirin. Lébeléji tevílevîji rasti ne wisa ye. Li ser tevaya Cihane dîvî, ku ew bi zanibin, ku ev Şûreşâ hanê, a ku ew ji hal welatperwerîya wan Xebatvanê Kurd hatîya dâdan, rojekî ji rojan ew nayête temirandin, tanî ku pilîngê Welatperwerîye û rûmîta Mîlyî Muslimanîyê vêketi bêcî ditin, ku ew ji bal karîna Xwendanî di nava dilîn Netewê Kurdi de hatîye dan.

Wehajî di davîya davî de ji carekê din ji em li vir ji didin vejerandin, ku ev Şûreşâ hanê nayête bidawikkirin, tanî ku du tîşî neyîtin ditin: yan bi derkinîna hemû Turkan ji Serbaz û Kamendan ji Kurdishiana şerîn û pak, yanji bi berdانا gulê davî li Kurdistanê, yanî bi kuştuina Xebatvanê Kurdiyî dawî.

JI BONA NETEWÊ EREBÎYÎ COMERD

Weha me xwest, ku em vê perîuka hanê bi gotinêke kurnîyi gişî ji bona Remangüren Netewê Ereb û Siyâsimcedarîn wîna di tevaya Herêmîn wî de bidin bidawikkirin. Em hêvidarin, ku de ev gotina hanê kêrekê xwesî di nava cerk û hinavên Xwendan bir û rûmet û Dûrbînvanan de bide histin:

Biravîn me, xweden Zîmaü Erebî, li Îraqê, Sûri, Hicazê û Yemennê xwe jibira nakin, bê ka wan di rojîn serdarkirina Turkan de li ser wan çi derd dame kîşandin û çi hovîti danc hilgirtin, ku şopén wan derd û hovîtiyan hejî li ber çavan û hîmkirî di nava hişan de têtin ditin.

Em bawermendin, tevî ku Hinck ji wan re ji neha ji bêbextiyê dixwazin bidin hilgirtin, ji yê ku jiwan re soz û peymân didan neqîşandin, ku wan hejî jan û hovîtiyan serbirîna pêla çûyi nedan jibirkirin û her wehajî ji dirbina Waliyên Turkan, Serîşker û Kamendan wan ji bi ew nadîn jibirkirin. Wêneyen Sêpiyan, yê ku ew ji bal Cemal Paşa li Sûri hatîn vedan, hejî ew li ber çavan têñ û dirin. Ew hemû hovîtiyan di çaxa dazanîna Şûreşâ sala 1916 de hatîn kinin, yê ku ew beramberî Netewê Erebî hatîn rûdan. Wehajî tevílevîji Hicaz, Sûri û Îraqê ji ji nava benda Turkeyî gian hatîn rizgarîkîrin.

Hiç gúman tede niye, ku piranýa Remangjéen Erebán li gel me téén besdarkinn, ku dive Mero xwe ji metirşya Turki bide parastin, a ku ew héji ji bona Ayında Welaeten Erebán o Civandina wan metirşiyé diide peydakirin, a ku ew jé re didin xebatkirin. Turk héji ji xwe re cavdériya késan didin kirin, da ku ew Müsilé, Helebé o Iskenderoné ji xwe re bidin vegeران din. Bi vegirtina wan ji bona van herse Welaten hané nabódkirina wan ji bona Civandina din. Erebíyi bi careké téte dítin û ew bi xwe ji her wehajji metirşyeye her gaví ji ji bona Suri o Iraqé ji bi hev re dice derxistin.

Hıç Keskik nikare bide nayinkirin, ku pêtanina Dewletekke Kurdiyi Serbixe li koc
pir ji bona Ereban bi qazanc bête derketin. Her Keskî, ku ew li Neşâ Ciyografi bi ditineke
gîstî lê diye temâşekirin, bi başı ew tête libertekin, ku dê Dewleta Kurd bendike piri ase bi
çiyayen xweyî bilind ve li beramberi lehî Toranî herikî bête ditin. Weha dê ew careke
din mîna rojên berê bête ditin, gava ku ew ji bona Musulmantiyê û Dewletên Erebî nala
Kêlchêن peşî dihate derketin, yen ku wan hêrisen Romanan li ser wan didan vegetandin
ew ji destdirêjîyen Teteran û Sisiliyan didan parastin.

Wehaji gerji ku em nihajî ji bona nik Zaruwen...
şewirdarîjê bidin kirin û ji bona wan bidin bangkirin, ku ew bi desten Dhawas...
Hemseriyen xweyi done di Welat de bidin girtin. Weha em narwazin, ku em bi wan bêtir
bidin barkirin, ji yê ku ew divê bêtir di rawestandina xweyi tengi neha de nedîn hilgiritin, a
bidin barkirin, ji bona Serdarîya Turkiyî genî tête deketin. Weha ger alikarîya şer Serbesten
ku ew ji encamê pêla Serdarîya Turkiyî genî tête deketin. Wehaji bi kêmâni ji yen pêsi ji
dide derxistin: Li nik te ne hesp ji, ne mal ji ji bona dijarkunî tête ditin, debera bi peyvê bête bextiyar-
kirin, ger ku jîn ji pê neyête dilşadkirin

Weha Turk her roj li ser kuruau...
lipenave libertwedanê ji bona jiyana xwe û serxwendan...
Mirovan neyê hilanîn, ger ku Rojamevaniya Ereb û
ku şopa wê ji serên Mirovan neyê hilanîn, ger ku Rojamevaniya Ereb û
ku şopa wê ji wan lawanbarkinien Turkan nedin vegetandin, yêñ ku ew
nede alikarikirin. Gerji ku ew ji wan lawanbarkinien Turkan nedin vegetandin, yêñ ku ew
ji bal Sitemgerên ku wan serên xwe ji bona Kurdeki dilek tête ditin û dile her wehaji ew jê re di
vekirin, ew Lehengênu wan bête avakirin. Ji bona her Kurdeki dilek tête ditin û her wehaji ew jê re di
wan Serxwebuna wan bête avakirin. Bira têtin ditin. Ew dé gavriengayê
tete hesikirin, ku Ereb ji bona wî û dirawsebûnê de ji Bira têtin ditin. Ew dé gavriengayê
tengayan de, di Oldariyê de, di Rewest û Hereman de ji yarmetiya diravî ji nikaribin
di alikanîya Sinci de ji bona Kurdishane dê bi peyvekê bête bihezkin, a ku ew
bidin kirin. Her Xebatvanekî Serhildayı li Girava Erebî, Sûri û Iraqê jêre tête gotin.
ji bal Serbesteki Erebiyî Serhildayı li Girava Erebî, Sûri û Iraqê jêre tête gotin.
- Pöihilat, ê ku ew di nava herdû Birayêñ Ereb û Kurd de dider
- mudekirin, ku ew ji Zauwêñ Ednan û Çehitan
- didin cavdekirin!

Weha cané Musulmantiya key...
Kurdistané due...
civandin, ew ji bona Bira û dildariya Mirov ji bona Mirov û...
Yarmetîya Bira ji bona

Xuyaniyek li ser Serbirin û Hovîtiyyen, yêñ ku ew berê hatune binavkirin, em didin pêşkeşkîrin:

Naven Gundan	Malen Şewitandi	Kuştı
Pestet	40	200
Heraq	50	250
Fera	30	150
Baqın	150	848
Matmor	15	15
Melikan	50	249
Cof Hin	25	120
Parsam	23	64
Maz Maz	40	198
Sıfı	60	299
Tepe Goyı	70	349
Cilke Geni	40	200
Serdı	50	249
Dər Dam	30	150
Cama Laş	40	200
Fıſı	60	298
Fete Tis	52	260
Şeh Qelat	80	398
Horı	30	150
Reza	60	292
Eyn Gul	15	75
Dayla	30	147
Marqi	30	150
Şeh Leli	120	585
Gulfı	15	75
Ferhat	18	90
Dizdinə	16	87
Alek	15	74
Bermal	10	49
Tozle	30	148
Tevde	1294	6419
Serbirina Herama Darhınə		
Mezərə Suhahə	45	12
Erdişat	15	4
Kıldan	10	8
Sokix	12	12
Keşk û dar	8	50
Kerlənüşi	30	18
Şeh Nisan	25	36
Meze Kor	8	12
Səvən	300	150
Sədnan	20	7

Serbirina Herema Ardoşin

Tâwermîn	10	13
Oqrînê	15	12
Meradan	30	17
Kês Bas	7	13
Tâhq	15	13
Borxan	15	37
Moski	10	13
Dazona	80	13
Mezerî Mezin	33	22
Dolen	15	21
Xan Sor	80	25
Hot	30	12
Sâzahâl	15	20
Tar Bacor	200	85
Sin	32	81
Aşkeh Sor	18	2
Deyrê Qori	13	5
Yazam	16	2
Arakîl	18	3
Arakîl & Biçük	30	20
Elli Çapan	28	10
Arakîl Boserdîq	50	18
Germîk	16	12
Dergemalan	21	14
Cirek	25	3
Ziyaret	19	20
Walîs	90	28
Moran	50	4
Rût Ca	100	75
Cehenê	80	45
Qoryat	150	12
Boremeg	18	11
Yehde Bér	19	22
Dilkutan	16	15
Deri Nali	28	25
Alyan	160	88
Elfeyan	50	80
Keydamor	16	33
Mela Ebdula	30	16
Helanan	30	17
Eskê Koyî	19	16
Xerabê	26	11
Lîtomâr	26	9
Fartax	20	5
Tevde		12

1326

2207

Serbirina Herema Nisêbîni

Kehat	25	5
Qocgîr	10	9
Qof	30	163
Sayer	15	75
Berj	25	4
Kêldar	5	12
Sefan	15	27
Tevde	125	295

Tevde

440

374

Serbirina Herema Hebab

Marin	50	50
Girê Mîna	40	70
Merbab	40	12
Gundê Şekiro	45	50
Dalitêt	45	28
Girê Hesen	38	40
Girê Çihan	102	50
Aznawer	30	28
Bâdêb	50	15
Herbet Nişka	15	19
Sâderê	20	15
Herbet Eli	120	150
Herbet Keff	35	86
Nefyê Hebab	20	12
Êş	30	5
Bamînem	40	80
Gul Siwar	60	19
Genek	25	60
Qolbêqan	20	28
Şûşanê	50	25
Kêbiwe	40	60
Tevde	870	902

Serbirina Herema Aliyan

Girê Sêvan	35	71
Sitoran	40	80
Abedkan	50	100
Delavê Qesrê	60	107
hacı Kîyan	30	90
Haralîskê	50	120
Serkani	15	70
Hisab Sîkozeti	20	50
Harab Qosne	25	60
Débetk	25	64
Détrûn Axa	30	160
Qêmban	25	50
Şêk Xizir	25	59
Bawerd	20	60
Saborq	20	45
Qan Hirab	30	75
Banh	15	35
Bilîrencê	170	315
Ala Qamîş	30	315
Tevde	790	1671

Serbirina Herema Midyadê

Bacîn	80	40
Kemalab	20	18
Barbansê	30	20
Dalîn	150	220
Nebel	100	195
Moqrê	70	120
Tevde	450	613

Serbirîna Herema Diyarbekir

Qoxnê	50	28
Bâşme Lelo	40	50
Qamîşlo	30	40
Qorqçi	13	58
Tevde	138	176

Serbirîna Herema Genc

Melekan	80	122
Hezar Şaw	60	82
Beroc	25	68
İvak	28	40
Solahan	100	150
Xirbê Zo	30	84
Yekmal	18	56
Azad	32	64
Qas	17	40
Boqla	100	45
Xagbê	40	64
Maz Käft	8	19
Sitterbas	10	48
Mela Birma	25	64
Serpa	50	80
Inkaq	20	64
Tevde	643	1090

Serbirîna Herema Eyrinot

Eyfinot	25	80
Mitsliyajar	30	60
Qamîşan	20	40
Qamîş Res	30	50
Tohêla	150	180
Cerk	60	28
Bora	30	48
Çiya	30	60
Coriksêma	10	28
Baxce	80	40
Sêranê	5	15
Derrebâlceq	60	88
Saxîvs	60	92
Tevde	590	809
G I S T	8765	14419